అభిజ్ఞాన శాకుంతలం

కాళిదాసు

అభిజ్ఞాన శాకుంతలం

కాళిదాసు

ప్రథమోఽఙ్కః ।

యా సృష్టిః స్రష్టురాద్యా వహతి విధిహుతం యా హవిర్యా చ హోత్రీ
యే ద్వే కాలం విధత్తః శ్రుతివిషయగుణా యా స్థితా వ్యాప్య విశ్వం ।
యాం ఆహుః సర్వబీజప్రకృతిరితి యయా ప్రాణినః ప్రాణవంతః
ప్రత్యక్షాభిః ప్రపన్నస్తనుభిరవతు వస్తాభిరష్టాభిరీశః ॥౧॥

నాంద్యంతే

సూత్రధారః :- (నేపథ్యాభిముఖమవలోక్య)
ఆర్యే యది నేపథ్యవిధానమవసి అమితస్తావదాగమ్యతాం ।

(ప్రవిశ్య)

నటీ :- ఆర్యపుత్ర ఇయమస్మి ।

సూత్రధారః :- ఆర్య అభిరూపభూయిష్ఠా పరిషదియం । అద్య ఖలు కాలిదాసగ్రథితవస్తునా నవేనాభిజ్ఞానశకుంతలాఖ్యేన నాటకేనోపస్థాతవ్యమస్మాభిః । తత్ప్రతిపాత్రమాధీయతాం యత్నః ।

నటీ :- సువిహితప్రయోగతయాయార్యస్య న కిమపి పరిహాస్యతే ।

సూత్రధారః :- ఆర్యే కథయామి తే భూతార్థం ।
ఆ పరితోషాద్విదుషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానం ।
బలవదపి శిక్షితానామాత్మన్యప్రత్యయం చేతః ॥౨॥

నటీ :- ఆర్య ఏవమేతత్ । అనంతరకరణీయమార్య ఆజ్ఞాపయతు ।

సూత్రధారః :- కిమన్యదస్యాః పరిషదః శ్రుతిప్రసాదనతః । తదిమమేవ తావదచిరప్రవృత్తముపభోగక్షమం గ్రీష్మసమయమధికృత్య గీయతాం ।
(సంప్రతి హి)
సుభగసలిలావగాహాః పాటలసంసర్గసురభివనవాతాః ।
ప్రచ్ఛాయసులభనిద్రా దివసాః పరిణామరమణీయాః ॥౩॥

నటీ :- తథా ।
(ఇతి గాయతి)
ఈషదీషచ్చుంబితాని భ్రమరైః సుకుమారకేసరశిఖాని ।
అవతంసయంతి దమమానాః ప్రమదాః శిరీషకుసుమాని ॥౪॥

సూత్రధారః :- ఆర్య సాధు గీతం । అహో రాగబద్ధచిత్తవృత్తిరాలిఖిత ఇవ సర్వతో రంగః । తదిదానీం కతమత్ప్రకరణమాశ్రిత్యైనమారాధయామః ।

నటీ :- నన్వార్యమిశ్రైః ప్రథమమేవాజ్ఞప్తమభిజ్ఞానశకుంతలం నామాపూర్వం నాటకం ప్రయోగే అధిక్రియతామితి ।

సూత్రధారః :- ఆర్యే సమ్యగనుబోధితోఽస్మి |
అస్మిన్క్షణే విస్మృతం ఖలు మయా తత్ | కుతః |
తవాస్మి గీతరాగేణ హారిణా ప్రసభం హృతః |
ఏష రాజేవ దుష్యంతః సారంగేణాతిరంహసా ||౫||

(ఇతి నిష్క్రాంతౌ)

ప్రస్తావనా

(తతః ప్రవిశతి మృగానుసారీ సశరచాపహస్తో రాజా రథేన సూతశ్చ)

సూతః :- (రాజానం మృగం చావలోక్య)
ఆయుష్మన్ |
కృష్ణసారే దదశ్చక్షుస్త్వయి చాధిజ్యకార్ముకే |
మృగానుసారిణం సాక్షాత్పశ్యామీవ పినాకినం ||౬||

రాజా :- సూత దూరమమునా సారంగేణ వయమాకృష్టాః |
అయం పునరిదానీమపి గ్రీవాభంగభిరామం ముహురనుపతతి స్యందనే దత్తదృష్టిః
పశ్చార్ధేన ప్రవిష్టః శరపతనభయాద్భూయసా పూర్వకాయం |
దర్భైరర్ధావలీఢైః శ్రమవివృతముఖభ్రంశిభిః కీర్ణవర్త్మా
పశ్యోదగ్రప్లుతత్వాద్వియతి బహుతరం స్తోకముర్వ్యాం ప్రయాతి ||౭||
(సవిస్మయం)
తదేష కథమనుపతత ఏవ మే ప్రయత్నప్రేక్షణీయః సంవృత్తః |

సూతః :- ఆయుష్మన్ ఉద్ఘాతినీ భూమిరితి మయా రశ్మిసంయమనాద్రథస్య మందీకృతో వేగః | తేన మృగ ఏష విప్రకృష్టాంతరః సంవృత్తః | సంప్రతి సమదేశవర్తినస్తే న దురాసదో భవిష్యతి |

రాజా :- తేన హి ముచ్యంతామభీషవః |

సూతః :- యదాజ్ఞాపయత్యాయుష్మాన్ |
(రథవేగం నిరూప్య)
ఆయుష్మన్పశ్య పశ్య |
ముక్తేషు రశ్మిషు నిరాయతపూర్వకాయా
నిష్కంపచామరశిఖా నిభృతోర్ధ్వకర్ణాః |
ఆత్మోద్ధతైరపి రజోభిరలంఘనీయా
ధావంత్యమీ మృగజవాక్షమయేవ రథ్యాః ||౮||

రాజా :- సత్యం | అతీత్య హరితో హరీంశ్చ వర్తంతే వాజినః | తథా హి |
యదాలోకే సూక్ష్మం వ్రజతి సహసా తద్విపులతాం
యదర్ధే విఛిన్నం భవతి కృతసంధానమివ తత్ |
ప్రకృత్యా యద్వక్త్రం తదపి సమరేఖం నయనయోర్న
మే దూరే కించిత్క్షణమపి న పార్శ్వే రథజ్జవాత్ ||౯||
సూత పశ్యైనం వ్యాపద్యమానం |
(ఇతి శరసంధానం నాటయతి)

(నేపథ్యే)

భో భో రాజన్ ఆశ్రమమృగోఽయం న హంతవ్యో న హంతవ్యః |

సూతః :- (ఆకర్ణ్యావలోక్య చ)
ఆయుష్మనస్య ఖలు తే బాణపాతవర్తినః కృష్ణసారస్యాంతరే తపస్విన ఉపస్థితాః |

రాజాః :- (ససంభ్రమం)
తేన హి ప్రగృహ్యంతాం వాజినః |

సూతః :- తథా |

(ఇతి రథం స్థాపయతి)

(తతః ప్రవిశత్యాత్మనాతృతీయో వైఖానసః)

వైఖానసః :- (హస్తముద్యమ్య)
రాజన్ ఆశ్రమమృగోఽయం న హంతవ్యో న హంతవ్యః |
న ఖలు న ఖలు బాణః సంనిపాత్యోఽయమస్మిన్మృదుని
మృగశరీరే పుష్పరాశావివాగ్నిః |
క్వ బత హరిణకానాం జీవితం చాతిలోలం క్వ చ
నిశితనిపాతా వజ్రసారాః శరాస్తే ||౧౦||
తత్సాధుకృతసంధానం ప్రతిసంహర సాయకం |
ఆర్తత్రాణాయ వః శస్త్రం న ప్రహర్తుమనాగసి ||౧౧||

రాజాః :- ఏష ప్రతిసమ్హృతః |

(ఇతి యథోక్తం కరోతి)

వైఖానసః :- సదృశమేతత్ పురువంశప్రదీపస్య భవతః |
జన్మ యస్య పురోర్వంశే యుక్తరూపమిదం తవ |
పుత్రమేవంగుణోపేతం చక్రవర్తినమాప్నుహి ||౧౨||

ఇతరౌ :- (బాహూ ఉద్యమ్య)
సర్వథా చక్రవర్తినం పుత్రమాప్నుహి |

రాజాః :- (సప్రణామం)
ప్రతిగృహీతం బ్రాహ్మణవచనం |

వైఖానసః :- రాజన్ సమిదాహరణాయ ప్రస్థితా వయం |
ఏష ఖలు కణ్వస్య కులపతేరనుమాలినీతీరమాశ్రమో దృశ్యతే |
న చేదన్యకార్యాతిపాతః ప్రవిశ్య ప్రతిగృహ్యతామాతిథేయః సత్కారః | అపి చ |
రమ్యాస్తపోధనానాం ప్రతిహతవిఘ్నాః క్రియాః సమవలోక్య |
జ్ఞాస్యసి కియద్భుజో మే రక్షతి మౌర్వీకిణాంక ఇతి ||౧౩||

రాజాః :- అపి సంనిహితోఽత్ర కులపతిః |

వైఖానసః :- ఇదానీమేవ దుహితరం శకుంతలామతిథిసత్కారాయ నియుజ్య దైవం అస్యాః
ప్రతికూలం శమయితుం సోమతీర్థం గతః |

రాజాః :- భవతు | తామేవ పశ్యామి |
సా ఖలు విదితభక్తిం మాం మహర్షేః కరిష్యతి |

వైఖానసః :- సాధయామస్తావత్ |

(ఇతి సశిష్యో నిష్క్రాంతః)

రాజాః :- సూత చోదయాశ్వాన్ పుణ్యాశ్రమదర్శనేన తావదాత్మానం పునీమహే |

సూతః :- యదాజ్ఞాపయత్యాయుష్మన్ |

(ఇతి భూయో రథవేగం నిరూపయతి)

రాజాః :- (సమంతాదవలోక్య)
సూత అకథితోఽపి జ్ఞాయత ఏవ యథాయమాశ్రమాభోగస్తపోవనస్యేతి |

సూతః :- కథమివ |

రాజాః :- కిం న పశ్యతి భవాన్ |
ఇహ హి నీవారాః శుకగర్భకోటరముఖభ్రష్టాస్తరూణామధః
ప్రస్నిగ్ధాః క్వచిదింగుదీఫలభిదః సూచ్యంత ఏవోపలాః |
విశ్వాసోపగమాదభిన్నగతయః శబ్దం సహంతే
మృగాస్తోయాధారపథాశ్చ వల్కలశిఖానిష్యందరేఖాంకితాః||౧౪||
కుల్యాంభోభిః పవనచపలైః శాఖినో ధౌతమూలా
భిన్నో రాగః కిసలయరుచామాజ్యధూమోద్గమేన |
ఏతే చార్వాగుపవనభువి ఛ్చిన్నదర్భాన్కురాయాం
నష్టాంశకా హరిణశిశవో మందమందం చరంతి |

సూతః :- సర్వముపపన్నం |

రాజాః :- (స్తోకమంతరం గత్వా)
తపోవననివాసినాముపరోధో మా భూత్ | ఏతావత్యేవ రథం స్థాపయ యావదవతరామి
|

సూతః :- ధృతాః ప్రగ్రహాః | అవతరత్వాయుష్మాన్ |

రాజాః :- (అవతీర్య)
సూత వినీతవేషేణ ప్రవేష్టవ్యాని తపోవనాని నామ |
ఇదం తావద్గృహ్యతాం |
(ఇతి సూతస్యాభరణాని ధనుశ్చోపనీయార్పయతి)
సూత యావదాశ్రమవాసినః ప్రత్యవేక్ష్యాహముపావర్తే
తావదార్ద్రపృష్ఠాః క్రియంతాం వాజినః |

సూతః :- తథా |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

రాజాః :- (పరిక్రమ్యావలోక్య చ)
ఇదమాశ్రమద్వారం । యావత్ప్రవిశామి ।
(ప్రవిశ్య । నిమిత్తం సూచయన్)
శాంతమిదమాశ్రమపదం స్ఫురతి చ బాహుః కుతః ఫలమిహస్య ।
అథవా భవితవ్యానాం ద్వారాణి భవంతి సర్వత్ర॥౧౫॥

(నేపథ్యే)

ఇత ఇతః సఖ్యౌ ।

రాజాః :- (కర్ణం దత్త్వా)
అయే దక్షిణేన వృక్షవాటికామాలాప ఇవ శ్రూయతే ।
యావదత్ర గచ్ఛామి ।
(పరిక్రమ్యావలోక్య చ)
అయే ఏతాస్తపస్వికన్యకాః స్వప్రమాణానురూపైః సేచనఘటైర్బాలపాదపేభ్యః।
పయో దాతుఇత ఏవాభివర్తంతే ।
(నిపుణం నిరూప్య)
అహో మధురమాసాం దర్శనం ।
శుద్ధాంతదుర్లభమిదం వపురాశ్రమవాసినో యది జనస్య ।
దూరీకృతాః ఖలు గుణైరుద్యానలతా వనలతాభిః॥౧౬॥
యావదిమాం ఛాయామాశ్రిత్య ప్రతిపాలయామి ।

(ఇతి విలోకయన్ స్థితః)

(తతః ప్రవిశ్యతి యథోక్తవ్యాపారా సహ సఖీభ్యాం శకుంతల)

శకుంతలా :- ఇత ఇతః సఖ్యౌ ।

అనసూయా :- హలా శకుంతలే త్వత్తోఽపి తాతకాశ్యపస్యాశ్రమవృక్షకాః ।
ప్రియతరా ఇతి తర్కయామి ।
యేన నవమాలికాకుసుమపేలవాపి త్వమేతేషామాలవాలపూరణే నియుక్తా ।

శకుంతలా :- న కేవలం తాతనియోగ ఏవ । అస్తి మే సోదరస్నేహోఽప్యేతేషు ।

(ఇతి వృక్షసేచనం రూపయతి)

రాజాః :- కథమియం సా కణ్వదుహితా । అసాధుదర్శీ ఖలు
తత్రభవాన్కాశ్యపో య ఇమామాశ్రమధర్మే నియుంక్తే ।
ఇదం కిలావ్యాజమనోహరం వపుస్తపఃక్షమం సాధయితుం య ఇచ్ఛతి ।
ధ్రువం స నీలోత్పలపత్రధారయా శమీలతాం ఛేతుమృషిర్వ్యవస్యతి॥ ౧౭॥
భవతు । పాదపాంతర్హిత ఏవ విశ్రబ్ధం తావదేనాం పశ్యామి ।

(ఇతి తథా కరోతి)

శకుంతలా :- సఖి అనసూయే అతిపినద్ధేన వల్కలేన ప్రియంవదయా నియంత్రితాఽస్మి | శిథిలయ తావదేతత్ |

అనసూయా :- తథా |

(ఇతి శిథిలయతి)

ప్రియంవదా :- (సహాసం)
అత్ర పయోధరవిస్తారయితృ ఆత్మనో యౌవనం ఉపాలభస్వ |
మాం కిం ఉపాలభసే |

రాజా :- కామమననురూపమస్య వపుషో వల్కలం న
పునరలంకారశ్రియం న పుష్యతి | కుతః |
సరసిజమనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశోర్లక్ష్మ లక్ష్మీం తనోతి |
ఇయమధికమనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ
కిమివ హి మధురాణాం మండనం నాకృతీనాం||౧౮||

శకుంతలా :- (అగ్రతోఽవలోక్య)
ఏష వాతేరితపల్లవాంగులీభిస్త్వరయతీవ మాం కేసరవృక్షకః |
యావదేనం సంభావయామి |

(ఇతి పరిక్రామతి)

ప్రియంవదా :- హలా శకుంతలే అత్రైవ తావన్ముహూర్తం తిష్ఠ యావత్త్వయోపగతయా లతాసనాథ ఇవాయం కేసరవృక్షకః ప్రతిభాతి |

శకుంతలా :- అతః ఖలు ప్రియంవదాసి త్వం |

రాజా :- ప్రియమపి తథ్యమాహ శకుంతలాం ప్రియంవదా |
అస్యాః ఖలు అధరః కిసలయరాగః కోమలవిటపానుకారిణౌ బాహూ |
కుసుమమివ లోభనీయం యౌవనమంగేషు సంనద్ధం||౧౯||

అనసూయా :- హలా శకుంతలే ఇయం స్వయమ్వరవధూః సహకారస్య త్వయా కృతనామధేయా వనజ్యోత్స్నేతి నవమాలికా | ఏనాం విస్మృతాఽసి |

శకుంతలా :- తదాత్మానమపి విస్మరిష్యామి |
(లతాముపేత్యావలోక్య చ)
హలా రమణీయే ఖలు కాల ఏతస్య లతాపాదపమిథునస్య వ్యతికరః సంవృత్తః |
నవకుసుమయౌవనా వనజ్యోత్స్నా స్నిగ్ధపల్లవతయోపభోగక్షమః సహకారః |

(ఇతి పశ్యంతీ తిష్ఠతి)

ప్రియంవదా :- అనసూయే జానాసి కిం శకుంతలా వనజ్యోత్స్నామతిమాత్రం పశ్యతీతి |

అనసూయా :- న ఖలు విభావయామి | కథయ |

ప్రియంవదా :- యథా వనజ్యోత్స్నానురూపేణ పాదపేన సంగతా అపి
నామైవమహమప్యాత్మనోనురూపం వరం లభేయేతి |

శకుంతలా :- ఏష నూనం తవాత్మగతో మనోరథః |

(ఇతి కలశమావర్జయతి)

రాజాః :- అపి నామ కులపతేరియమసవర్ణక్షేత్రసంభవా స్యాత్ |
అథవా కృతం సందేహేన |
అసంశయం క్షత్రపరిగ్రహక్షమా యదార్యమస్యామభిలాషి మే మనః |
సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణమంతఃకరణ ప్రవృత్తయః||౨౦||
తథాపి తత్త్వత ఏనాముపలస్యే |

శకుంతలా :- (ససంభ్రమం)
అంభో | సలిలసేకసంభ్రమోద్గతో నవమాలికాముజ్ఝిత్వా వదనం మే మధుకరోభివర్తతే |

(ఇతి భ్రమరబాధాం రూపయతి)

రాజాః :- (సస్పృహం)
చలపాంగాం దృష్టిం స్పృశసి బహుశో వేపథుమతీం
రహస్యాఖ్యాయీవ స్వనసి మృదు కర్ణాంతికచరః |
కరౌ వ్యాధున్వత్యాః పిబసి రతిసర్వస్వమధరం
వయం తత్త్వాన్వేషాన్మధుకర హతాస్త్వం ఖలు కృతీ||౨౧||

శకుంతలా :- న ఏష ధృష్టో విరమతి |
అన్యతో గమిష్యామి |
కథమితోఽప్యాగచ్ఛతి |
హలా పరిత్రాయేథాం మామనేన దుర్వినీతేన మధుకరేణాభిభూయమానాం |

ఉభే :- (సస్మితం)
కే ఆవాం పరిత్రాతుం |
దుష్యంతమాక్రంద |
రాజరక్షితవ్యాని తపోవనాని నామ |

రాజాః :- అవసరోఽయమాత్మానం ప్రకాశయితుం |
న భేతవ్యం న భేతవ్యం |
(ఇత్యర్ధోక్తే స్వగతం)
రాజభావస్త్వభిజ్ఞాతో భవేత్ |
భవతు ఏవం తావదభిధాస్యే |

శకుంతలా :- (పదాంతరే స్థిత్వా | సదృష్టిక్షేపం)
కథమితోఽపి మామనుసరతి |

రాజాః :- (సత్వరముపసృత్య)
ఆః
కః పౌరవే వసుమతీం శాసతి శాసితరి దుర్వినీతానాం

అయమాచరత్యవినయం ముగ్ధాసు తపస్వికన్యాసు ||౨౨||

(సర్వా రాజానం దృష్ట్వా కించిదివ సంభ్రాంతాః)

అనసూయా :- ఆర్య న ఖలు కిమప్యత్యాహితం |
ఇయం నౌ ప్రియసఖీ మధుకరేణాభిభూయమానా కాతరీభూతా |

(ఇతి శకుంతలాం దర్శయతి)

రాజాః :- (శకుంతలాభిముఖో భూత్వా)
అపి తపో వర్ధతే |

(శకుంతలా సాధ్వసాదవచనా తిష్ఠతి)

అనసూయా :- ఇదానీమతిథివిశేషలాభేన |
హలా శకుంతలే గచ్ఛోటజం |
ఫలమిశ్రమర్ఘముపహర |
ఇదం పాదోదకం భవిష్యతి|

రాజాః :- భవతీనాం సూనృతయైవ గిరాకృతమాతిథ్యం |

ప్రియంవదా :- తేన హ్యస్యాం ప్రచ్ఛాయశీతలాయాం సప్తపర్ణవేదికాయాం
ముహూర్తముపవిశ్య పరిశ్రమవినోదం కరోత్వార్యః |

రాజాః :- నూనం యూయమప్యనేన కర్మణా పరిశ్రాంతాః |

అనసూయా :- హలా శకుంతలే ఉచితం నః పర్యుపాసనమతిథీనాం | అత్రోపవిశామః |

(ఇతి సర్వా ఉపవిశంతి)

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
కిం ను ఖల్విమం ప్రేక్ష్య తపోవనవిరోధినో వికారస్య గమనీయాస్మి సంవృత్తా |

రాజాః :- (సర్వా విలోక్య)
అహో సమవయోరూపరమణీయం భవతీనాం సౌహార్దం |

ప్రియంవదా :- (జనాంతికం)
అనసూయే కో ను ఖల్వేష చతురగంభీరాకృతిర్మధురం ప్రియమాలపన్ప్రభావవానివ లక్ష్యతే |

అనసూయా :- సఖి మమాప్యస్తి కౌతూహలం |
పృచ్ఛామి తావదేనం |
(ప్రకాశం)
ఆర్యస్య మధురాలాపజనితో విశ్రంభో మాం మంత్రయతే కతమ ఆర్యేణ రాజర్షివంశోఽలంక్రియతే కతమో వా విరహపర్యుత్సుకజనః కుతో దేశః |
కిన్నిమిత్తం వా సుకుమారతరోఽపి తపోవనగమనపరిశ్రమస్యాత్మా పదముపనీతః |

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
హృదయ మోత్తామ్య |
ఏషా త్వయా చింతితాన్యనసూయా మంత్రయతే |

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
కథమిదానీం ఆత్మానం నివేదయామి కథం వాత్మాపహారం కరోమి |
భవతు |
ఏవం తావదేనాం వక్ష్యే |
(ప్రకాశం)
భవతి యః పౌరవేణ రాజ్ఞా ధర్మాధికారే నియుక్తః సోహమవిఘ్నక్రియౌపలంభాయ ధర్మారణ్యమిదం ఆయాతః |

(శకుంతలా శృంగారలజ్జాం రూపయతి)

అనసూయా :- (ఉభయోరాకారం విదిత్వా | జనాంతికం)
హలా శకుంతలే యద్యత్రాద్య తాతః సంనిహితో భవేత్ |

శకుంతలా :- తతః కిం భవేత్ |

సఖ్యౌ :- ఇమం జీవితసర్వస్వేనాప్యతిథివిశేషం కృతార్థం కరిష్యతి |

శకుంతలా :- యువామపేతం |
కిమపి హృదయే కృత్వా మత్రయేథే |
న యువయోర్వ్వచనం శ్రోష్యామి |

రాజాః :- వయమపి తావద్భవత్యోః సఖీగతం కిమపి పృచ్ఛామః |

సఖ్యౌ :- ఆర్య అనుగ్రహ ఇవేయమభ్యర్థనా |

రాజాః :- భగవాన్కాశ్యపః శాశ్వతే బ్రహ్మణి స్థిత ఇతి ప్రకాశః |
ఇయం చ వః సఖీ తదాత్మజేతి కథమేతత్ |

అనసూయా :- శృణోత్వార్యః |
అస్తి కోఽపి కౌశిక ఇతి గోత్రనామధేయో మహాప్రభావో రాజర్షిః |

రాజాః :- అస్తి | శ్రూయతే |

అనసూయా :- తమావయోః ప్రియసఖ్యాః ప్రభవమవగచ్ఛ |
ఉజ్ఝితాయాః శరీరసంవర్ధనాదిభిస్తాతకాశ్యపోఽస్యాః పితా |

రాజాః :- ఉజ్ఝితశబ్దేన జనితం మే కౌతూహలం |
ఆమూలాచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి |

అనసూయా :- శృణోత్వ ఆర్యః |
గౌతమీతీరే పురా కిల తస్య రాజర్షేరుగ్రే తపసి వర్తమానస్య కిమపి జాతశంకైర్దేవైర్మేనకా నామాప్సరాః ప్రేషితా నియమవిఘ్నకారిణీ |

రాజాః :- అస్త్యేతదన్యసమాధిభీరుత్వం దేవానాం ।

అనసూయా :- తతో వసంతోదారసమయే తస్యా ఉన్మాదయిత్రు రూపం ప్రేక్ష్య -

(ఇత్యర్ధోక్తే లజ్జయా విరమతి)

రాజాః :- పరస్తాజ్జ్ఞాయత ఏవ ।
సర్వథాప్సరఃసంభవైషా ।

అనసూయా :- అథ కిం ।

రాజాః :- ఉపపద్యతే ।
మానుషీషు కథం వా స్యాదస్య రూపస్య సంభవః ।
న ప్రభాతరలం జ్యోతిరుదేతి వసుధాతలాత్॥౨౩॥

(శకుంతలాఽధోముఖీ తిష్ఠతి)

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
లబ్ధావకాశో మే మనోరథః ।
కిం తు సఖ్యా పరిహాసోదాహృతాం వరప్రార్థనాం శ్రుత్వా ధృతద్వైధీభావకాతరం మే మనః ।

ప్రియంవదా :- (సస్మితం శకుంతలాం విలోక్య నాయకాభిముఖీ భూత్వా)
పునరపి వక్తుకామ ఇవార్యః ।

(శకుంతలా సఖీమంగుల్యా తర్జయతి)

రాజాః :- సమ్యగుపలక్షితం భవత్యా ।

అస్తి నః సచ్చరితశ్రవణలోభాదన్యదపి ప్రష్టవ్యం ।

ప్రియంవదా :- అలం విచార్య । అనియంత్రణానుయోగస్తపస్విజనో నామ ।

రాజాః :- ఇతి సఖీం తే జ్ఞాతుమిచ్ఛామి ।
వైఖానసం కిమనయా వ్రతమాప్రదానాద్ -
వ్యాపారరోధి మదనస్య నిషేవితవ్యం ।
అత్యంతమాత్మసదృశేక్షణవల్లభాభిరాహో
నివత్స్యతి సమం హరిణాంగనాభి॥౨౪॥

ప్రియంవదా :- ఆర్య ధర్మచరణేఽపి పరవశోఽయం జనః । గురోః
పునరస్యా అనురూపవరప్రదానే సంకల్పః ।

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
న దురవాపేయం ఖలు ప్రార్థనా ।
భవ హృదయ సాభిలాషం సంప్రతి సందేహనిర్ణయో జాతః ।
ఆశంకసే యదగ్నిం తదిదం స్పర్శక్షమం రత్నం॥౨౫॥

శకుంతలా :- (సరోషమివ)
అనసూయే గమిష్యామ్యహం ।

అనసూయా :- కిన్నిమిత్తం ।

శకుంతలా :- ఇమామసంబద్ధప్రలాపినీం ప్రియంవదాం ఆర్యాయై గౌతమ్యై నివేదయిష్యామి ।

అనసూయా :- సఖి న యుక్తమకృతసత్కారమతిథివిశేషం విసృజ్య స్వఛందతో గమనం ।

(శకుంతలా న కించిదుక్త్వా ప్రస్థితైవ)

రాజాః :- (గ్రహీతుమిచ్ఛన్నిగృహ్యాత్మానం । ఆత్మగతం)
అహో చేష్టాప్రతిరూపికా కామిజనమనోవృత్తిః । అహం హి
అనుయాస్యన్మునితనయాం సహసా వినయేన వారితప్రసరః ।
స్థానాదనుచ్చలన్నపి గత్వేవ పునః ప్రతినివృత్తః॥౨౯॥

ప్రియంవదా :- (శకుంతలాం నిరుధ్య)
హలా న తే యుక్తం గంతుం ।

శకుంతలా :- (సభ్రూభంగం)
కిన్నిమిత్తం ।

ప్రియంవదా :- వృక్షసేచనే ద్వే ధారయసి మే ।
ఏహి తావత్ ।
ఆత్మానం మోచయిత్వా తతో గమిష్యసి ।

(ఇతి బలాదేనాం నివర్తయతి)

రాజాః :- భద్రే వృక్షసేచనాదేవ పరిశ్రాంతామత్రభవతీం లక్షయే ।
తథా హ్యస్యాః
స్రస్తాంసావతిమాత్రలోహితతలౌ బాహూ ఘటోత్క్షేపణాదద్యాపి స్తనవేపథుం
జనయతి శ్వాసః ప్రమాణాధికః ।
బద్ధం కర్ణశిరీషరోధి వదనే ధర్మాంభసాం జాలకం
బంధే స్రంసిని చైకహస్తయమితాః పర్యాకులా మూర్ధజాః॥౨౭॥
తదహమేనామనృణాం కరోమి ।

(ఇత్యంగులీయం దాతుమిచ్ఛతి)

(ఉభే నామముద్రాక్షరాణ్యనువాచ్య పరస్పరమవలోకయతః)

రాజాః :- అలమస్మానన్యథా సంభావ్య ।
రాజ్ఞః పరిగ్రహోఽయమితి।
రాజపురుష మామవగచ్ఛత ।

ప్రియంవదా :- తేన హి నార్హత్యంగులీయకమంగులీవియోగం ।
ఆర్యస్య వచనేనానృణేదానీమేషా ।
(కించిద్విహస్య)

హలా శకుంతలే మోచితాస్యనుకంపినార్యేణ ।
అథవా మహారాజేన ।
గచ్ఛేదానీం ।

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
యద్యాత్మనః ప్రభవిష్యామి ।
(ప్రకాశం)
కా త్వం విస్రష్టవ్యస్య రోద్ధవ్యస్య వా ।

రాజాః :- (శకుంతలాం విలోక్య । ఆత్మగతం)
కిం ను ఖలు యథా వయమస్యామేవమియమప్యస్మాన్ప్రతి స్యాత్ ।
అథవా లబ్ధావకాశా మే ప్రార్థనా । కుతః ।
వాచం న మిశ్రయతి యద్యపి మద్వచోభిః
కర్ణం దదాత్యభిముఖం మయి భాషమాణే ।
కామం న తిష్ఠతి మదాననసమ్ముఖీనా
భూయిష్ఠమన్యవిషయా న తు దృష్టిరస్యాః॥౨౮॥

(నేపథ్యే)

భో భోస్తపస్వినః సన్నిహితాస్తపోవనసత్త్వరక్షాయై భవత ।
ప్రత్యాసన్నః కిల మృగయావిహారీ పార్థివో దుష్యంతః ।
తురగఖురహతస్తథా హి రేణుర్విటపవిషక్తజలార్ద్రవల్కలేషు ।
పతతి పరిణతారుణప్రకాశః శలభసమూహ ఇవాశ్రమద్రుమేషు॥౨౯॥
అపి చ ।
తీవ్రాఘాతప్రతిహతతరుస్కంధలగ్నైకదంతః
పాదాకృష్టవ్రతతివలయాసంగసంజాతపాశః ।
మూర్తో విఘ్నస్తపస ఇవ నో భిన్నసారంగయూథో
ధర్మారణ్యం ప్రవిశతి గజః స్యందనాలోకభీతః॥౩౦॥

(సర్వాః కర్ణం దత్త్వా కించిదివ సంభ్రాంతాః)

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
అహో ధిక్ పౌరా అస్మదన్వేషిణస్తపోవనుపరుంధంతి ।
భవతు ।
ప్రతిగమిష్యామస్తావత్ ।

సఖ్యౌ :- ఆర్య అనేనారణ్యకవృత్తాంతేన పర్యాకులాః స్మః ।
అనుజానీహిన ఉటజగమనాయ ।

రాజాః :- (ససంభ్రమం)
గచ్ఛంతు భవత్యః ।
వయమప్యాశ్రమపీడా యథా న భవతి తథా ప్రయతిష్యామహే ।

(సర్వే ఉత్తిష్ఠంతి)

సఖ్యౌ :- ఆర్య అసంభావితాతిథిసత్కారం భూయోఽపి ప్రేక్షణనిమిత్తం లజ్జామహే ఆర్యం

విజ్ఞాపయితుం ।

రాజా :- మా మైవం ।
దర్శనేనైవ భవతీనాం పురస్కృతోఽస్మి ।

శకుంతలా :- అనసూయే అభినవకుశసూచ్యా పరిక్షతం మే చరణం కురబకశాఖాపరిలగ్నం చ వల్కలం ।
తావత్పరిపాలయత మాం యావదేతన్మోచయామి ।

(శకుంతలా రాజానమవలోకయంతీ సవ్యాజం విలంబ్య సహ సఖీభ్యాం నిష్క్రాంతా)

రాజా :- మందౌత్సుక్యోఽస్మి నగరగమనం ప్రతి ।
యావదనుయాత్రికాన్సమేత్య నాతిదూరే తపోవనస్య నివేశయేయం ।
న ఖలు శక్నోమి శకుంతలావ్యాపారాదాత్మానం నివర్తయితుం ।
మమ హి గచ్ఛతి పురః శరీరం ధావతి పశ్చాదసంస్తుతం చేతః ।
చీనాంశుకమివ కేతోః ప్రతివాతం నీయమానస్య॥౩౧॥

(ఇతి నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి ప్రథమోఽఙ్కః ।)

ద్వితీయోఽఙ్కః ।

(తతః ప్రవిశతి విషణ్ణో విదూషకః)

విదూషకః :- (నిఃశ్వస్య)
భో దిష్టం । ఏతస్య మృగయాశీలస్య రాజ్ఞో వయస్యభావేన నిర్విణ్ణోఽస్మి।
అయం మృగోఽయం వహారోఽయం శార్దూల ఇతి మధ్యాహ్నేఽపి।
గ్రీష్మవిరలపాదపఛాయాసు వనరాజిష్వాహిండయతే అటవీతోఽటవీ ।
పత్రసంకరకషాయాణి కదుష్ణాని గిరినదీజలాని పీయంతే ।
అనియతవేలం శూల్యమాంసభూయిష్ఠ ఆహారో భుజ్యతే ।
తురగానుధావనకండితసంధే రాత్రావపి నికామం శయితవ్యం నాస్తి ।
తతో మహత్యేవ ప్రత్యూషే దాస్యాఃపుత్రైః శకునిలుబ్ధకైర్వనగ్రహణకోలాహలేన ప్రతిబోధితోఽస్మి ।
ఇయతేదానీమపి పీడా న నిష్క్రామతి ।
తతో గండస్యోపరి పిండకః సంవృత్తః ।
హ్యః కిలాస్మాస్వవహీనేషు తత్ర భవతో మృగానుసారేణాశ్రమపదం ।
ప్రవిష్టస్య తాపసకన్యకా శకుంతలా మమాధన్యతయా దర్శితా ।
సాంప్రతం నగరగమనాయ మనః కథమపి న కరోతి ।
అద్యాపి తస్య తామేవ చింతయతోఽక్ష్ణోః ప్రభాతమాసీత్ ।
కా గతిః।
యావత్తం కృతాచారపరిక్రమం పశ్యామి ।

(ఇతి పరిక్రమ్యావలోక్య చ)

ఏష బాణాసనహస్తాభిర్యవనీభిర్వనపుష్పమాలాధారిణీభిః ।
పరివృత ఇత ఏవాగఛతి ప్రియవయస్యః ।
భవతు ।
అఙ్గభఙ్గవికల ఇవ భూత్వా స్థాస్యామి ।
యద్యేవమపి నామ విశ్రమం లభేయ ।

(ఇతి దండకాష్ఠమవలంబ్య స్థితః)

(తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టపరివారో రాజా)

రాజాః :-
కామం ప్రియా న సులభా మనస్తు తద్భావదర్శనాశ్వాసి ।
అకృతార్థేఽపి మనసిజే రతిముభయప్రార్థనా కురుతే॥౧॥
(స్మితం కృత్వా)
ఏవమాత్మాభిప్రాయసంభావితేష్టజనచిత్తవృత్తిః ప్రార్థయితా విడంబ్యతే ।
స్నిగ్ధం వీక్షితమన్యతోఽపి నయనే యత్ప్రేరయంత్యా తయా
యాతం యచ్చ నితంబయోర్గురుతయా మందం విలాసాదివ ।
మా గా ఇత్యుపరుద్ధయా యదపి సా సాసూయముక్తా సఖీ
సర్వం తత్కిల మత్పరాయణమహో కామీ స్వతాం పశ్యతి॥౨॥

విదూషకః :- (తథాస్థిత ఏవ)
భో వయస్య న మే హస్తపాదం ప్రసరతి తద్వాఙ్మాత్రేణ జాపయిష్యామి |
జయతు జయతు భవాన్ |

రాజా: :- కుతోఽయం గాత్రోపఘాతః |

విదుషకః :- కుతః కిల స్వయమక్ష్యాకులీకృత్యాశ్రుకారణం పృచ్ఛసి |

రాజా: :- న ఖల్వావగచ్ఛామి |

విదుషకః :- భో వయస్య యద్వేతసః కుబ్జలీలాం విడంబయతి తత్కిమాత్మనః ప్రభావేణ ననుు నదీవేగస్య |

రాజా: :- నదీవేగస్తత్ర కారణం |

విదుషకః :- మమాపి భవాన్ |

రాజా: :- కథమివ |

విదుషకః :- ఏవం రాజకార్యాణ్యుజ్ఝిత్వైతాదృశ ఆకులప్రదేశే వనచరవృత్తినా త్వయా భవితవ్యం |
యత్సత్యం ప్రత్యహం శ్వాపదసముత్సారణైః సంక్షోభితసంధిబంధానాం మమ గాత్రాణామనీశోఽస్మి సంవృత్తః |
తత్ప్రసీద మే |
ఏకాహమపి తావద్విశ్రమ్యతాం |

రాజా: :- (స్వగతం)
అయం చైవమాహ | మమాపి కాశ్యపసుతామనుస్మృత్య మృగయావిక్లవం చేతః |
కుతః |
న నమయితుమధిజ్యమస్మి శక్తో ధనురిదమాహితసాయకం మృగేషు |
సహవసతిముపేత్య యైః ప్రియాయాః కృత ఇవ ముగ్ధవిలోకితోపదేశః||3||

విదుషకః :- (రాజ్ఞో ముఖం విలోక్య)
అత్రభవాన్కిమపి హృదయే కృత్వా మంత్రయతే |
అరణ్యే మయా రుదితమాసీత్ |

రాజా: :- (సస్మితం)
కిమన్యత్ |
అనతిక్రమణీయం మే సుహృద్వాక్యమితి స్థితోఽస్మి |

విదుషకః :- చిరం జీవ |

(ఇతి గంతుమిఛతి)

రాజా: :- వయస్య తిష్ఠ |
సావశేషం మే వచః |

విదుషకః :- ఆజ్ఞాపయతు భవాన్ |

రాజాః :- విశ్రాంతేన భవతా మమాప్యేకస్మిన్ననాయాసే కర్మణి సహాయేన భవితవ్యం |

విదుషకః :- కిం మోదకఖాదికాయాం |
తేన హ్యాయం సుగృహీతః క్షణః |

రాజాః :- యత్ర వక్ష్యామి | కః కోఽత్ర భోః |

(ప్రవిశ్య)

దౌవారికః :- (ప్రణమ్య)
ఆజ్ఞాపయతు భర్తా |

రాజాః :- రైవతక సేనాపతిస్తావదాహూయతాం |

దౌవారికః :- తథా |
(ఇతి నిష్క్రమ్య సేనాపతినా సహ పునః ప్రవిశ్య)
ఏష ఆజ్ఞావచనోత్కంఠో భర్తేతోదత్తదృష్టిరేవ తిష్ఠతి |
ఉపసర్పత్వార్యః |

సేనాపతి :- (రాజానమవలోక్య)
దృష్టదోషాపి స్వామిని మృగయా కేవలం గుణ ఏవ సంవృత్తా |
తథా హి దేవః|
అనవరతధనుర్జ్యాస్ఫాలనక్రూరపూర్వ
రవికిరణసహిష్ణు స్వేదలేశైరభిన్నం |
అపచితమపి గాత్రం వ్యాయతత్వాదలక్ష్యం
గిరిచర ఇవ నాగః ప్రాణసారం బిభర్తి||౪||
(ఉపేత్య)
జయతు జయతు స్వామీ |
గృహీతశ్వాపదమరణ్యాం |
కిమన్యత్రావస్థీయతే |

రాజాః :- మందోత్సాహః కృతోఽస్మి మృగయాపవాదినా మాధవ్యేన |

సేనాపతి :- (జనాంతికం)
సఖే స్థిరప్రతిబంధో భవ |
అహం తావత్స్వామినశ్చిత్తవృత్తిమనువర్తిష్యే |
(ప్రకాశం)
ప్రలపత్వేష వైధేయః |
నను ప్రభురేవ నిదర్శనం |
మేదశ్ఛేదకృశోదరం లఘు భవత్యుత్థానయోగ్యం వపుః
సత్త్వానామపి లక్ష్యతే వికృతిమచ్చిత్తం భయక్రోధయోః |
ఉత్కర్షః స చ ధన్వినాం యదిషవః సిధ్యంతి లక్ష్యే చలే
మిథ్యైవ వ్యసనం వదంతి మృగయామీదృగ్వినోదః కుతః||౫||

విదుషకః :- అపేహి రే ఉత్సాహహేతుక |
అత్రభవాన్ప్రకృతిమాపన్నః |
త్వం తావదటవీతోఽటవీమాహిండమానో నరనాసికాలోలుపస్య జీర్ణర్క్షస్య కస్యాపి ముఖే పతిష్యసి |

రాజాః :- భద్ర సేనాపతే ఆశ్రమసంనికృష్టే స్థితాః స్మః |
అతస్తే వచో నాభినందామి |
అద్య తావత్ |
గాహంతాం మహిషా నిపానసలిలం శృంగైర్ముహుస్తాడితం
ఛాయాబద్ధకదంబకం మృగకులం రోమంథమభ్యస్యతు |
విశ్రబ్ధం క్రియతాం వరాహతతిభిర్ముస్తాక్షతిః పల్వలే
విశ్రామం లభతామిదం చ శిథితలజ్యాబంధమస్మద్ధనుః||౬||

సేనాపతి :- యత్ప్రభవిష్ణవే రోచతే |

రాజాః :- తేన హి నివర్తయ పూర్వగతాన్వనగ్రాహిణః |
యథా న మే సైనికాస్తపోవనముపరుంధంతి తథా నిషేద్ధవ్యాః | పశ్య |
శమప్రధానేషు తపోధనేషు గూఢం హి దాహాత్మకమస్తి తేజః |
స్పర్శానుకూలా ఇవ సూర్యకాంతాస్తదన్యతేజోఽభిభవాద్వమంతి||౭||

సేనాపతి :- యదాజ్ఞాపయతి స్వామీ |

విదుషకః :- ధ్వంసతాం తే ఉత్సాహవృత్తాంతః |

(నిష్క్రాంతః సేనాపతిః)

రాజాః :- (పరిజనం విలోక్య)
అపనయంతు భవత్యో మృగయావేశం |
రైవతక త్వమపి స్వం నియోగమశూన్యం కురు |

పరిజన :- యద్దేవ ఆజ్ఞాపయతి |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

విదుషకః :- కృతం భవతా నిర్మక్షికం |
సాంప్రతమేతస్మిన్పాదపఛాయావిరచితవితానసనాథే శిలాతలే నిషీదతు|
భవాన్యావదహమపి సుఖాసీనో భవామి |

రాజాః :- గచ్ఛాగ్రతః |

విదుషకః :- ఏతు భవాన్ |

(ఇత్యుభౌ పరిక్రమ్యోపవిష్టౌ)

రాజాః :- మాధవ్య అనవాప్తచక్షుఃఫలోఽసి | యేన త్వయా దర్శనీయం న దృష్టం |

విదుషకః :- నను భవానగ్రతో మే వర్తతే |

రాజా :- సర్వః కాంతమాత్మీయం పశ్యతి |
అహం తు తాం ఏవాశ్రమలలామభూతాం శకుంతలామధికృత్య బ్రవీమి |

విదుషకః :- (స్వగతం)
భవతు |
అస్యావసరం న దాస్యే |
(ప్రకాశం)
భో వయస్య తే తాపసకన్యకాభ్యర్థనీయా దృశ్యతే |

రాజా :- సఖే న పరిహార్యే వస్తుని పౌరవాణాం మనః ప్రవర్తతే |
సురయువతిసంభవం కిల మునేరపత్యం తదుజ్ఝితాధిగతం |
అర్కస్యోపరి శిథిలం చ్యుతమివ నవమాలికాకుసుమం ||౮||

విదుషకః :- (విహస్య)
యథా కస్యాపి పిండఖర్జూరైరుద్వేజితస్య తింతిడ్యాం
(తింతిణ్యాం)
అభిలాషో భవేత్తథా స్త్రీరత్నపరిభోగిణః భవత ఇయమభ్యర్థనా |

రాజా :- న తావదేనాం పశ్యాసి యేనైవమవాదీః |

విదుషకః :- తత్ఖలు రమణీయం యద్భవతోఽపి విస్మయముత్పాదయతి |

రాజా :- వయస్య కిం బహునా |
చిత్రే నివేశ్య పరికల్పితసత్త్వయోగా
రూపోచ్చయేన మనసా విధినా కృతా ను |
స్త్రీరత్నసృష్టిరపరా ప్రతిభాతి సా మే
ధాతుర్విభుత్వమనుచింత్య వపుశ్చ తస్యాః||౯||

విదుషకః :- యద్యేవం ప్రత్యాదేశ ఇదానీం రూపవతీనాం |

రాజా :- ఇదం చ మే మనసి వర్తతే |
అనాఘ్రాతం పుష్పం కిసలయమలూనం కరరుహైరనావిద్ధం
రత్నం మధు నవమనాస్వాదితరసం |
అఖండం పుణ్యానాం ఫలమివ చ తద్రూపమనఘం న జానే
భోక్తారం కమిహ సముపస్థాస్యతి విధిః||౧౦||

విదుషకః :- తేన హి లఘు పరిత్రాయతామేనాం భవాన్ |
మా కస్యాపి తపస్విన ఇఙ్గుదీతైలచిక్కణశీర్షస్య హస్తే పతిష్యతి |

రాజా :- పరవతీ ఖలు తత్రభవతీ |
న చ సంనిహితోఽత్ర గురుజనః |

విదుషకః :- అథ భవంతమంతరేణ కీదృశస్తస్యా దృష్టిరాగః |

రాజా :- నిసర్గాదేవాప్రగల్భస్తపస్వికన్యాజనః |
తథాపి తు అభిముఖే మయి సమ్హృతమీక్షితం హసితమన్యనిమిత్తకృతోదయం |

వినయవారితవృత్తిరతస్తయా న వివృతో మదనో న చ సంవృతః||౧౧||

విదుషకః :- న ఖలు దృష్టమాత్రస్య తవాంకం సమారోహతి |

రాజాః :- మిథః ప్రస్థానే పునః శాలీనతయాపి కామమావిష్కృతో
భావస్తత్రభవత్యా |
తథా హి |
దర్భాంకురేణ చరణః క్షత ఇత్యకాండే తన్వీ
స్థితా కతిచిదేవ పదాని గత్వా |
ఆసీద్వివృత్తవదనా చ విమోచయంతీ
శాఖాసు వల్కలమసక్తమపి ద్రుమాణాం||౧౨||

విదుషకః :- తేన హి గృహీతపాథేయో భవ |
కృతం త్వయోపవనం తపోవనమితి పశ్యామి |

రాజాః :- సఖే తపస్విభిః కైశ్చిత్పరిజ్ఞాతోఽస్మి |
చింతయ తావత్కేనాపదేశేన పునరాశ్రమపదం గచ్ఛామః |

విదుషకః :- కోఽపరోఽపదేశో యుష్మాకం రాజ్ఞాం |
నీవారషష్ఠభాగమస్మాకముపహరంత్వితి |

రాజాః :- మూర్ఖ అన్యమేవ భాగధేయమేతే తపస్వినో నిర్వపంతి యో
రత్నరాశీనపి విహాయాభినంద్యతే | పశ్య |
యదుత్తిష్ఠతి వర్ణేభ్యో నృపాణాం క్షయి తత్ఫలం |
తపఃషడ్భాగమక్షయ్యం దదత్యారణ్యకా హి నః||౧౩||

(నేపథ్యే)

హంత సిద్ధార్థౌ స్వః |

రాజాః :- (కర్ణం దత్త్వా)
అయే ధీరప్రశాంతస్వరైస్తపస్విభిర్భవితవ్యం |

(ప్రవిశ్య)

దౌవారికః :- జయతు జయతు భర్తా |
ఏతౌ ద్వౌ ఋషికుమారౌ ప్రతీహారభూమిముపస్థితౌ |

రాజాః :- తేన హ్యవిలంబితం ప్రవేశయ తౌ |

దౌవారికః :- ఏష ప్రవేశయామి |

(ఇతి నిష్క్రమ్య ఋషికుమారాభ్యాం సహ ప్రవిశ్య)

(ఉభౌ రాజానం విలోకయతః)

ప్రథమః :- అహో దీప్తిమతోఽపి విశ్వసనీయతాస్య వపుషః | అథవా

ఉపపన్నమేతదస్మిన్ ఋషిభ్యో నాతిభిన్నే రాజని । కుతః ।
అధ్యాక్రాంతా వసతిరమునాప్యాశ్రమే సర్వభోగ్యే
రక్షాయోగాదయమపి తపః ప్రత్యహం సంచినోతి ।
అస్యాపి ద్యాం స్పృశతి వశినశ్చారణద్వంద్వగీతః
పుణ్యఃశబ్దో మునిరితి ముహుః కేవలం రాజపూర్వః॥౧౪॥

ద్వితీయః :- గౌతమ అయం స బలభిత్సఖో దుష్యంతః ।

ప్రథమః :- అథ కిం ।

ద్వితీయః :- తేన హి
నైతచ్చిత్రం యదయముదధిశ్యామసీమాం ధరిత్రీమేకః
కృత్స్నాం నగరపరిఘప్రాంశుబాహుర్భునక్తి ।
ఆశంసంతే సమితిషు సురా బద్ధవైరా హి దైత్యైరస్యాధిజ్యే
ధనుషి విజయం పౌరుహూతే చ వజ్రే॥౧౫॥

ఉభౌ :- (ఉపగమ్య)
విజయస్వ రాజన్ ।

రాజాః :- (ఆసనాదుత్థాయ)
అభివాదయే భవంతౌ ।

ఉభౌ :- స్వస్తి భవతే ।

(ఇతి ఫలాన్యుపహరతః)

రాజాః :- (సప్రణామం పరిగృహ్యః)
ఆజ్ఞాపయితుమిచ్ఛామి ।

ఉభౌ :- విదితో భవానాశ్రమసదామిహస్థః ।
తేన భవంతం ప్రార్థయంతే ।

రాజాః :- కిమాజ్ఞాపయంతి ।

ఉభౌ :- తత్రభవతః కణ్వస్య మహర్షేరసాంనిధ్యాద్రక్షాంసి న
ఇష్టివిఘ్నముత్పాదయంతి ।
తత్కతిపయరాత్రం సారథిద్వితీయేన భవతా
సనాథీక్రియతామాశ్రమ ఇతి ।

రాజాః :- అనుగృహీతోఽస్మి ।

విదుషకః :- (అపవార్య)
ఏషేదానీమనుకూలా తేఽభ్యర్థనా ।

రాజాః :- (స్మితం కృత్వా)
రైవతక మద్వచనాదుచ్యతాం సారథిః ।
సబాణాసనం రథముపస్థాపయేతి ।

దౌవారికః :- యద్దేవ ఆజ్ఞాపయతి |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

ఉభౌ :- (సహర్షం)
అనుకారిణి పూర్వేషాం యుక్తరూపమిదం త్వయి |
ఆపన్నాభయసత్త్రేషు దీక్షితాః ఖలు పౌరవాః||౧౬||

రాజాః :- (సప్రణామం)
గచ్ఛతాం పురో భవంతౌ | అహమప్యనుపదమాగత ఏవ |

ఉభౌ :- విజయస్వ |

(ఇతి నిష్క్రాంతౌ)

రాజాః :- మాధవ్య అప్యస్తి శకుంతలాదర్శనే కుతూహలం |

విదుషకః :- ప్రథమం సపరివాహమాసీత్ |
ఇదానీం రాక్షసవృత్తాంతేన బిందురపి నావశేషితః |

రాజాః :- మా భైషీః | నను మత్సమీపే వర్తిష్యసే |

విదుషకః :- ఏష రాక్షసాద్రక్షితోఽస్మి |

(ప్రవిశ్య)

దౌవారికః :- సజ్జో రథో భర్తుర్విజయప్రస్థానమపేక్షతే |
ఏష పునర్నగరాద్దేవీనామాజ్ఞప్తిహరః కరభక ఆగతః |

రాజాః :- (సాదరం)
కిమంబాభిః ప్రేషితః |

దౌవారికః :- అథ కిం |

రాజాః :- నను ప్రవేశ్యతాం |

దౌవారికః :- తథా |
(ఇతి నిష్క్రమ్య కరభకేణ సహ ప్రవిశ్య)
ఏష భర్తా | ఉపసర్ప |

కరభకః :- జయతు జయతు భర్తా |
దేవ్యాజ్ఞాపయతి |
ఆగామిని చతుర్థదివసే ప్రవృత్తపారణో మే ఉపవాసో భవిష్యతి |
తత్ర దీర్ఘాయుషావశ్యం సంభావనీయేతి |

రాజాః :- ఇతస్తపస్వికార్యం |
ఇతో గురుజనాజ్ఞా |

ద్వయమప్యనతిక్రమణీయం ।
కిమత్ర ప్రతివిధేయం ।

విదుషకః :- త్రిశంకురివాంతరా తిష్ఠ ।

రాజాః :- సత్యమాకులీభూతోఽస్మి ।
కృత్యయోర్భిన్నదేశత్వాద్ ద్వైధీభవతి మే మనః ।
పురః పతిహతం శైలే స్రోతః స్రోతోవహో యథా॥౧౭॥
(విచింత్య)
సఖే త్వమంబయా పుత్ర ఇతి ప్రతిగృహీతః ।
అతో భవానితః ప్రతినివృత్య
తపస్వికార్యవ్యగ్రమానసం మామావేద్య తత్రభవతీనాం
పుత్రకృత్యమనుష్ఠాతుమర్హతి ।

విదుషకః :- న ఖలు మాం రక్షోభీరుకం గణయసి ।

రాజాః :- (సస్మితం)
కథమేతద్భవతి సంభావ్యతే ।

విదుషకః :- యథా రాజానుజేన గంతవ్యం తథా గచ్ఛామి ।

రాజాః :- నను తపోవనోపరోధః పరిహరణీయ ఇతి
సర్వానానుయాత్రికాంస్త్వయైవ సహ ప్రస్థాపయామి ।

విదుషకః :- (సగర్వం)
తేన హి యువరాజోఽస్మీదానీం సంవృత్తః ।

రాజాః :- (స్వగతం)
చపలోఽయం బటుః ।
కదాచిదస్మత్ప్రార్థనామంతఃపురేభ్యః కథయేత్ ।
భవతు ।
ఏనమేవం వక్ష్యే ।
(విదూషకం హస్తే గృహీత్వా । ప్రకాశం)
వయస్య ఋషిగౌరవాదాశ్రమం గచ్ఛామి ।
న ఖలు సత్యమేవ తాపసకన్యకాయాం మమాభిలాషః । పశ్య ।
క్వ వయం క్వ పరోక్షమన్మథో మృగశావైః సమమేధితో జనః ।
పరిహాసవిజల్పితం సఖే పరమార్థేన న గృహ్యతాం వచః॥౧౮॥

విదుషకః :- అథ కిం ।

(ఇతి నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి ద్వితీయోఽఙ్కః ।)

తృతీయోఽఙ్కః |

(తతః ప్రవిశతి కుశానాదాయ యజమానశిష్యః)

శిష్యః :- అహో మహానుభావః పార్థివో దుష్యంతః |
యత్ప్రవిష్టమాత్ర ఏవాశ్రమం తత్రభవతి నిరుపద్రవాణి నః కర్మాణి సంవృత్తాని |
కా కథా బాణసంధానే జ్యాశబ్దేనైవ దూరతః |
హుంకారేణేవ ధనుషః స హి విఘ్నానపోహతి ||౧||
యావదిమాన్వేదిసంస్తరణార్థం దర్భానృత్విగ్భ్య ఉపహరామి |
(పరిక్రమ్యావలోక్య చ | ఆకాశే)
ప్రియంవదే కస్యేదముశీరానులేపనం మృణాలవంతి చ నలినీపత్రాణి నీయంతే |
(శ్రుతిమభినీయ)
కిం బ్రవీషి |
ఆతపలంఘనాద్బలవదస్వస్థా శకుంతలా తస్యాః శరీరనిర్వాపణాయేతి |
తర్హి యత్నాదుపచర్యతాం |
సా ఖలు భగవతః కణ్వస్య కులపతేరుచ్ఛ్వసితం |
అహమపి తావద్వైతానికం శాంత్యుదకమస్యై గైతమీహస్తే విసర్జయిష్యామి |
(ఇతి నిష్క్రాంతః)
విష్కంభకః |

(తతః ప్రవిశతి కామయమానావస్థో రాజా)

రాజాః :- (సచింతం నిఃశ్వస్య)
జానే తపసో వీర్యం సా బాలా పరవతీతి మే విదితం |
అలమస్మి తతో హృదయం తథాపి నేదం నివర్తయితుం ||౨||
(మదనబాధాం నిరూప్య)
భగవన్కుసుమాయుధ త్వయా చంద్రమసా చ
విశ్వసనీయాభ్యామతిసంధీయతే కామిజనసార్థః | కుతః |
తవ కుసుమశరత్వం శీతరశ్మిత్వమిందోర్ద్వయమిదమయథార్థం
దృశ్యతే మద్విధేషు |
విసృజతి హిమగర్భైంరగ్నిమిందుర్మయూఖైస్త్వమపి
కుసుమబాణాన్వజ్రసారీకరోషి||౩||
అథవా |
అద్యాపి నూనం హరకోపవహ్నిస్త్వయి జ్వలత్యౌర్వ ఇవాంబురాశౌ |
త్వమన్యథా మన్మథ మద్విధానాం భస్మావశేషః కథమిత్థముష్ణః||
అనిశమపి మకరకేతుర్మనసో రుజమావహన్నభిమతో మే |
యది మదిరాయతనయనాం తామధికృత్య ప్రహరతీతి||౪||
(సఖేదం పరిక్రమ్య)
క్వ ను ఖలు సంస్థితే కర్మణి సదస్యైరనుజ్ఞాతః ఖిన్నమాత్మానం వినోదయామి |
(నిఃశ్వస్య)
కిం ను ఖలు మే ప్రియాదర్శనాదృతే శరణమన్యత్ |
యావదేనామన్విష్యామి|

(సూర్యమవలోక్య)
ఇమాముగ్రాతపవేలాం ప్రాయేణ లతావలయవత్సు ।
మాలినీతీరేషు ససఖీజనా శకుంతలా గమయతి ।
తత్రైవ తావద్గచ్ఛామి ।
(పరిక్రమ్య సంస్పర్శం రూపయిత్వా)
అహో ప్రవాతసుభగోఽయముద్దేశః ।
శక్యమరవిందసురభిః కణవాహీ మాలినీతరంగాణాం ।
అంగైరనంగతప్తైరవిరలమాలింగితుం పవనః॥౫॥
(పరిక్రమ్యావలోక్య చ)
అస్మిన్వేతసపరిక్షిప్తే లతామండపే సంనిహితయా శకుంతలయా భవితవ్యం ।
తథా హి ।
అభ్యున్నతా పురస్తాదవగాఢా జఘనగౌరవాత్పశ్చాత్ ।
ద్వారేఽస్య పాండుసికతే పదపంక్తిర్దృశ్యతేఽభినవా॥౬॥
యావద్విటపాంతరేణావలోకయామి ।
(పరిక్రమ్య తథా కృత్వా । సహర్షం)
అయే లబ్ధం నేత్రనిర్వాణం ।
ఏషా మే మనోరథప్రియతమా సకుసుమాస్తరణం
శిలాపట్టమధిశయానాసఖీభ్యామన్వాస్యతే । భవతు ।
శ్రోష్యామ్యాసాం విశ్రంభకథితాని ।
(ఇతి విలోకయన్స్థితః)

(తతః ప్రవిశతి యథోక్తవ్యాపారా సహ సఖీభ్యాం శకుంతలా)

సఖ్యౌ :- (ఉపవీజ్య । సస్నేహం)
హలా శకుంతలే అపి సుఖయతి తే నలినీపత్రవాతః ।

శకుంతలా :- కిం వీజయతో మాం సఖ్యౌ ।

(సఖ్యౌ విషాదం నాటయిత్వా పరస్పరమవలోకయతః)

రాజా :- బలవదస్వస్థశరీరా శకుంతలా దృశ్యతే ।
(సవితర్కం)
తత్కిమయమాతపదోషః స్యాదుత యథా మే మనసి వర్తతే ।
(సాభిలాషం నిర్వర్ణ్య)
అథ వా కృతం సందేహేన ।
స్తనన్యస్తోశీరం ప్రశిథిలమృణాలైకవలయం
ప్రియాయాః సాబాధం కిమపి కమనీయం వపురిదం ।
సమస్తాపః కామం మనసిజనిదాఘప్రసరయోర్న
తు గ్రీష్మస్యైవం సుభగమపరాద్ధం యువతిషు॥౭॥

ప్రియంవదా :- (జనాంతికం)
అనసూయే తస్య రాజర్షేః ప్రథమదర్శనారభ్యపర్యుత్సుకేవ శకుంతలా ।
కిం ను ఖల్వస్యాస్తన్నిమిత్తోఽయమాతంకో భవేత్ ।

అనసూయా :- సఖి మమాపీదృశ్యాశంకా హృదయస్య । భవతు । ప్రక్ష్యామి

తావదేనాం ।
(ప్రకాశం)
సఖి ప్రష్టవ్యాసి కిమపి । బలవాన్ఖలు తే సంతాపః ।

శకుంతలా :- (పూర్వార్ధేన శయనాదుత్థాయ)
హలా కిం వక్తుకామాసి ।

అనసూయా :- హలా శకుంతలే అనభ్యంతరే ఖల్వావాం మదనగతస్య వృత్తాంతస్య ।
కిం తు యాదృశీతిహాసనిబంధేషు
కామయమానానామవస్థా శ్రూయతే తాదృశీం తవ పశ్యామి ।
కథయ కింనిమిత్తం తే సంతాపః ।
వికారం ఖలు పరమార్థతోఽజ్ఞాత్వాఽనారంభః ప్రతీకారస్య ।

రాజా :- అనసూయామప్యనుగతో మదీయస్తర్కః ।
న హి స్వాభిప్రాయేణ మే దర్శనం ।

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
బలవాన్ఖలు మేఽభినివేశః । ఇదానీమపి సహసైతయోర్న శక్నోమి నివేదయితుం ।

ప్రియంవదా :- సఖి శకుంతలే సుష్ఠు ఏషా భణతి ।
కిమాత్మన ఆతంకముపేక్షసే ।
అనుదివసం ఖలు పరిహీయసేఽఙ్గైః ।
కేవలం లావణ్యమయీ ఛాయా త్వాం న ముంచతి ।

రాజా :- అవితథమాహ ప్రియంవదా ।
తథా హి ।
క్షామక్షామకపోలమాననమురః కాఠిన్యముక్తస్తనం
మధ్యః క్లాంతతరః ప్రకామవినతావంసౌ ఛవిః పాండురా ।
శోచ్యా చ ప్రియదర్శనా చ మదనక్లిష్టేయమాలక్ష్యతే
పత్రాణామివ శోషణేన మరుతా స్పృష్టా లతా మాధవీ ॥౮॥

శకుంతలా :- సఖి కస్య వాన్యస్య కథయిష్యామి ।
కింత్వాయాసయిత్రీదానీం వాం భవిష్యామి ।

ఉభే :- అత ఏవ ఖలు నిర్బంధః ।
స్నిగ్ధజనసంవిభక్తం హి దుఃఖం సహ్యవేదనం భవతి ।

రాజా :- పృష్టా జనేన సమదుఃఖసుఖేన బాలా
నేయం న వక్ష్యతి మనోగతమాధిహేతుం ।
దృష్టో వివృత్య బహుశోఽప్యనయా సతృష్ణమత్రాంతరే
శ్రవణకాతరతాం గతోఽస్మి ॥౯॥

శకుంతలా :- సఖి యతఃప్రభృతి మమ దర్శనపథమాగతః స తపోవనరక్షితా రాజర్షిః ।

(ఇత్యర్ధోక్తే లజ్జాం నాటయతి)

ఉభే :- కథయతు ప్రియసఖీ ।

శకుంతలా :- తత ఆరభ్య తద్గతేనాభిలాషేణైతదవస్థాస్మి సంవృత్తా ।

రాజాః :- (సహర్షం)
శ్రుతం శ్రోతవ్యం ।
స్మర ఏవ తాపహేతుర్నిర్వాపయితా స ఏవ మే జాతః ।
దివస ఇవాభ్రశ్యామస్తపాత్యయే జీవలోకస్య॥౧౦॥

శకుంతలా :- తద్యది వామనుమతం తథా వర్తేథాం ।
యథా తస్య రాజర్షేరనుకంపనీయా భవామి ।
అన్యథావశ్యం సించత మే తిలోదకం ।

రాజాః :- సంశయచ్ఛేది వచనం ।

ప్రియంవదా :- (జనాంతికం)
అనసూయే దూరగతమన్మథాఽక్షమేయం కాలహరణస్య ।
యస్మిన్బద్ధభావైషా సలలామభూతః పౌరవాణాం ।
తద్యుక్తమస్యా అభిలాషోఽభినందితుం ।

అనసూయా :- తథా యథా భణసి ।

ప్రియంవదా :- (ప్రకాశం)
సఖి దిష్ట్యానురూపస్తేఽభినివేశః ।
సాగరముజ్ఝిత్వా కుత్ర వామహానద్యవతరతి ।
క ఇదానీం సహకారమంతరేణాతిముక్తలతాం పల్లవితాం సహతే ।

రాజాః :- కిమత్ర చిత్రం యది విశాఖే శశాంకలేఖామనువర్తేతే ।

అనసూయా :- కః పునరుపాయో భవేద్యేనావిలంబితం నిభృతం చ సఖ్యా మనోరథం సంపాదయావః ।

ప్రియంవదా :- నిభృతమితి చింతనీయం భవేత్ ।
శీఘ్రమితి సుకరం ।

అనసూయా :- కథమివ ।

ప్రియంవదా :- నను స రాజర్షిరస్యాం స్నిగ్ధదృష్ట్యా సూచితాభిలాష ఏతాందివసాన్ప్రజాగరకృశో లక్ష్యతే ।

రాజాః :- సత్యమిత్థంభూత ఏవాస్మి ।
తథా హి ఇదమశిశిరైరంతస్తాపాద్వివర్ణమణీకృతం
నిశి నిశి భుజన్యస్తాపాంగప్రసారిభిరశ్రుభిః ।
అనభిలులితజ్యాఘాతాంకం ముహుర్మణిబంధనాత్కనకవలయం
స్రస్తం స్రస్తం మయా ప్రతిసార్యతే॥౧౧॥

ప్రియంవదా :- (విచింత్య)

హలా మదనలేఖోఽస్య క్రియతాం తం సుమనోగోపితం కృత్వా
దేవప్రసాదస్యాపదేశేన తస్య హస్తం ప్రాపయిష్యామి ।

అనసూయా :- రోచతే మే సుకుమారః ప్రయోగః కిం వా శకుంతలా భణతి ।

శకుంతలా :- కిం నియోగో వాం వికల్ప్యతే ।

ప్రియంవదా :- తేన హ్యాత్మన ఉపన్యాసపూర్వం చింతయ తావత్కిమపి లలితపదబంధనం ।

శకుంతలా :- హలా చింతయామ్యహం ।
అవధీరణాభీరుకం పునర్వేపతే మే హృదయం ।
రాజా :- (సహర్షం)
అయం స తే తిష్ఠతి సంగమోత్సుకో
విశంకసే భీరు యతోఽవధీరణాం ।
లభేత వా ప్రార్థయితా న వా శ్రియం
శ్రియా దురాపః కథమీప్సితో భవేత్॥౧౨॥

సఖ్యౌ :- అయి ఆత్మగుణావమానిని క ఇదానీం శరీరనిర్వాపయిత్రీం శారదీం జ్యోత్స్నాం పటాంతేన వారయతి ।

శకుంతలా :- (సస్మితం)
నియోజితేదానీమస్మి ।

(ఇత్యుపవిష్టా చింతయతి)

రాజా :- స్థానే ఖలు విస్మృతనిమేషేణ చక్షుషా ప్రియామవలోకయామి ।
యతః ఉన్నమితైక భ్రూలతమాననమస్యాః పదాని రచయంత్యాః ।
కంటకితేన ప్రథయతి మయ్యనురాగం కపోలేన॥౧౩॥

శకుంతలా :- హలా చింతితం మయా గీతవస్తు ।
అసంనిహితాని పునర్లేఖనసాధనాని ।

ప్రియంవదా :- ఏతస్మిఞ్శుకోదరసుకుమారే నలినీపత్రే నఖైర్నిక్షిప్తవర్ణం కురు ।

శకుంతలా :- (యథోక్తం రూపయిత్వా)
హలా శృణుతమిదానీం సంగతార్థం న వేతి ।

ఉభే :- అవహితే స్వః ।

శకుంతలా :- (వాచయతి)
తవ న జానే హృదయం మమ పునః కామో దివాఽపి రాత్రావపి ।
నిర్ఘృణ తపతి బలీయస్త్వయి వృత్తమనోరథాయా అంగాని॥౧౪॥

రాజా :- (సహసోపసృత్య)
తపతి తనుగాత్రి మదనస్త్వామనిశం మాం పునర్దహత్యేవ ।
గ్లపయతి యథా శశాంకం న తథా హి కుముద్వతీం దివసః॥౧౫॥

సఖ్యౌ :- (విలోక్య సహర్షముత్థాయ)
స్వాగతమవిలంబినో మనోరథస్య ।

(శకుంతలాఽభ్యుత్థాతుమిచ్ఛతి)

రాజాః :- అలమలమాయాసేన ।
సందష్టకుసుమశయనాన్యాశుక్లాంతబిసభంగసురభీణి ।
గురుపరితాపాని న తే గాత్రాణ్యుపచారమర్హంతి ॥౧౬॥

అనసూయా :- ఇతః శిలాతలైకదేశమలంకరోతు వయస్యః ।

(రాజోపవిశతి । శకుంతలా సలజ్జా తిష్ఠతి)

ప్రియంవదా :- ద్వయోరపి యువయోరన్యోన్యానురాగః ప్రత్యక్షః ।
సఖీస్నేహః పునర్మాం పునరుక్తవాదినీం కరోతి ।

రాజాః :- భద్రే నైతత్పరిహార్యం । వివక్షితం హ్యనుక్తమనుతాపం జనయతి ।

ప్రియంవదా :- ఆపన్నస్య విషయనివాసినో జనస్యార్తిహరేణ రాజ్ఞా భవితవ్యమిత్యేష వో ధర్మః ।

రాజాః :- నాస్మాత్పరం ।

ప్రియంవదా :- తేన హీయమావయోః ప్రియసఖీ త్వాముద్దిశ్యేదమవస్థాంతరం భగవతా మదనేనారోపితా ।
తదర్హస్యభ్యుపపత్త్యా జీవితమస్యా అవలంబితుం ।

రాజాః :- భద్రే సాధారణోఽయం ప్రణయః ।
సర్వథానుగృహీతోఽస్మి ।

శకుంతలా :- (ప్రియంవదామవలోక్యం)
హలా కిమంతఃపురవిరహపర్యుత్సుకస్య రాజర్షేరుపరోధేన ।

రాజాః :- సుందరి ।
ఇదమనన్యపరాయణమన్యథా హృదయసంనిహితే హృదయం మమ ।
యది సమర్థయసే మదిరేక్షణే మదనబాణహతోఽస్మి హతః పునః ॥౧౭॥

అనసూయా :- వయస్య బహువల్లభా రాజానః శ్రూయంతే ।
యథా నౌప్రియసఖీ బంధుజనశోచనీయా న భవతి తథా నిర్వాహయ ।

రాజాః :- భద్రే కిం బహునా పరిగ్రహబహుత్వేఽపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్య మే ।
సముద్రరసనా చోర్వీ సఖీ చ యువయోరియం ॥౧౮॥

ఉభే :- నిర్వృతే స్వః ।

ప్రియంవదా :- (సదృష్టిక్షేపం)
అనసూయే ఏష ఇతోదత్తదృష్టిరుత్సుకో మృగపోతకో మాతరమన్విష్యతి ।

ఏహి | సంయోజయావ ఏనం |

(ఇత్యుభే ప్రస్థితే)

శకుంతలా :- హలా అశరణాస్మి |
అన్యతరా యువయోరాగచ్ఛతు |

ఉభే :- పృథివ్యా యః శరణం స తవ సమీపే వర్తతే |

(ఇతి నిష్క్రాంతే)

శకుంతలా :- కథం గతే ఏవ |

రాజా :- అలమావేగేన |
నన్వయమారాధయితా జనస్తవ సమీపే వర్తతే |
కిం శీతలైః క్లమవినోదిభిరార్ద్రవాతాన్సంచారయామి
నలినీదలతాలవృంతైః |
అంకే నిధాయ కరభోరు యథాసుఖం తే సంవాహయామి చరణావుత పద్మతామ్రౌ ||౧౯||

శకుంతలా :- న మాననీయేష్వాత్మానమపరాధయిష్యే |

(ఇత్యుత్థాయ గంతుమిచ్ఛతి)

రాజా :- సుందరి అనిర్వాణో దివసః ఇయం చ తే శరీరావస్థా |
ఉత్సృజ్య కుసుమశయనం నలినీదలకల్పితస్తనావరణం |
కథమాతపే గమిష్యసి పరిబాధాపేలవైరంగైః||౨౦||

(ఇతి బలాదేనాం నివర్తయతి)

శకుంతలా :- పౌరవ రక్ష వినయం |
మదనసంతప్తాపి న ఖల్వాత్మనః ప్రభవామి |

రాజా :- భీరు అలం గురుజనభయేన |
దృష్ట్వా తే విదితధర్మా
తత్రభవాన్నాత్ర దోషం గ్రహీష్యతి కులపతిః | పశ్య |
గాంధర్వేణ వివాహేన బహవ్యో రాజర్షికన్యకాః |
శ్రూయంతే పరిణీతాస్తాః పితృభిశ్చాభినందితాః||౨౧||

శకుంతలా :- ముంచ తావన్మాం |
భూయోఽపి సఖీజనమనుమానయిష్యే|

రాజా :- భవతు | మోక్ష్యామి |

శకుంతలా :- కదా |

రాజా :-
అపరిక్షతకోమలస్య యావత్కుసుమస్యేవ నవస్య షట్పదేన |

అధరస్య పిపాసతా మయా తే సదయం సుందరి గృహ్యతే రసోఽస్య॥౨౨॥

(ఇతి ముఖమస్యాః సమున్నమయితుమిచ్ఛతి । శకుంతలా పరిహరతి నాట్యేన)

(నేపథ్యే)

చక్రవాకవధుకే ఆమంత్రయస్వ సహచరం ।
ఉపస్థితా రజనీ ।

శకుంతలా :- (ససంభ్రమం)
పౌరవ అసంశయం మమ శరీరవృత్తాంతోపలంభాయార్యా గౌతమీత ఏవాగచ్ఛతి ।
తద్విటపాంతరితో భవ ।

రాజాః :- తథా ।

(ఇత్యాత్మానమావృత్య తిష్ఠతి)

(తతః ప్రవిశతి పాత్రహస్తా గౌతమీ సఖ్యౌ చ)

సఖ్యౌ :- ఇత ఇత ఆర్యా గౌతమీ ।

గౌతమీ :- (శకుంతలాముపేత్య)
జాతే అపి లఘుసంతాపాని తేఽఙ్గాని ।

శకుంతలా :- ఆర్యే అస్తి మే విశేషః ।

గౌతమీ :- అనేన దర్భోదకేన నిరాబాధమేవ తే శరీరం భవిష్యతి ।
(శిరసి శకుతలామభ్యుక్ష్య)
వత్సే పరిణతో దివసః ।
ఏహి ఉటజమేవ గచ్ఛామః ।

(ఇతి ప్రస్థితాః)

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
హృదయ ప్ర్థమమేవ సుఖోపనతే మనోరథే కాతరభావం న ముంచసి ।
సానుశయవిఘటితస్య కథం తే సాంప్రతం సంతాపః ।
(పదాంతరే స్థిత్వా । ప్రకాశం)
లతావలయ సంతాపహారక ఆమంత్రయే త్వాం భూయోఽపి పరిభోగాయ ।

(ఇతి దుఃఖేన నిష్క్రాంతా శకుంతలా సహేతరాభిః)

రాజా :- (పూర్వస్థానముపేత్య । సనిఃశ్వాసం)
అహో విఘ్నవత్యః ప్రార్థితార్థసిద్ధయః ।
మయా హి ముహురంగులిసంవృతాధరోష్ఠం ప్రతిషేధాక్షరవిక్లవాభిరామం ।
ముఖమంసవివర్తి పక్ష్మలాక్ష్యాః కథమప్యున్నమితం న చుంబితం తు॥౨౩॥
క్వను ఖలు సంప్రతి గచ్ఛామి ।
అథ వా ఇహైవ ప్రియాపరిభుక్తముక్తే లతావలయే ముహూర్తం స్థాస్యామి ।

(సర్వతోఽవలోక్య)

తస్యాః పుష్పమయీ శరీరలులితా శయ్యా శిలాయామియం
క్లాంతో మన్మథలేఖ ఏష నలినీపత్రే నఖైరర్పితః |
హస్తాద్భ్రష్టమిదం బిసాభరణమిత్యాసజ్యమానేక్షణో
నిర్గంతుం సహసా న వేతసగృహాచ్ఛక్నోమి శూన్యాదపి ||౨౪||

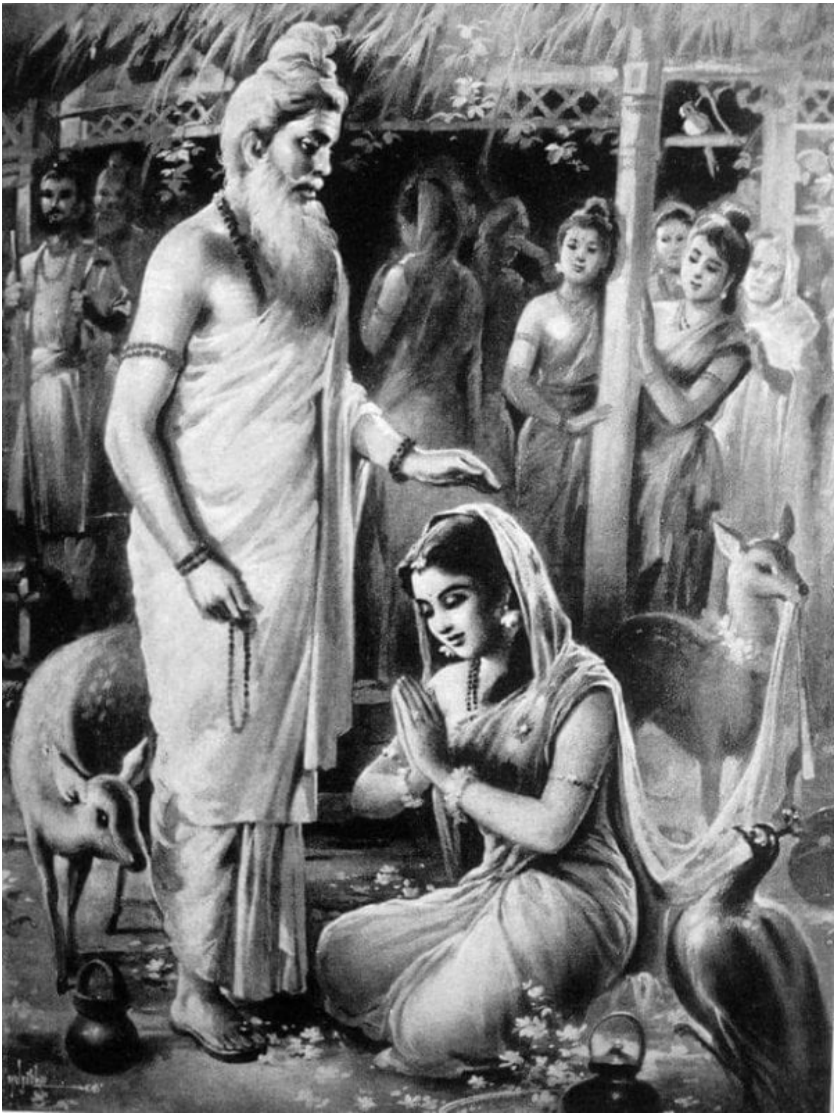
(ఆకాశే)

రాజాః :- సాయంతనే సవనకర్మణి సంప్రవృత్తే
వేదిం హుతాశనవతీం పరితః ప్రయస్తాః |
ఛాయాశ్చరంతి బహుధా భయమాదధానాః
సంధ్యాపయోదకపిశాః పిశితాశనానాం ||౨౫||

రాజాః :- అయమహమాగచ్ఛామి |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

(ఇతి తృతీయోఽఙ్కః |)

చతుర్థోఽఙ్కః ।

(తతః ప్రవిశతః కుసుమావచయం నాటయంత్యౌ సఖ్యౌ ।)

అనసూయా :- హలా ప్రియంవదే యద్యపి గాంధర్వేణ విధినా నిర్వృత్తకల్యాణా శకుంతలాఽనురూపభర్తృగామినీ సంవృత్తేతి నిర్వృతం మే హృదయం తథాప్యేతావచ్చింతనీయం ।

ప్రియంవదా :- కథమివ ।

అనసూయా :- అద్య స రాజర్షిరిష్టిం పరిసమాప్యర్షిభిర్విసర్జిత ఆత్మనో నగరం ప్రవిశ్యాంతఃపురసమాగత ఇతోగతం వృత్తాంతం స్మరతి వా న వేతి ।

ప్రియంవదా :- విస్రబ్ధా భవ ।
న తాదృశా ఆకృతివిశేషా గుణవిరోధినో భవంతి ।
తాత ఇదానీమిమం ఋుత్తాంతం శ్రుత్వా న జానే కిం ప్రతిపత్స్యత ఇతి ।

అనసూయా :- యథాహం పశ్యామి తథా తస్యానుమతం భవేత్ ।

ప్రియంవదా :- కథమివ ।

అనసూయా :- గుణవతే కన్యకా ప్రతిపాదనీయేత్యయం తావత్ప్రథమః సంకల్పః ।
తం యది దైవమేవ సంపాదయతి నన్వప్రయాసేన కృతార్థో గురుజనః ।

ప్రియంవదా :- (పుష్పభాజనం విలోక్య)
సఖి అవచితాని బలికర్మపర్యాప్తాని కుసుమాని ।

అనసూయా :- నను సఖ్యాః శకుంతలాయాః సౌభాగ్యదేవతార్చనీయా ।

ప్రియంవదా :- యుజ్యతే ।

(ఇతి తదేవ కర్మాభినయతః)

(నేపథ్యే)

అయమహం భోః ।

అనసూయా :- (కర్ణం దత్త్వా)
సఖి అతిథీనామివ నివేదితం ।

ప్రియంవదా :- ననూటజసన్నిహితా శకుంతలా ।

అనసుయా :- అద్య పునర్హృదయేనాసన్నిహితా ।
అలమేతావద్భిః కుసుమైః ।

(ఇతి ప్రస్థితే)

(నేపథ్యే)

ఆః అతిథిపరిభావిని విచింతయంతీ యమనన్యమానసా తపోధనం వేత్సి న మాముపస్థితం |
స్మరిష్యతి త్వాం న స బోధితోఽపి సన్కథాం ప్రమత్తః ప్రథమం కృతామివ ||౧||

ప్రియంవదా :- హా ధిక్ హా ధిక్ |
అప్రియమేవ సంవృత్తం |
కస్మిన్నపి పూజార్హేఽపరాద్ధా శూన్యహృదయా శకుంతలా |
(పురోఽవలోక్య)
న ఖలు యస్మిన్కస్మిన్నపి |
ఏష దుర్వాసాః సులభకోపో మహర్షిః |
తథా శప్త్వా వేగబలోత్ఫుల్లయా దుర్వారయా గత్యా ప్రతినివృత్తః |

అనసూయా :- కోఽన్యో హుతవహాద్దగ్ధుం ప్రభవతి | గచ్ఛ |
పాదయోః ప్రణమ్య నివర్తయైనం యావదహమర్ఘోదకముపకల్పయామి |

ప్రియంవదా :- తథా|

(ఇతి నిష్క్రాంతా)

అనసూయా :- (పదాంతరే స్ఖలితం నిరూప్య)
అహో ఆవేగస్ఖలితయా గత్యా ప్రభ్రష్టం మమాగ్రహస్తాత్పుష్పభాజనం |

(ఇతి పుష్పోచ్చయం రూపయతి)

(ప్రవిశ్య)

ప్రియంవదా :- సఖి ప్రకృతివక్రః స కస్యానునయం ప్రతిగృహ్ణాతి |
కిమపి పునః సానుక్రోశః కృతః |

అనసూయా :- (సస్మితం)
తస్మిన్బహవేతదపి |
కథయ |

ప్రియంవదా :- యదా నివర్తితుం నేచ్ఛతి తదా విజ్ఞాపితో మయా |
భగవన్ ప్రథమ ఇతి ప్రేక్ష్యావిజ్ఞాతతపఃప్రభావస్య దుహితృజనస్య భగవతైకోఽపరాధో మర్షయితవ్య ఇతి |

అనసూయా :- తతస్తతః |

ప్రియంవదా :- తతో న మే వచనమన్యథాభవితుమర్హతి కిం త్వభిజ్ఞానాభరణదర్శనేన శాపో నివర్తిష్యత ఇతి మంత్రయమాణ ఏవాంతర్హితః |

అనసూయా :- శక్యమిదానీమాశ్వసితుం |

అస్తి తేన రాజర్షిణా సంప్రస్థితేన స్వనామధేయాంకితమంగులీయకం స్మరణీయమితి స్వయం పినద్ధం |
తస్మిన్స్వాధీనోపాయా శకుంతలా భవిష్యతి |

ప్రియంవదా :- సఖి ఏహి |
దేవకార్యం తావదస్యా నిర్వర్తయావః |

(ఇతి పరిక్రామతః)

ప్రియంవదా :- (విలోక్య)
అనసూయే పశ్య తావత్ |
వామహస్తోపహితవదనాఽఽలిఖితేవ ప్రియసఖీ |
భర్తృగతయా చింతయాత్మానమపి నైషా విభావయతి |
కిం పునరాగంతుకం |

అనసూయా :- ప్రియంవదే ద్వయోరేవ నౌ ముఖే ఏష వృత్తాంతస్తిష్ఠతు |
రక్షితవ్యా ఖలు ప్రకృతిపేలవా ప్రియసఖీ |

ప్రియంవదా :- కో నామోష్ణోదకేన నవమాలికాం సించతి |

(ఇతి నిష్క్రాంతే)

విష్కంభకః |

(తతః ప్రవిశతి సుప్తోత్థితః శిష్యః)

శిష్యః :- వేలోపలక్షణార్థమాదిష్టోఽస్మి తత్రభవతా
ప్రవాసాదుపావృత్తేన కాశ్యపేన |
ప్రకాశం నిర్గతస్తావదవలోకయామి కియదవశిష్టం రజన్యా ఇతి |
(పరిక్రమ్యావలోక్య చ)
హంత ప్రభాతం |
తథా హి |
యాత్యేకతోఽస్తశిఖరం పతిరోషధీనామావిష్కృతారుణపురఃసర ఏకతోఽర్కః |
తేజోద్వయస్య యుగపద్వ్యసనోదయాభ్యాం లోకో నియమ్యత ఇవాత్మదశాంతరేషు ||౨||
అపి చ |
అంతర్హితే శశిని సైవ కుముద్వతీ మే
దృష్టిం న నందయతి సంస్మరణీయశోభా |
ఇష్టప్రవాసజనితాన్యబలాజనస్య
దుఃఖాని నూనమతిమాత్రసుదుఃసహాని ||౩||

(ప్రవిశ్యాపటీక్షేపేణ)

అనసూయా :- యద్యపి నామ విషయపరాఙ్ముఖస్య జనస్యైతన్న విదితం తథాపి తేన రాజ్ఞా శకుంతలాయామనార్యమాచరితం |

శిష్యః :- యావదుపస్థితాం హోమవేలాం గురవే నివేదయామి |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

అనసూయా :- ప్రతిబుద్ధాపి కిం కరిష్యామి |
న మ ఉచితేష్వపి నిజకరణీయేషు హస్తపాదం ప్రసరతి |
కామ ఇదానీం సకామో భవతు |
యేనాసత్యసంధే జనే శుద్ధహృదయా సఖీ పదం కారితా |
అథ వా
దుర్వాసఃశాప ఏష వికారయతి |
అన్యథా కథం స రాజర్షిస్తాదృశాని మంత్రయిత్వైతావతః |
కాలస్య లేఖమాత్రమపి న విసృజతి |
తదితోఽభిజ్ఞానమంగులీయకం తస్య విసృజావః |
దుఃఖశీలే తపస్విజనే కోఽభ్యర్థ్యతాం |
నను సఖీగామీ దోష ఇతి వ్యవసితాపి |
న పారయామి ప్రవాసప్రతినివృత్తస్య తాతకాశ్యపస్య |
దుష్యంతపరిణీతామాపన్నసత్త్వాం శకుంతలాం నివేదయితుం |
ఇత్థంగతేఽస్మాభిః కిం కరణీయం |

(ప్రవిశ్య)

ప్రియంవదా :- (సహర్షం)
సఖి త్వరస్వ త్వరస్వ శకుంతలాయాః ప్రస్థానకౌతుకం నివర్తయితుం |

అనసూయా :- సఖి కథమేతత్ |

ప్రియంవదా :- శృణు | ఇదానీం సుఖశయితపృచ్ఛికా శకుంతలాసకాశం గతాస్మి |

అనసూయా :- తతస్తతః |

ప్రియంవదా :- తావదేనాం లజ్జావనతముఖీం పరిష్వజ్య తాతకాశ్యపేనైవమభినందితం |
దిష్ట్యా ధూమాకులితదృష్టేరపి యజమానస్య పావక ఏవాహుతిః పతితా |
వత్సే సుశిష్యపరిదత్తా విద్యేవశోచనీయాసి సంవృత్తా |
అద్యైవ ఋషిరక్షితాం త్వాం భర్తుః సకాశం విసర్జయామీతి |

అనసూయా :- అథ కేన సూచితస్తాతకాశ్యపస్య వృత్తాంతః |

ప్రియంవదా :- అగ్నిశరణం ప్రవిష్టస్య శరీరం వినా ఛందోమయ్యా వాణ్యా |

అనసూయా :- (సవిస్మయం) కథమివ |

ప్రియంవదా :- (సంస్కృతమాశ్రిత్య)
దుష్యంతేనాహితం తేజో దధానాం భూతయే భువః |
అవేహి తనయాం బ్రహ్మన్నగ్నిగర్భాం శమీమివ||౪||

అనసూయా :- (ప్రియంవదామాశ్లిష్య)
సఖి ప్రియం మే |
కిం త్వద్యైవ శకుంతలా నీయత ఇత్యుత్కంఠాసాధారణం పరితోషమనుభవామి |

ప్రియంవదా :- సఖి ఆవాం తావదుత్కంఠాం వినోదయిష్యావః ।
సా తపస్వినీ నిర్వృతా భవతు ।

అనసూయా :- తేన హ్యేతస్మింశ్చూతశాఖావలంబితే నాలికేరసముద్గక ఏతన్నిమిత్తమేవ కాలాంతరక్షమా నిక్షిప్తా మయా కేసరమాలికా ।
తదిమాం హస్తసన్నిహితాం కురు ।
యావదహమపి తస్యై మృగరోచనాం తీర్థమృత్తికాం దూర్వాకిసలయానీతి మంగలసమాలంభనాని విరచయామి ।

ప్రియంవదా :- తథా క్రియతాం ।

(అనసూయా నిష్క్రాంతా । ప్రియంవదా నాట్యేన సుమనసో గృహ్ణాతి)

(నేపథ్యే)

గౌతమి ఆదిశ్యంతాం శార్ఙ్గరవమిశ్రాః శకుంతలానయనాయ ।

ప్రియంవదా :- (కర్ణం దత్త్వా)
అనసూయే త్వరస్వ త్వరస్వ ।
ఏతే ఖలు హస్తినాపురగామిన ఋషయః శబ్దాయ్యంతే ।

(ప్రవిశ్య సమాలంభనహస్తా)

అనసూయా :- సఖి ఏహి । గచ్ఛావః ।

(ఇతి పరిక్రామతః)

ప్రియంవదా :- (విలోక్య)
ఏషా సూర్యోదయ ఏవ శిఖామజ్జితా ప్రతీష్టనీవారహస్తాభిః స్వస్తివాచనికాభిస్తాపసీభిరభినంద్యమానా శకుంతలా తిష్ఠతి ।
ఉపసర్పావ ఏనాం ।

(ఇత్యుపసర్పతః)

(తతః ప్రవిశతి యథోద్దిష్టవ్యాపారా ఆసనస్థా శకుంతలా)

తాపసీనామన్యతమా :- (శకుంతలాం ప్రతి)
జాతే భర్తుర్బహుమానసూచకం మహాదేవీశబ్దం లభస్వ ।

ద్వితీయా :- వత్సే వీరప్రసవినీ భవ ।

తృతీయా :- వత్సే భర్తుర్బహుమతా భవ ।

(ఇత్యాశిషో దత్త్వా గౌతమీవర్జం నిష్క్రాంతాః)

సఖ్యౌ :- (ఉపసృత్య)
సఖి సుఖమజ్జనం తే భవతు ।

శకుంతలా :- స్వాగతం మే సఖ్యోః ।
ఇతో నిషీదతం ।

ఉభే :- (మంగలపాత్రాణ్యాదాయ । ఉపవిశ్య)
హలా సజ్జా భవ ।
యావత్తే మంగలసమాలంభనం విరచయావః ।

శకుంతలా :- ఇదమపి బహు మంతవ్యం ।
దుర్లభమిదానీం మే సఖీమండనం భవిష్యతి ।

(ఇతి బాష్పం విసృజతి)

ఉభే :- సఖి ఉచితం న తే మంగలకాలే రోదితుం ।

(ఇత్యశ్రూణి ప్రమృజ్య నాట్యేన ప్రసాధయతః)

ప్రియంవదా :- ఆభరణోచితం రూపమాశ్రమసులభైః ప్రసాధనైర్విప్రకార్యతే ।

(ప్రవిశ్యోపాయనహస్తావృషికుమారకౌ)

ఉభౌ :- ఇదమలంకరణం ।
అలంక్రియతామత్రభవతీ ।

(సర్వా విలోక్య విస్మితాః)

గౌతమీ :- వత్స నారద కుత ఏతత్ ।

ప్రథమః :- తాతకాశ్యపప్రభావాత్ ।

గౌతమీ :- కిం మానసీ సిద్ధిః ।

ద్వితీయః :- న ఖలు ।
శ్రూయతాం ।
తత్రభవతా వయమాజ్ఞప్తాః శకుంతలాహేతోర్వనస్పతిభ్యః కుసుమాన్యాహరతేతి ।
తత ఇదానీం క్షౌమం కేనచిదిందుపాండు తరుణా మాంగల్యమావిష్కృతం
నిష్ఠ్యూతశ్చరణోపభోగసులభో లాక్షారసః కేనచిత్ ।
అన్యేభ్యో వనదేవతాకరతలైరాపర్వభాగోత్థితై-
ర్దత్తాన్యాభరణాని తత్కిసలయోద్భేదప్రతిద్వంద్విభిః॥౫॥

ప్రియంవదా :- (శకుంతలాం విలోక్య)
హలా అనయాభ్యుపపత్త్యా సూచితా తే భర్తుర్గేహేఽనుభవితవ్యా రాజలక్ష్మీః ।

(శకుంతలా వ్రీడాం రూపయతి)

ప్రథమ :- గౌతమ ఏహ్యేహి ।
అభిషేకోత్తీర్ణాయ కాశ్యపాయ వనస్పతిసేవాం నివేదయావః ।

ద్వితీయః :- తథా |

(ఇతి నిష్క్రాంతౌ)

సఖ్యౌ :- అయే అనుపయుక్తభూషణోఽయం జనః |
చిత్రకర్మపరిచయేనాంగేషు త ఆభరణవినియోగం కుర్వః |

శకుంతలా :- జానే వాం నైపుణం |

(ఉభే నాట్యేనాలంకురూతః)

(తతః ప్రవిశతి స్నానోత్తీర్ణః కాశ్యపః) |

కాశ్యపః :- యాస్యత్యద్య శకుంతలేతి హృదయం సంస్పృష్టముత్కంఠయా
కంఠః స్తంభితబాష్పవృత్తికలుషశ్చింతాజడం దర్శనం |
వైక్లవ్యం మమ తావదీదృశమిదం స్నేహాదరణ్యౌకసః
పీడ్యంతే గృహిణః కథం ను తనయావిశ్లేషదుఃఖైర్నవైః ||౬||

(ఇతి పరిక్రామతి)

సఖ్యౌ :- హలా శకుంతలే అవసితమండనాసి |
పరిధత్స్వ సాంప్రతం క్షౌమయుగలం |

(శకుంతలోత్థాయ పరిధత్తే)

గౌతమీ :- జాతే ఏష తే ఆనందపరివాహిణా చక్షుషా పరిష్వజమాన ఇవ గురురుపస్థితః |
ఆచారం తావత్ప్రతిపద్యస్వ |

శకుంతలా :- (సవ్రీడం)
తాత వందే |

కాశ్యపః :- వత్సే |
యయాతేరివ శర్మిష్ఠా భర్తుర్బహుమతా భవ |
సుతం త్వమపి సమ్రాజం సేవ పూరుమవాప్నుహి ||౭||

గౌతమీ :- భగవాన్ వరః ఖల్వేషః | నాశీః |

కాశ్యపః :- వత్సే ఇతః సద్యో హుతానగ్నీన్ప్రదక్షిణీకురుష్వ |

(సర్వే పరిక్రామంతి)

కాశ్యపః :- (ఋక్ఛందసాఽఽశాస్తే)
అమీ వేదిం పరితః క్లృప్తధిష్ణ్యాః
సమిద్వంతః ప్రాంతసంస్తీర్ణదర్భాః |
అపఘ్నంతో దురితం హవ్యగంధైర్వైతానాస్త్వాం
వహ్నయః పావయంతు ||౮||
ప్రతిష్ఠస్వేదానీం |

(సదృష్టిక్షేపం)
క్వ తే శార్ఙ్గరవమిశ్రాః |

(ప్రవిశ్య)

శిష్య :- భగవన్ ఇమే స్మః |

కాశ్యప :- భగిన్యాస్తే మార్గమాదేశయ |

శార్ఙ్గరవ :- ఇత ఇతో భవతీ |

(సర్వే పరిక్రామంతి)

కాశ్యప :- భో భోః సంనిహితాస్తపోవనతరవః |
పాతుం న ప్రథమం వ్యవస్యతి జలం యుష్మాస్వపీతేషు యా
నాదత్తే ప్రియమండనాపి భవతాం స్నేహేన యా పల్లవం |
ఆద్యే వః కుసుమప్రసూతిసమయే యస్యా భవత్యుత్సవః
సేయం యాతి శకుంతలా పతిగృహం సర్వైరనుజ్ఞాయతాం||౯||
(కోకిలరవం సూచయిత్వా)
అనుమతగమనా శకుంతలా తరుభిరియం వనవాసబంధుభిః |
పరిభృతవిరుతం కలం యథా ప్రతివచనీకృతమేభిరీదృశం||౧౦||
(ఆకాశే)
రమ్యాంతరః కమలినీహరితైః
సరోభిశ్ఛాయాద్రుమైర్నియమితార్కమయూఖతాపః |
భూయాత్కుశేశయరజోమృదురేణురస్యాః శాంతానుకూలపవనశ్చ శివశ్చ పంథాః||౧౧||

(సర్వే సవిస్మయమాకర్ణయంతి)

గౌతమీ :- జాతే జ్ఞాతిజనస్నిగ్ధాభిరనుజ్ఞాతగమనాసి తపోవనదేవతాభిః | ప్రణమ భగవతీః |

శకుంతలా :- (సప్రణామం పరిక్రమ్య | జనాంతికం)
హలా ప్రియంవదే ఆర్యపుత్రదర్శనోత్సుకాయా అప్యాశ్రమపదం పరిత్యజంత్యా దుఃఖేన మే
చరణౌ పురతః ప్రవర్తేతే |

ప్రియంవదా :- న కేవలం తపోవనవిరహకాతరా సఖ్యేవ |
త్వయోపస్థితవియోగస్య తపోవనస్యాపి తావత్సమవస్థా దృశ్యతే |
ఉద్గలితదర్భకవలా మృగ్యః పరిత్యక్తనర్తనా మయూరాః |
అపసృతపాండుపత్రా ముంచంత్యశ్రూణీవ లతాః||౧౨||

శకుంతలా :- (స్మృత్వా)
తాత లతాభగినీం వనజ్యోత్స్నాం తావదామంత్రయిష్యే |

కాశ్యపః :- అవైమి తే తస్యాం సోదర్యాస్నేహం |
ఇయం తావద్దక్షిణేన |

శకుంతలా :- (ఉపేత్య లతామాలింగ్య)

వనజ్యోత్స్నే చూతసంగతాపి మాం ప్రత్యాలింగేతోగతాభిః శాఖాబాహాభిః ।
అద్యప్రభృతి దూరపరివర్తినీ తే ఖలు భవిష్యామి ।

కాశ్యపః :-
సంకల్పితం ప్రథమమేవ మయా తవార్థే
భర్తారమాత్మసదృశం సుకృతైర్గతా త్వం ।
చూతేన సంశ్రితవతీ నవమాలికేయమస్యామహం
త్వయి చ సంప్రతి వీతచింతః॥౧౩॥
ఇతః పంథానం ప్రతిపద్యస్వ ।

శకుంతలా :- (సఖ్యౌ ప్రతి)
హలా ఏషా ద్వయోర్యువయోర్హస్తే నిక్షేపః ।

సఖ్యౌ :- అయం జనః కస్య హస్తే సమర్పితః ।

(ఇతి బాష్పం విహరతః)

కాశ్యపః :- అనసూయే అలం రుదిత్వా । నను భవతీభ్యామేవ స్థిరీకర్తవ్యా శకుంతలా ।

(సర్వే పరిక్రమంతి)

శకుంతలా :- తాత ఏషోటజపర్యంతచారిణీ గర్భమంథరా
మృగవధూర్యదాఽనఘప్రసవా భవతి తదా మహ్యం కమపి
ప్రియనివేదయితృకం విసర్జయిష్యథ ।

కాశ్యపః :- నేదం విస్మరిష్యామః ।

శకుంతలా :- (గతిభంగం రూపయిత్వా)
కో ను ఖల్వేష నివసనే మే సజ్జతే ।

(ఇతి పరావర్తతే)

కాశ్యపః :- వత్సే,
యస్య త్వయా వ్రణవిరోపణమింగుదీనాం
తైలం న్యషిచ్యత ముఖే కుశసుచివిద్ధే ।
శ్యామాకముష్టిపరివర్ధితకో జహాతి
సోఽయం న పుత్రకృతకః పదవీం మృగస్తే॥౧౪॥

శకుంతలా :- వత్స కిం సహవాసపరిత్యాగినీం మామనుసరసి ।
అచిరప్రసూతయా జనన్యా వినా వర్ధిత ఏవ ।
ఇదానీమపి మయా విరహితం త్వాం తాతశ్చింతయిష్యతి ।
నివర్తస్వ తావత్ ।

(ఇతి రుదతీ ప్రస్థితా)

కాశ్యపః :-
ఉత్పక్ష్మణోర్నయనయోరుపరుద్ధవృత్తిం

బాష్పం కురు స్థిరతయా విరతానుబంధం |
అస్మిన్నలక్షితనతోన్నతభూమిభాగే
మార్గే పదాని ఖలు తే విషమీభవంతి ||౧౫||

శార్ఙ్గరవః :- భవగాన్ |
ఓదకాంతం స్నిగ్ధో జనోఽనుగంతవ్య ఇతి శ్రూయతే |
తదిదం సరస్తీరం |
అత్ర సందిశ్య ప్రతిగంతుమర్హతి |

కాశ్యపః :- తేన హీమాం క్షీరవృక్షఛాయామాశ్రయామః |

(సర్వే పరిక్రమ్య స్థితాః)

కాశ్యపః :- (ఆత్మగతం)
కిం ను ఖలు తత్రభవతో దుష్యంతస్య యుక్తరూపమస్మాభిః సందేష్టవ్యం |

(ఇతి చింతయతి)

శకుంతలా :- (జనాంతికం)
హలా పశ్య |
నలినీపత్రాంతరితమపి సహచరమపశ్యంత్యాతురా చక్రవాక్యరటతి దుష్కరమహం కరోమీతి |

అనసూయా :- సఖి మైవం మంత్రయస్వ |
ఏషాపి ప్రియేణ వినా గమయతి రజనీం విషాదదీర్ఘతరాం |
గుర్వపి విరహదుఃఖమాశాబంధః సాహయతి ||౧౬||

కాశ్యపః :- శార్ఙ్గరవ ఇతి త్వయా మద్వచనాత్స రాజా శకుంతలాం పురస్కృత్య వక్తవ్యః |

శార్ఙ్గరవః :- ఆజ్ఞాపయతు భగవాన్ |

కాశ్యపః :- అస్మాన్సాధు విచింత్య సంయమధనానుచ్చైః కులం
చాత్మనస్త్వయ్యస్యాః కథమప్యబాంధవకృతాం స్నేహప్రవృత్తిం చ తాం |
సామాన్యప్రతిపత్తిపూర్వకమియం దారేషు దృశ్యా త్వయా
భాగ్యాయత్తమతః పరం న ఖలు తద్వాచ్యం వధూబంధుభిః ||౧౭||

శార్ఙ్గరవః :- గృహీతః సందేశః |

కాశ్యపః :- వత్సే త్వమిదానీమనుశాసనీయాసి |
వనౌకసోఽపి సంతో లౌకికజ్ఞా వయం |

శార్ఙ్గరవః :- న ఖలు ధీమతాం కశ్చిదవిషయో నామ |

కాశ్యపః :- సా త్వమితః పతికులం ప్రాప్యః
శుశ్రూషస్వ గురూన్కురు ప్రియసఖీవృత్తిం సపత్నీజనే
భర్తృర్విప్రకృతాపి రోషణతయా మా స్మ ప్రతీపం గమః |
భూయిష్ఠం భవ దక్షిణా పరిజనే భాగ్యేష్వనుత్సేకినీ

యాంత్యేవం గృహిణీపదం యువతయో వామాః కులస్యాధయః॥౧౮॥

అనసుయా :- కథం వా గౌతమీ మన్యతే ।
గౌతమీ :- ఏతావాన్వధూజనస్యోపదేశః ।
జాతే ఏతత్ఖలు సర్వమవధారయ ।

కాశ్యపః :- వత్సే పరిష్వజస్వ మాం సఖీజనం చ ।

శకుంతలా :- తాత ఇత ఏవ కిం ప్రియంవదానుసూయే సఖ్యౌ నివర్తిష్యేతే ।

కాశ్యప :- వత్సే ఇమే అపి ప్రదేయే । న యుక్తమనయోస్తత్ర గంతుం । త్వయా సహ గౌతమీ యాస్యతి ।

శకుంతలా :- (పితరమాశ్లిష్య)
కథమిదానీం తాతస్యాంకాత్పరిభ్రష్టా మలయతటోన్మూలితా చందనలతేవ దేశాంతరే జీవితం ధారయిష్యామి ।

కాశ్యపః :- వత్సే కిమేవం కాతరాసి ।
అభిజనవతో భర్తుః శ్లాఘ్యే స్థితా గృహిణీపదే
విభవగురుభిః కృత్యైస్తస్య ప్రతిక్షణమాకులా ।
తనయమచిరాత్ప్రాచీవార్కం ప్రసూయ చ పావనం
మమ విరహజాం న త్వం వత్సే శుచం గణయిష్యసి॥౧౯॥

(శకుంతలా పితుః పాదయోః పతతి)

కాశ్యపః :- యదిచ్ఛామి తే తదస్తు ।

శకుంతలా :- (సఖ్యావుపేత్య)
హలా ద్వే అపి మాం సమమేవ పరిష్వజేథాం ।

సఖ్యౌ :- (తథా కృత్వా)
సఖి యది నామ స రాజా ప్రత్యభిజ్ఞానమంథరో భవేత్తతస్తస్మాయిదమాత్మనామధేయాంకితమంగులీయకం దర్శయ ।

శకుంతలా :- అనేన సందేహేన వామాకంపితాస్మి ।

సఖ్యౌ :- మా భైషీః । అతిస్నేహః పాపశంకీ ।

శార్ఙ్గరవః :- యుగాంతరమారూఢః సవితా ।
త్వరతామత్రభవతీ ।

శకుంతలా :- (ఆశ్రమాభిముఖీ స్థిత్వా)
తాత కదా ను భూయస్తపోవనం ప్రేక్షిష్యే ।

కాశ్యప :- శ్రూయతాం ।
భూత్వా చిరాయ చతురంతమహీసపత్నీ
దౌష్యంతిమప్రతిరథం తనయం నివేశ్య ।

భర్త్రా తదర్పితకుటుంబభరేణ సార్ధం
శాంతే కరిష్యసి పదం పునరాశ్రమేఽస్మిన్||౨౦||

గౌతమీ :- జాతే పరిహీయతే గమనవేలా |
నివర్తయ పితరం |
అథ వా చిరేణాపి పునః పునరేషైవం మంత్రయిష్యతే |
నివర్తతాం భవాన్ |

కాశ్యపః :- వత్సే ఉపరుధ్యతే తపోఽనుష్ఠానం |

శకుంతలా :- (భూయః పితరమాశ్లిష్య)
తపశ్చరణపీడితం తాతశరీరం |
తన్మాతిమాత్రం మమ కృత ఉత్కంఠస్వ |

కాశ్యపః :- (సనిఃశ్వాసం)
శమమేష్యతి మమ శోకః కథం ను వత్సే త్వయా రచితపూర్వం |
ఉటజద్వారవిరూఢం నీవారబలిం విలోకయతః||౨౧||
గచ్ఛ | శివాస్తే పంథానః సంతు |

(నిష్క్రాంతా శకుంతలా సహయాయినశ్చ)

సఖ్యౌ :- (శకుంతలాం విలోక్య)
హా ధిక్ హా ధిక్ |
అంతర్హితా శకుంతలా వనరాజ్యా |

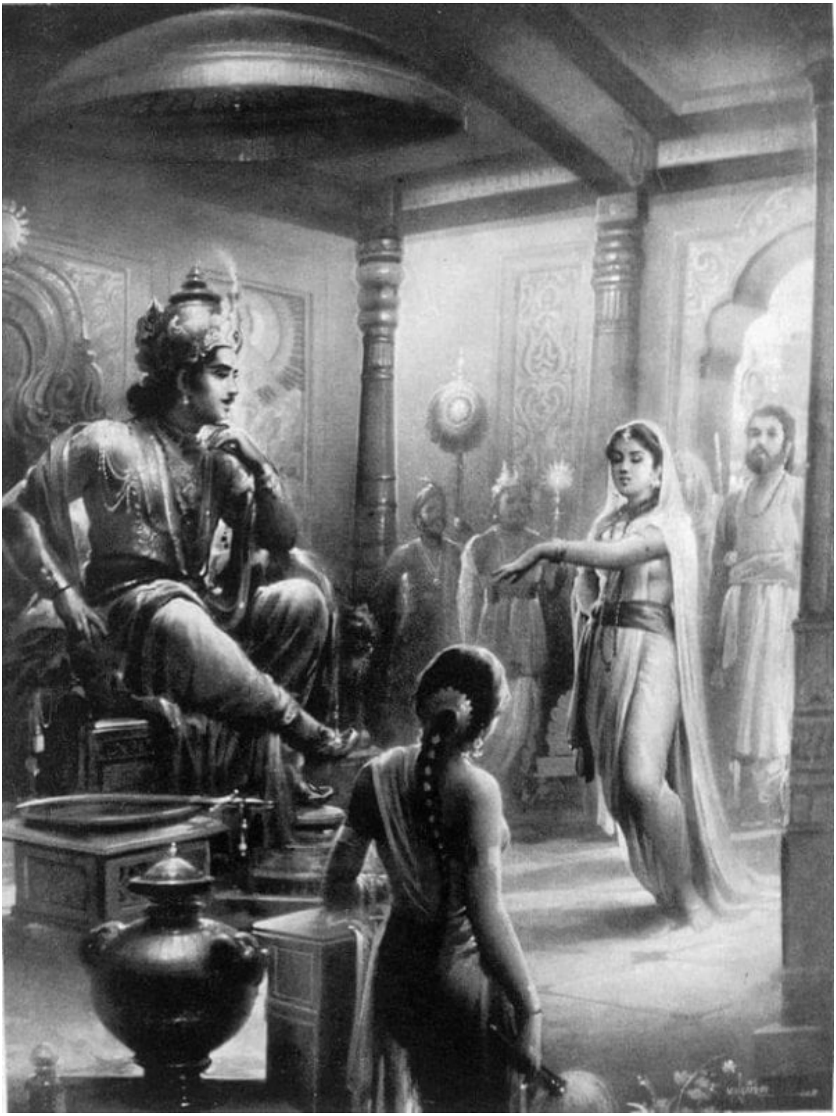
కాశ్యపః :- (సనిఃశ్వాసం)
అనసూయే గతవతీ వాం సహచారిణీ |
నిగృహ్య శోకమనుగచ్ఛతం మాం ప్రస్థితం |

ఉభే :- తాత శకుంతలావిరహితం శూన్యమివ తపోవనం కథం ప్రవిశావః|

కాశ్యపః :- స్నేహవృత్తిరేవందర్శినీ |
(సవిమర్శం పరిక్రమ్య)
హంత భోః శకుంతలాం పతికులం విసృజ్య లబ్ధమిదానీం స్వాస్థ్యం | కుతః |
అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ తామద్య సంప్రేష్య పరిగ్రహీతుః |
జాతో మమాయం విశదః ప్రకామం ప్రత్యర్పితన్యాస ఇవాంతరాత్మా||౨౨||

(ఇతి నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి చతుర్థోఽఙ్కః |)

పంచమోఽఙ్కః ।

(తతః ప్రవిశత్యాసనస్థో రాజా విదూషకశ్చ)

విదుషకః :- (కర్ణం దత్త్వా)
భో వయస్య సంగీతశాలాంతరేఽవధానం దేహి ।
కలవిశుద్ధాయా గీతేః స్వరసంయోగః శ్రూయతే ।
జానే త్రయభవతీ హంసపదికా వర్ణపరిచయం కరోతీతి ।

రాజాః :- తూష్ణీం భవ ।
యావదాకర్ణయామి ।
(ఆకాశే గీయతే)
అభినవమధులోలుపస్త్వం తథా పరిచుంబ్య చూతమంజరీం ।
కమలవసతిమాత్రనిర్వృతో మధుకర విస్మృతోఽస్యేనాం కథం ॥౧॥

రాజాః :- అహో రాగపరివాహిణీ గీతిః ।

విదుషకః :- కిం తావద్గీత్యా అవగతోఽక్షరార్థః ।

రాజాః :- (స్మితం కృత్వా)
సకృత్కృతప్రణయోఽయం జనః ।
తదస్యా దేవీం వసుమతీమంతరేణ మహదుపాలంభనం గతోఽస్మి ।
సఖే మాధవ్య మద్వచనాదుచ్యతాం హంసపదికా ।
నిపుణముపాలబ్ధాః స్మ ఇతి ।

విదుషకః :- యద్భవానాజ్ఞాపయతి ।
(ఉత్థాయ)
భో వయస్య గృహీతస్య తయా పరకీయైర్హస్తైః శిఖండకే
తాడ్యమానస్యాప్సరసా వీతరాగస్యేవ నాస్తిదానీం మే మోక్షః ।

రాజాః :- గచ్ఛ । నాగరికవృత్త్యా సంజ్ఞాపయైనాం ।

విదుషకః :- కా గతిః ।

(ఇతి నిష్క్రాంతాః)

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
కిం ను ఖలు గీతమేవంవిధార్థమాకర్ణ్యేష్టజనవిరహాదృతేపి
బలవదుత్కంఠితోఽస్మి। అథవా ।
రమ్యాణి వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్పర్యుత్సుకో భవతి
యత్సుఖితోఽపి జంతుః ।
తచ్చేతసా స్మరతి నూనమబోధపూర్వం భావస్థిరాణి
జననాంతరసౌహృదాని ॥౨॥

(ఇతి పర్యాకులస్తిష్ఠతి)

(తతః ప్రవిశతి కంచుకీ)

కంచుకీ :- అహో ను ఖల్వీదృశీమవస్థాం ప్రతిపన్నోఽస్మి |
ఆచార ఇత్యవహితేన మయా గృహీతా
యా వేత్రయష్టిరవరోధగృహేషు రాజ్ఞః |
కాలే గతే బహుతిథే మమ సైవ జాతా
ప్రస్థానవిక్లవగతేరవలంబనార్థా ||3||
భోః కామం ధర్మకార్యమనతిపాత్యం దేవస్య |
తథాపీదానీమేవ ధర్మాసనాదుత్థితాయ పునరుపరోధకారి కణ్వశిష్యాగమనమస్మై నోత్సహే నివేదయితుం |
అథ వాఽవిశ్రమోఽయం లోకతంత్రాధికారః | కుతః |
భానుః సకృద్యుక్తతురంగ ఏవ రాత్రిందివం గంధవహః ప్రయాతి |
శేషః సదైవాహితభూమిభారః షష్ఠాంశవృత్తేరపి ధర్మ ఏషః|| ४||
యావన్నియోగమనుతిష్ఠామి |
(పరిక్రమ్యావలోక్య చ)
ఏష దేవః |
ప్రజాః ప్రజాః స్వా ఇవ తంత్రయిత్వా నిషేవతే శ్రాంతమనా వివిక్తం |
యూథాని సంచార్య రవిప్రతప్తః శీతం దివా స్థానమివ ద్విపేంద్రః||ఠ||
(ఉపగమ్య)
జయతు జయతు దేవః |
ఏతే ఖలు హిమగిరేరుపత్యకారణ్యవాసినః కాశ్యపసందేశమాదాయ సస్త్రీకాస్తపస్వినః సంప్రాప్తాః |
శ్రుత్వా దేవః ప్రమాణం |

రాజాః :- (సాదరం)
కిం కాశ్యపసందేశహారిణః |

కంచుకీ :- అథ కిం |

రాజాః :- తేన హి మద్వచనాద్విజ్ఞాప్యతాముపాధ్యాయః సోమరాతః |
అమూనాశ్రమవాసినః శ్రౌతేన విధినా సత్కృత్య స్వయమేవ ప్రవేశయితుమర్హసీతి |
అహమప్యత్ర తపస్విదర్శనోచితే ప్రదేశే స్థితః ప్రతిపాలయామి |

కంచుకీ :- యదాజ్ఞాపయతి దేవః |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

రాజాః :- (ఉత్థాయ)
వేత్రవతి అగ్నిశరణమార్గమాదేశయ |

ప్రతిహారీ :- ఇత ఇతో దేవః |

రాజాః :- (పరిక్రామతి | అధికారఖేదం నిరూప్య)
సర్వః ప్రార్థితమర్థమధిగమ్య సుఖీ సంపద్యతే జంతుః |

రాజ్ఞాం తు చరితార్థతా దుఃఖోత్తరైవ ।
ఔత్సుక్యమాత్రమవసాయయతి ప్రతిష్ఠా
క్లిశ్నాతి లబ్ధపరిపాలనవృత్తిరేవ ।
నాతిశ్రమాపనయనాయ యథా శ్రమాయ
రాజ్యం స్వహస్తధృతదండమివాతపత్రం॥౬॥

(నేపథ్యే)

వైతాలికౌ :- విజయతాం దేవః ।

ప్రథమః :-
స్వసుఖనిరభిలాషః ఖిద్యసే లోకహేతోః
ప్రతిదినమథవా తే వృత్తిరేవంవిధైవ ।
అనుభవతి హి మూర్ధ్నా పదపస్తీవ్రముష్ణం
శమయతి పరితాపం ఛాయయా సంశ్రితానాం॥౭॥

ద్వితీయః :-
నియమయసి విమార్గప్రస్థితానాత్తదండః
ప్రశమయసి వివాదం కల్పసే రక్షణాయ ।
అతనుషు విభవేషు జ్ఞాతయః సంతు నామ
త్వయి తు పరిసమాప్తం బంధుకృత్యం ప్రజానాం॥౮॥

రాజాః :- ఏతే క్లాంతమనసః పునర్నవీకృతాః స్మః ।

(ఇతి పరిక్రామతి)

ప్రతిహారీ :- ఏష అభినవసమ్మార్జనసశ్రీకః
సన్నిహితహోమధేనురగ్నిశరణాలిందః । ఆరోహతు దేవః ।

రాజాః :- (ఆరుహ్య పరిజనాంసావలంబీ తిష్ఠతి)
వేత్రవతి కిముద్దిశ్య భగవతా కాశ్యపేన మత్సకాశమృషయః ప్రేషితాః స్యుః ।
కిం తావద్వ్రతినాముపోఢతపసాం విఘ్నైస్తపో దూషితం
ధర్మారణ్యచరేషు కేనచిదుత ప్రాణిష్వసచ్చేష్టితం ।
ఆహోస్విత్ప్రసవో మమాపచరితైర్విష్టంభితో
వీరుధామిత్యారూఢబహుప్రతర్కమపరిచ్ఛేదాకులం మే మనః॥౯॥

ప్రతిహారీ :- సుచరితనందిన ఋషయో దేవం సభాజయితుమాగతా ఇతి తర్కయామి ।

(తతః ప్రవిశంతి గౌతమీసహితాః శకుంతలాం పురస్కృత్య మునయః । పురశ్చైషాం కంచుకీ పురోహితశ్చ)

కంచుకీ :- ఇత ఇతో భవంతః ।

శార్ఙ్గరవః :- శారద్వత ।
మహాభాగః కామం నరపతిరభిన్నస్థితిరసౌ
న కశ్చిద్వర్ణానామపథమపకృష్టోఽపి భజతే ।

తథాపీదం శశ్వత్పరిచితవివిక్తేన మనసా
జనాకీర్ణం మన్యే హుతవహపరీతం గృహమివ ||౧౦||

శారద్వతః :- స్థానే భవాన్పురప్రవేశాదిత్థంభూతః సంవృత్తః |
అహమపి అభ్యక్తమపి స్నాతః శుచిరశుచిమివ ప్రబుద్ధ ఇవ సుప్తం |
బద్ధమివ స్వైరగతిర్జనమిహ సుఖసంగినమవైమి ||౧౧||

శకుంతలా :- (నిమిత్తం సూచయిత్వా)
అహో కిం మే వామేతరన్నయనం విస్ఫురతి |

గౌతమీ :- జాతే ప్రతిహతమమంగలం |
సుఖాని తే భర్తృకులదేవతా వితరంతు |

(ఇతి పరిక్రామతి)

పురోహితః :- (రాజానం నిర్దిశ్య)
భో భోస్తపస్వినః అసావత్రభవాన్వర్ణాశ్రమాణాం రక్షితా ప్రాగేవ ముక్తాసనో వః ప్రతిపాలయతి | పశ్యతైనం |

శార్ఙ్గ రవః :- భో మహాబ్రాహ్మణ కామమేతదభినందనీయం తథాపి వయమత్ర మధ్యస్థాః |
కుతః భవంతి నమ్రాస్తరవః ఫలాగమైర్నవాంబుభిర్దూరవిలంబినో ఘనాః |
అనుద్ధతాః సత్పురుషాః సమృద్ధిభిః స్వభావ ఏవైష పరోపకారిణాం ||౧౨||

ప్రతీహారీ :- దేవ ప్రసన్నముఖవర్ణా దృశ్యంతే |
జానామి విశ్రబ్ధకార్యా ఋషయః |

రాజాః :- (శకుంతలాం దృష్ట్వా)
అథాత్రభవతీ కా స్విదవగుంఠనవతీ నాతిపరిస్ఫుటశరీరలావణ్యా |
మధ్యే తపోధనానాం కిసలయమివ పాండుపత్రాణాం ||౧౩||

ప్రతీహారీ :- దేవ కుతూహలగర్భః ప్రహితో న మే తర్కః ప్రసరతి |
నను దర్శనీయా పునరస్యా ఆకృతిర్లక్ష్యతే |

రాజాః :- భవతు |
అనిర్వర్ణనీయం పరకలత్రం |

శకుంతలా :- (హస్తమురసి కృత్వా | ఆత్మగతం)
హృదయ కిమేవం వేపసే |
ఆర్యపుత్రస్య భావమవధార్య ధీరం తావద్భవ |

పురోహితః :- (పురో గత్వా)
ఏతే విధివదర్చితాస్తపస్వినః |
కశ్చిదేషాముపాధ్యాయసందేశః |
తం దేవః శ్రోతుమర్హతి |

రాజాః :- అవహితోఽస్మి |

ఋషయః :- (హస్తానుద్యమ్య)
విజయస్వ రాజన్ |

రాజా :- సర్వానభివాదయే |

ఋషయః :- ఇష్టేన యుజ్యస్వ |

రాజా :- అపి నిర్విఘ్నతపసో మునయః |

ఋషయః :-
కుతో ధర్మక్రియావిఘ్నః సతాం రక్షితరి త్వయి |
తమస్తపతి ధర్మాంశౌ కథమావిర్భవిష్యతి ||౧౪||

రాజా :- అర్థవాన్ఖలు మే రాజశబ్దః |
అథ భగవాన్లోకానుగ్రహాయ కుశలీ కాశ్యపః |

శార్ఙ్గరవః :- స్వాధీనకుశలాః సిద్ధిమంతః | స
భవంతమనామయప్రశ్నపూర్వకమిదమాహ |

రాజా :- కిమాజ్ఞాపయతి భగవాన్ |

శార్ఙ్గరవః :- యన్మిథఃసమయాదిమాం మదీయాం దుహితరం
భవానుపాయంస్త తన్మయా ప్రీతిమతా యువయోరనుజ్ఞాతం |
కుతః త్వమర్హతాం ప్రాగ్రసరః స్మృతోఽసి నః
శకుంతలా మూర్తిమతీ చ సత్క్రియా |
సమానయంస్తుల్యగుణం వధూవరం
చిరస్య వాచ్యం న గతః ప్రజాపతిః ||౧౫||
తదిదానీమాపన్నసత్త్వేయం ప్రతిగృహ్యతాం సహధర్మాచరణాయేతి |

గౌతమీ :- ఆర్య కిమపి వక్తుకామాస్మి |
న మే వచనావసరోఽస్తి |
కథమితి |
నాపేక్షితో గురుజనోఽనయా త్వయా పృష్టో న బంధుజనః |
ఏకైకస్మిన్నేవ చరితే భణామి కిమేకైకం ||౧౬||

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
కిం ను ఖల్వార్యపుత్రో భణతి |

రాజా :- కిమిదముపన్యస్తం |

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
పావకః ఖలు వచనోపన్యాసః |

శార్ఙ్గరవః :- కథమిదం నామ |
భవంత ఏవ సుతరాం లోకవృత్తాంతనిష్ణాతాః |
సతీమపి జ్ఞాతికులైకసంశ్రయాం

జనోఽన్యథా భర్తృమతీం విశంకతే ।
అతః సమీపే పరిణేతురిష్యతే ।
ప్రియాఽప్రియా వా ప్రమదా స్వబంధుభిః॥౧౭॥

రాజాః :- కిమత్రభవతీ మయా పరిణీతపూర్వా ।

శకుంతలా :- (సవిషాదం ఆత్మగతం)
హృదయ సాంప్రతం తే ఆశంకా ।

శార్ఙ్గరవః :-
కిం కృతకార్యద్వేషో ధర్మం ప్రతి విముఖతా ।
కృతావజ్ఞా ।

రాజాః :- కుతోఽయమసత్కల్పనాప్రశ్నః ।

శార్ఙ్గరవః :-
మూర్ఛ్ఛంత్యమీ వికారాః ప్రాయేణైశ్వర్యమత్తేషు॥౧౮॥

రాజాః :- విశేషేణధిక్షిప్తోఽస్మి ।

గౌతమీ :- జాతే ముహూర్తం మా లజ్జస్వ ।
అపనేష్యామి తావత్తేఽవగుంఠనం ।
తతస్త్వాం భర్తాభిజ్ఞాస్యతి ।

(ఇతి యథోక్తం కరోతి)

రాజాః :- (శకుంతలాం నిర్వర్ణ్య । ఆత్మగతం)
ఇదముపనతమేవం రూపమక్లిష్టకాంతి
ప్రథమపరిగృహీతం స్యాన్న వేత్యవ్యవస్యన్ ।
భ్రమర ఇవ విభాతే కుందమంతస్తుషారం
న చ ఖలు పరోభోక్తుం నాపి శక్నోమి హాతుం॥౧౯॥

(ఇతి విచారయన్స్థితః)

ప్రతీహారీ :- (స్వగతం)
అహో ధర్మాపేక్షితా భర్తుః ।
ఇదృశం నామ సుఖోపనతం రూపం దృష్టా కోఽన్యో విచారయతి ।

శార్ఙ్గరవః :- భో రాజన్ కిమితి జోషమాస్యతే ।

రాజాః :- భోస్తపోధనాః చింతయన్నపి న ఖలు స్వీకరణమత్రభవత్యాః స్మరామి ।
తత్కథమిమామభివ్యక్తసత్త్వలక్షణాం ప్రత్యాత్మానం క్షేత్రిణమాశంకమానః ప్రతిపత్స్యే ।

శకుంతలా :- (అపవార్య)
ఆర్యస్య పరిణయ ఏవ సందేహః ।
కుత ఇదానీం మే దూరాధిరోహిణ్యాశా ।

శార్ఙ్గరవః:- మా తావత్ |
కృతాభిమర్శామనుమన్యమానః సుతాం త్వయా నామ మునిర్విమాన్యః |
ముష్టం ప్రతిగ్రాహయతా స్వమర్థం పాత్రీకృతో దస్యురివాసి యేన|| ౨౦||

శారద్వతః :- శార్ఙ్గరవ విరమ త్వమిదానీం |
శకుంతలే వక్తవ్యముక్తమస్మాభిః |
సోఽయమత్రభవానేవమాహ |
దీయతామస్మై ప్రత్యయప్రతివచనం |

శకుంతలా :- (అపవార్య)
ఇదమవస్థాంతరం గతే తాదృశేఽనురాగే కిం వా స్మారితేన |
ఆత్మేదానీం మే శోచనీయ ఇతి వ్యవసితమేతత్ |
(ప్రకాశం)
ఆర్యపుత్ర -
(ఇత్యర్ధోక్తే)
సంశయిత ఇదానీం పరిణయే నైష సముదాచారః |
పౌరవ యుక్తం నామ తే తథా పురాశ్రమపదే స్వభావోత్తానహృదయమిమం
జనం సమయపూర్వం ప్రతార్య సాంప్రతమీదృశైరక్షరైః ప్రత్యాఖ్యాతుం |

రాజాః :- (కర్ణౌ విధాయ)
శాంతం పాపం |
వ్యపదేశమావిలయితుం కిమీహసే జనమిమం చ పాతయితుం |
కూలంకషేవ సింధుః ప్రసన్నమంభస్తటతరుం చ||౨౧||

శకుంతలా :- భవతు |
యది పరమార్థతః పరపరిగ్రహశంకినా త్వయైవం ప్రవృత్తం తదభిజ్ఞానేనానేన తవాశంకామపనేష్యామి |

రాజాః :- ఉదారః కల్పః |

శకుంతలా :- (ముద్రాస్థానం పరామృశ్య)
హా ధిక్ హా ధిక్ | అంగులీయకశూన్యా మేఽఙ్గులిః |

(ఇతి సవిషాదం గౌతమీమవేక్షతే)

గౌతమీ :- నూనం తే శక్రావతారాభ్యంతరే శచీతీర్థసలిలం వందమానాయాః ప్రభ్రష్టమంగులీయకం |

రాజాః :- (సస్మితం)
ఇదం తత్ప్రత్యుత్పన్నమతి స్త్రైణమితి యదుచ్యతే |

శకుంతలా :- అత్ర తావద్విధినా దర్శితం ప్రభుత్వం |
అపరం తే కథయిష్యామి |

రాజాః :- శ్రోతవ్యమిదానీం సంవృత్తం |

శకుంతలా :- నన్వేకస్మిందివసే నవమాలికామండపే నలినీపత్రభాజనగతముదకం తవ హస్తే సన్నిహితమాసీత్ |

రాజా :- శృణుమస్తావత్ |

శకుంతలా :- తత్క్షణే స మే పుత్రకృతకో దీర్ఘాపాంగో నామ మృగపోతక ఉపస్థితః |
త్వయాయం తావత్ప్రథమం పిబత్విత్యనుకంపినోపచ్ఛందిత ఉదకేన|
న పునస్తేఽపరిచయాద్ధస్తాభ్యాసముపగతః |
పశ్చాత్తస్మిన్నేవ మయా గృహీతే సలిలేఽనేన కృతః ప్రణయః |
తదా త్వమిత్థం ప్రహసితోఽసి |
సర్వః సగంధేషు విశ్వసితి |
ద్వావప్యత్రారణ్యకావితి |

రాజా :-
ఏవమాదిభిరాత్మకార్యనిర్వర్తినీనామనృతమయవాఙ్మధుభిరాకృష్యంతే విషయిణః |

గౌతమీ :- మహాభాగ నార్హస్యేవం మంత్రయితుం |
తపోవనసంవర్ధితోఽనభిజ్ఞోఽయం జనః కైతవస్య |

రాజా :- తాపసవృద్ధే |
స్త్రీణామశిక్షితపటుత్వమమానుషీషు
సందృశ్యతే కిముత యాః ప్రతిబోధవత్యః |
ప్రాగంతరిక్షగమనాస్త్వమపత్యజాతమన్యైర్ద్విజైః
పరభృతాః ఖలు పోషయంతి||౨౨||

శకుంతలా :- (సరోషం)
అనార్య ఆత్మనో హృదయానుమానేన ప్రేక్షసే |
క ఇదానీమన్యో ధర్మకంచుకప్రవేశినస్తృణచ్ఛన్నకూపోపమస్య తవానుకృతిం ప్రతిపత్స్యతే |

రాజా :- (ఆత్మగతం)
సందిగ్ధబుద్ధిం మాం కుర్వన్నకైతవ ఇవాస్యాః కోపో లక్ష్యతే |
తథా హ్యనయా మయ్యేవ విస్మరణదారుణచిత్తవృత్తౌ
వృత్తం రహః ప్రణయమప్రతిపద్యమానే |
భేదాద్భ్రువోః కుటిలయోరతిలోహితాక్ష్యా
భగ్నం శరాసనమివాతిరుషా స్మరస్య||౨౩||
(ప్రకాశం)
భద్రే ప్రథితం దుష్యంతస్య చరితం |
తథాపీదం న దృశ్యతే |

శకుంతలా :- సుష్ఠు తావదత్ర స్వచ్ఛందచారిణీ కృతాస్మి
యాహమస్య పురువంశప్రత్యయేన ముఖమధోర్హృదయవిషస్య హస్తాభ్యాసముపగతా |

శార్ఙ్గరవః :- ఇత్థమాత్మకృతం చాపలం దహతి |
అతః పరీక్ష్య కర్తవ్యం విశేషాత్సంగతం రహః |
అజ్ఞాతహృదయేష్వేవం వైరీభవతి సౌహృదం||౨౪||

రాజాః :- అయి భోః కిమత్రభవతీప్రత్యయాదేవాస్మాన్సంయుతదోషాక్షరైః క్షిణుథ ।

శార్ఙ్గరవః :-(సాసూయం)
శ్రుతం భవద్భిరధరోత్తరం ।
ఆ జన్మనః శాఠ్యమశిక్షితో యస్తస్యాప్రమాణం వచనం జనస్య ।
పరాతిసంధానమధీయతే యైర్విద్యేతి తే సంతు కిలాప్తవాచః॥౨౫॥

రాజాః :- భోః సత్యవాదిన్ అభ్యుపగతం తావదస్మాభిరేవం ।
కిం పునరిమామతిసంధాయ లభ్యతే ।

శార్ఙ్గరవః :- వినిపాతః ।

రాజాః :- వినిపాతః పౌరవైః ప్రార్థ్యత ఇతి న శ్రద్ధేయమేతత్ ।

శారద్వతః:- శార్ఙ్గరవ కిముత్తరేణ ।
అనుష్ఠితో గురోః సందేశః ।
ప్రతినివర్తామహే వయం ।
(రాజానం ప్రతి)
తదేషా భవతః కాంతా త్యజ వైనాం గృహాణ వా ।
ఉపపన్నా హి దారేషు ప్రభుతా సర్వతోముఖీ॥౨౬॥
గౌతమి గచ్ఛాగ్రతః ।

(ఇతి ప్రస్థితాః)

శకుంతలా :- కథమనేన కితవేన విప్రలబ్ధాస్మి ।
యూయమపి మాం పరిత్యజథ ।

(ఇత్యనుప్రతిష్ఠతే)

గౌతమీ :- (స్థిత్వా)
వత్స శార్ఙ్గరవ అనుగచ్ఛతీయం ఖలు నః కరుణపరిదేవినీ శకుంతలా ।
ప్రత్యాదేశపరుషే భర్తరి కిం వా మే పుత్రికా కరోతు ।

శార్ఙ్గరవః :- (సరోషం నివృత్య)
కిం పురోభాగే స్వాతంత్ర్యమవలంబసే ।

(శకుంతలా భీతా వేపతే)

శార్ఙ్గరవః :- శకుంతలే ।
యది యథా వదతి క్షితిపస్తథా త్వమసి కిం పితురుత్కులయా త్వయా ।
అథ తు వేత్సి శుచి వ్రతమాత్మనః పతికులే తవ దాస్యమపి క్షమం॥౨౭॥
తిష్ఠ । సాధయామో వయం ।

రాజాః :- భోస్తపస్విన్ కిమత్రభవతీం విప్రలభసే ।
కుముదాన్యేవ శశాంకః సవితా బోధయతి పంకజాన్యేవ ।
వశినాం హి పరపరిగ్రహసంశ్లేషపరాఙ్ముఖీ వృత్తిః॥౨౮॥

శార్ఙ్గ రవః :- యదా తు పూర్వవృత్తమన్యసంగాద్విస్మృతో భవాంస్తదా కథమధర్మభీరుః |

రాజాః :- భవంతమేవాత్ర గురులాఘవం పృచ్ఛామి |
మూఢః స్యామహమేషా వా వదేన్మిథ్యేతి సంశయే |
దారత్యాగీ భవామ్యాహో పరస్త్రీస్పర్శపాంసులః||౨౯||

పురోహితః :- (విచార్య)
యది తావదేవం క్రియతాం |

రాజాః :- అనుశాస్తు మాం భవాన్ |

పురోహితః :- అత్రభవతీ తావదాప్రసవాదస్మద్గృహే తిష్ఠతు |
కుత ఇదముచ్యత ఇతి చేత్ |
త్వం సాధుభిరాదిష్టపూర్వః ప్రథమమేవ చక్రవర్తినం పుత్రం జనయిష్యసీతి |
స చేన్మునిదౌహిత్రస్తల్లక్షణోపపన్నో భవిష్యతి అభినంద్య శుద్ధాంతమేనాం ప్రవేశయిష్యసి |
విపర్యయే తు పితురస్యాః సమీపనయనమవస్థితమేవ |

రాజాః :- యథా గురుభ్యో రోచతే |

పురోహితః :- వత్సే అనుగచ్ఛ మాం |

శకుంతలా :- భగవతి వసుధే దేహి మే వివరం |

(ఇతి రుదతీ ప్రస్థితా | నిష్క్రాంతా సహ పురోధసా తపస్విభిశ్చ)

(రాజా శాపవ్యవహితస్మృతిః శకుంతలాగతమేవ చింతయతి)

(నేపథ్యే)

ఆశ్చర్యమాశ్చర్యం |

రాజాః :- (ఆకర్ణ్య)
కిం ను ఖలు స్యాత్ |

(ప్రవిశ్య)

పురోహితః :- (సవిస్మయం)
దేవ అద్భుతం ఖలు సంవృత్తం |

రాజాః :- కిమివ |

పురోహితః :- దేవ పరావృత్తేషు కణ్వశిష్యేషు సా నిందంతీ స్వాని భాగ్యాని బాలా బాహూత్క్షేపం క్రందితుం చ ప్రవృత్తా |

రాజాః :- కిం చ |

పురోహితః :-

స్త్రీసంస్థానం చాప్సరస్తీర్థమారాదుత్క్షిప్యైనాం జ్యోతిరేకం జగామ ||३०||

(సర్వే విస్మయం రూపయంతి)

రాజాః :- భగవన్ ప్రాగపి సోఽస్మాభిరర్థః ప్రత్యాదిష్ట ఏవ |
కిం వృథా తర్కేణాన్విష్యతే |
విశ్రామ్యతు భవాన్ |

పురోహిత :- (విలోక్య)
విజయస్వ |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

రాజాః :- వేత్రవతి పర్యాకులోఽస్మి |
శయనభూమిమార్గమాదేశయ |

ప్రతీహారీ :- ఇత ఇతో దేవః |

(ఇతి ప్రస్థితా)

రాజాః :-
కామం ప్రత్యాదిష్టాం స్మరామి న పరిగ్రహం మునేస్తనయాం |
బలవత్తు దూయమానం ప్రత్యాయయతీవ మాం హృదయం||३१||

(ఇతి నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి పంచమోఽఙ్కః |)

షష్ఠోఽఙ్కః |

(తతః ప్రవిశతి నాగరికః శ్యాలః పశ్చాద్బద్ధం పురుషమాదాయ రక్షిణౌ చ)

రక్షిణౌ :- (పురుషం తాడయిత్వా)
అరే కుంభీరక కథయ కుత్ర త్వయేతన్మణిబంధనోత్కీర్ణనామధేయం
రాజకీయమంగులీయకం సమాసాదితం |

పురుషః :- (భీతినాటితకేన)
ప్రసీదంతు భావమిశ్రాః | నాహమీదృశకర్మకారీ |

ప్రథమః :- కిం శోభనో బ్రాహ్మణ ఇతి కృత్వా
(కలయిత్వా)
రాజ్ఞా ప్రతిగ్రహో దత్తః |

పురుషః :- శృణుతేదానీం |
అహం శక్రావతారాభ్యంతరవాసీ ధీవరః |

ద్వితియః :-పాటచ్చర కిమస్మాభిర్జాతిః పృష్టా |

శ్యాలః :- సూచక కథయతు సర్వననుక్రమేణ |
మైనమంతరా ప్రతిబధ్నీతం |

ఉభౌ :- యదావుత్త ఆజ్ఞాపయతి | కథయ |

పురుషః :- అహం జాలోద్గాలాదిభిర్మత్స్యబంధనోపాయైః కుటుంబభరణం కరోమి |

శ్యాలః :- (విహస్య)
విశుద్ధ ఇదానీమాజీవః |

పురుషః :- భర్తః మా ఏవం భణ |
సహజం కిల యద్వినిందితం న ఖలు తత్కర్మ వివర్జనీయం |
పశుమారణకర్మదారుణోఽనుకంపామృదురేవ శ్రోత్రియః||౧||

శ్యాలః :- తతస్తతః |

పురుషః :- ఏకస్మిందివసే ఖండశో రోహితమత్స్యో మయా కల్పితః |
యావత్తస్యోదరాభ్యంతరే ప్రేక్షే తావదిదం రత్నభాసురమంగులీయకం దృష్టం |
పశ్చాదహమస్య విక్రయాయ దర్శయన్గృహీతో భావమిశ్రైః |
మారయత వా ముంచత వా |
అయమస్యాగమవృత్తాంతః |

శ్యాలః :- జానుక విస్రగంధీ గోధాదీ మత్స్యబంధ ఏవ నిఃసంశయం |
అంగులీయకదర్శనమస్య విమర్శయితవ్యం |

రాజకులమేవ గచ్ఛామః ।

రక్షిణౌ :- తథా ।
గచ్ఛ అరే గ్రంథిభేదక ।

(సర్వే పరిక్రామంతి)

శ్యాలః :- సూచక ఇమం గోపురద్వారేఽప్రమత్తౌ ప్రతిపాలయతం యావదిదమంగులీయకం యథాగమనం భర్త్రే నివేద్య తతః శాసనం ప్రతీష్య నిష్క్రామామి ।

ఉభౌ :- ప్రవిశత్వావుత్తః స్వామిప్రసాదాయ ।

(ఇతి నిష్క్రాంతః శ్యాలః)

ప్రథమః :- జానుక చిరాయతే ఖల్వావుత్తః ।

ద్వితీయః :- నన్వవసరోపసర్పణీయా రాజానః ।

ప్రథమః :- జానుక స్ఫురతో మమ హస్తావస్య వధస్య సుమనసః పినద్ధుం ।

(ఇతి పురుషం నిర్దిశతి)

పురుషః :- నార్హతి భావోఽకారణమారణో భవితుం ।

ద్వితీయః :- (విలోక్య)
ఏష నౌ స్వామీ పత్రహస్తో రాజశాసనం ప్రతీష్యేతోముఖో దృశ్యతే ।
గృధ్రబలిర్భవిష్యసి శునో ముఖం వా ద్రక్ష్యాసి ।

(ప్రవిశ్య)

శ్యాలః :- సూచక ముచ్యతామేష జాలోపజీవీ ।
ఉపపన్నః ఖల్వస్యాంగులీయకస్యాగమః ।

సూచకః :- యథావుత్తో భణతి ।
ఏష యమసదనం ప్రవిశ్య ప్రతినివృత్తః ।

(ఇతి పురుషం పరిముక్తబంధనం కరోతి)

పురుషః :- (శ్యాలం ప్రణమ్య)
భర్తః అథ కీదృశో మ ఆజీవః ।

శ్యాలః :- ఏష భర్త్రాంగులీయకమూల్యసమ్మితః ప్రసాదోఽపి దాపితః ।

(ఇతి పురుషాయ స్వం ప్రయచ్ఛతి)

పురుషః :- (సప్రణామం ప్రతిగృహ్య)
భర్తః అనుగృహీతోఽస్మి ।

సూచకః :- ఏష నామానుగ్రహో యచ్ఛూలాదవతార్య హస్తిస్కంధే ప్రతిష్ఠాపితః |

జానుక :- ఆవుత్త పారితోషికం కథయతి తేనాంగులీయకేన భర్తుః సమ్మతేన భవితవ్యమితి |

శ్యాలః :- న తస్మిన్మహార్ఘం రత్నం భర్తుర్బహుమతమితి తర్కయామి |
తస్య దర్శనేన భర్త్రాఽభిమతో జనః స్మృతః |
ముహూర్తం ప్రకృతిగంభీరోఽపి పర్యశ్రునయన ఆసీత్ |

సూచకః :- సేవితం నామావుత్తేన |

జానుకః :- నను భణ |
అస్య కృతే మాత్స్యికభర్తురితి |

(ఇతి పురుషమసూయయా పశ్యతి)

పురుషః :- భట్టారక ఇతోఽర్ధం యుష్మాకం సుమనోమూల్యం భవతు |

జానుకః :- ఏతావద్యుజ్యతే |

శ్యాలః :- ధీవర మహత్తరస్త్వం ప్రియవయస్యక ఇదానీం మే సంవృత్తః |
కాదంబరీసాక్షికమస్మాకం ప్రథమసౌహృదమిష్యతే |
తచ్ఛౌండికాపణమేవ గచ్ఛామః |

(ఇతి నిష్క్రాంతాః సర్వే)

ప్రవేశకః |

(తతః ప్రవిశత్యాకాశయానేన సానుమతీ నామాప్సరాః)

సానుమతీ :- నిర్వర్తితం మయా పర్యాయనిర్వర్తనీయమప్సరస్తీర్థసాంనిధ్యం
యావత్సాధుజనస్యభిషేకకాల ఇతి సాంప్రతమస్య రాజర్షేరుదంతం ప్రత్యక్షీకరిష్యామి |
మేనకాసంబంధేన శరీరభూతా మే శకుంతలా |
తయా చ దుహితృనిమిత్తమాదిష్టపూర్వాస్మి |
(సమంతాదవలోక్య)
కిం ను ఖలు ఋతూత్సవేఽపి నిరుత్సవారంభమివ రాజకులం దృశ్యతే |
అస్తి మే విభవః ప్రణిధానేన సర్వం పరిజ్ఞాతుం |
కిం తు సఖ్యా ఆదరో మయా మానయితవ్యః | భవతు |
అనయోరేవోద్యానపాలికయోస్తిరస్కరిణీప్రతిచ్ఛన్నా పార్శ్వవర్తినీ భూత్వోపలప్స్యే |

(ఇతి నాట్యేనావతీర్య స్థితా)

(తతః ప్రవిశతి చూతాంకురమవలోకయంతీ చేటీ | అపరా చ పృష్ఠతస్తస్యాః)

ప్రథమా :-
ఆతామ్రహరితపాండుర జీవితసర్వం వసంతమాసస్య (యోః) |
దృష్టోఽసి చూతకోరక ఋతుమంగల త్వాం ప్రసాదయామి||౨||

ద్వితీయా :- పరభృతికే కిమేకాకినీ మంత్రయసే |

ప్రథమా :- మధుకరికే చూతకలికాం దృష్ట్వోన్మత్తా పరభృతికా భవతి |

ద్వితీయా :- (సహర్షం త్వరయోపగమ్య)
కథముపస్థితో మధుమాసః |

ప్రథమా :- మధుకరికే తవేదానీం కాల ఏష మదవిభ్రమగీతానాం |

ద్వితీయా :- సఖి అవలంబస్వ మాం యావదగ్రపాదస్థితా భూత్వా చూతకలికాం గృహీత్వా కామదేవార్చనం కరోమి |

ప్రథమా :- యది మమాపి ఖల్వర్ధమర్చనఫలస్య |

ద్వితీయా :- అకథితేఽప్యేతత్సంపద్యతే యత ఏకమేవ నౌ జీవితం ద్విధాస్థితం శరీరం |
(సఖీమవలంబ్య స్థితా చూతాంకురం గృహ్ణాతి)
అయే అప్రతిబుద్ధోఽపి చూతప్రసవోఽత్ర బంధనభంగసురభిర్భవతి |
(ఇతి కపోతహస్తకం కృత్వా)
త్వమసి మయా చూతాంకుర దత్తః కామాయ గృహీతధనుషే |
పథికజనయువతిలక్ష్యః పంచాభ్యధికః శరో భవ ||౩||

(ఇతి చూతాంకురం క్షిపతి)

(ప్రవిశ్యాపటీక్షేపేణ కుపితః) |

కంచుకీ :- మా తావదనాత్మజ్ఞే | దేవేన ప్రతిషిద్ధే వసంతోత్సవే త్వమామ్రకలికాభంగం కిమారభసే |

ఉభే :- (భీతే)
ప్రసీదత్వార్యః |
అగృహీతార్థే ఆవాం |

కంచుకీ :- న కిల శ్రుతం యువాభ్యాం యద్వాసంతికైస్తరుభిరపి దేవస్య
శాసనం ప్రమాణీకృతం తదాశ్రయిభిః పత్రిభిశ్చ |
తథా హి చూతానాం చిరనిర్గతాపి కలికా బధ్నాతి న స్వం రజః
సన్నద్ధం యదపి స్థితం కురబకం తత్కోరకావస్థయా |
కంఠేషు స్ఖలితం గతేఽపి శిశిరే పుంస్కోకిలానాం రుతం
శంకే సంహరతి స్మరోఽపి చకితస్తూణార్ధకృష్టం శరం ||౪||

సానుమతీ :- నాస్తి సందేహః |
మహాప్రభావో రాజర్షిః |

ప్రథమా :- ఆర్య కతి దివసాన్యావయోర్మిత్రావసునా రాష్ట్రియేణ భట్టినీపాదమూలం ప్రేషితయోః |
అత్ర చ నౌ ప్రమదవనస్య పాలనకర్మ సమర్పితం |
తదాగంతుకతయాఽశ్రుతపూర్వ ఆవాభ్యామేష వృత్తాంతః |

కంచుకీ :- భవతు ।
న పునరేవం ప్రవర్తితవ్యం ।

ఉభే :- ఆర్య కౌతూహలం నౌ ।
యద్యనేన జనేన శ్రోతవ్యం కథయత్వార్యః కిన్నిమిత్తం భర్త్రా వసంతోత్సవః ప్రతిషిద్ధః ।

సానుమతీ :- ఉత్సవప్రియాః ఖలు మనుష్యాః ।
గురుణా కారణేన భవితవ్యం ।

కంచుకీ :- బహులీభూతమేతత్కిం న కథ్యతే ।
కిమత్రభవత్యోః కర్ణపథం నాయాతం శకుంతలాప్రత్యాదేశకౌలీనం ।

ఉభే :- శ్రుతం రాష్ట్రియముఖాద్యావదంగులీయకదర్శనం ।

కంచుకీ :- తేన హ్యల్పం కథయితవ్యం ।
యదైవ ఖలు స్వాంగులీయకదర్శనాదనుస్మృతం దేవేన సత్యమూఢపూర్వా మే తత్రభవతీ।
రహసి శకుంతలా మోహాత్ప్రత్యాదిష్టేతి తదాప్రభృత్యేవ పశ్చాత్తాపముపగతో దేవః ।
తథా హి రమ్యం ద్వేష్టి యథా పురా ప్రకృతిభిర్న ప్రత్యహం సేవ్యతే
శయ్యాప్రాంతవివర్తనైర్విగమయత్యున్నిద్ర ఏవ క్షపాః ।
దాక్షిణ్యేన దదాతి వాచముచితామంతఃపురేభ్యో యదా గోత్రేషు
స్ఖలితస్తదా భవతి చ వ్రీడావిలక్షశ్చిరం॥౫॥

సానుమతీ :- ప్రియం మే ।

కంచుకీ :- అస్మాత్ప్రభవతో వైమనస్యాదుత్సవః ప్రత్యాఖ్యాతః ।

ఉభే :- యుజ్యతే ।

(నేపథ్యే)

ఏతు ఏతు భవాన్ ।

కంచుకీ :- (కర్ణం దత్త్వా)
అయే । ఇత ఏవాభివర్తతే దేవః ।
స్వకర్మానుష్ఠీయతాం ।

ఉభే :- తథా ।

(ఇతి నిష్క్రాంతే)

(తతః ప్రవిశతి పశ్చాత్తాపసదృశవేషో రాజా విదూషకః ప్రతీహారీ చ ।)

కంచుకీ :- (రాజానమవలోక్య)
అహో సర్వాస్వవస్థాసు రమణీయత్వమాకృతివిశేషాణాం ।
ఏవముత్సుకోఽపి ప్రియదర్శనో దేవః । తథా హి ।
ప్రత్యాదిష్టవిశేషమండనవిధిర్వామప్రకోష్ఠార్పితం

బిభ్రత్కాంచనమేకమేవ వలయం శ్వాసోపరక్తాధరః |
చింతాజాగరణప్రతాంతనయనస్తేజోగుణాదాత్మనః
సంస్కారోల్లిఖితో మహామణిరివ క్షీణోఽపి నాలక్ష్యతే||౬||

సానుమతీ :- (రాజానం దృష్ట్వా)
స్థానే ఖలు ప్రత్యాదేశవిమానితాఽప్యస్య కృతే శకుంతలా క్లామ్యతి |

రాజాః :- (ధ్యానమందం పరిక్రమ్య)
ప్రథమం సారంగాక్ష్యా ప్రియయా ప్రతిబోధ్యమానమపి సుప్తం |
అనుశయదుఃఖాయేదం హతహృదయం సంప్రతి విబుద్ధం||౭||

సానుమతీ :- నన్వీదృశాని తపస్విన్యా భాగధేయాని |

విదూషకః :- (అపవార్య)
లంఘిత ఏష భూయోఽపి శకుంతలావ్యాధినా |
న జానే కథం చికిత్సితవ్యో భవిష్యతీతి |

కంచుకీ :- (ఉపగమ్య)
జయతు జయతు దేవః |
మహారాజ ప్రత్యవేక్షితాః ప్రమదవనభూమయః
యథాకామమధ్యాస్తాం వినోదస్థానాని మహారాజః |

రాజాః :- వేత్రవతి మద్వచనాదమాత్యమార్యపిశునం బ్రూహి |
చిరప్రబోధాన్న సంభావితమస్మాభిరద్య ధర్మాసనమధ్యాసితుం |
యత్ప్రత్యవేక్షితం పౌరకార్యమార్యేణ తత్పత్రమారోప్య దీయతామితి |

ప్రతీహారీ :- యద్దేవ ఆజ్ఞాపయతి |

(ఇతి నిష్క్రాంతా)

రాజాః :- వాతాయన త్వమపి స్వం నియోగమశూన్యం కురు |

కంచుకీ :- యదాజ్ఞాపయతి దేవః |

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

విదూషకః :- కృతం భవతా నిర్మక్షికం |
సాంప్రతం శిశిరాతపచ్ఛేదరమణీయేఽస్మిన్ప్రమదవనోద్దేశ ఆత్మానం రమయిష్యసి |

రాజాః :- వయస్య యదుచ్యతే రంధ్రోపనిపాతినోఽనర్థా ఇతి తదవ్యభిచారి వచః |
కుతః మునిసుతాప్రణయస్మృతిరోధినా మమ చ ముక్తమిదం తమసా మనః |
మనసిజేన సఖే ప్రహరిష్యతా ధనుషి చూతశరశ్చ నివేశితః||౮||

విదూషకః :- తిష్ఠ తావత్ |
అనేన దండకాష్ఠేన కందర్పబాణం నాశయిష్యామి |

(ఇతి దండకాష్ఠముద్యమ్య చూతాంకురం పాతయితుమిచ్ఛతి)

రాజాః :- (సస్మితం)
భవతు ।
దృష్టం బ్రహ్మవర్చసం ।
సఖే క్వోపవిష్టః ప్రియాయాః
కించిదనుకారిణీషు లతాసు దృష్టిం విలోభయామి ।

విదూషకః :- నన్వాసన్నపరిచారికా చతురికా భవతా సందిష్టా ।
మాధవీమండప ఇమాం వేలామతివాహయిష్యే ।
తత్ర మే చిత్రఫలకగతాం స్వహస్తలిఖితాం తత్రభవత్యాః శకుంతలాయాః ప్రతికృతిమానయేతి ।

రాజాః :- ఈదృశం హృదయవినోదనస్థానం ।
తత్తమేవ మార్గమాదేశయ ।

విదూషకః :- ఇత ఇతో భవాన్ ।

(ఉభౌ పరిక్రమతః । సానుమత్యనుగచ్ఛతి)

విదూషకః :- ఏష మణిశిలాపట్టకసనాథో మాధవీమండప
ఉపహారరమణీయతయా నిఃసంశయం స్వాగతేనేవ నౌ ప్రతీచ్ఛతి ।
తత్ప్రవిశ్య నిషీదతు భవాన్ ।

(ఉభౌ ప్రవేశం కృత్వోపవిష్టౌ)

సానుమతీ :- లతాసంశ్రితా ద్రక్ష్యామి తావత్సఖ్యాః ప్రతికృతం ।
తతస్తస్యై భర్తుర్బహుముఖమనురాగం నివేదయిష్యామి ।

(ఇతి తథా కృత్వా స్థితా)

రాజాః :- సఖే సర్వమిదానీం స్మరామి శకుంతలాయాః
ప్రథమవృత్తాంతం ।
కథితవానస్మి భవతే చ ।
స భవాన్ప్రత్యాదేశవేలాయాం మత్సమీపగతో నాసీత్ ।
పూర్వమపి న త్వయా కదాచిత్సంకీర్తితం తత్రభవత్యా నామ ।
కచ్చిదహమివ విస్మృతవానసి త్వం ।

విదూషకః :- న విస్మరామి ।
కిం తు సర్వం కథయిత్వావసానే పునస్త్వయా పరిహాసవిజల్ప ఏష న భూతార్థ ఇత్యాఖ్యాతం ।
మయాపి మృత్పిండబుద్ధినా తథైవ గృహీతం ।
అథవా భవితవ్యతా ఖలు బలవతీ ।

సానుమతీ :- ఏవం న్విదం ।

రాజాః :- (ధ్యాత్వా)
సఖే త్రాయస్వ మాం ।

విదూషకః :- భోః కిమేతత్ ।
అనుపపన్నం ఖల్వీదృశం త్వయి ।
కదాపి సత్పురుషాః శోకవాస్తవ్యా న భవంతి ।
నను ప్రవాతేఽపి నిష్కంపా గిరయః ।

రాజాః :- వయస్య నిరాకరణవిక్లవాయాః ప్రియాయాః సమవస్థామనుస్మృత్య బలవదశరణోఽస్మి ।
సా హి ఇతః ప్రత్యాదేశాత్స్వజనమనుగంతుం వ్యవసితా
స్థితా తిష్ఠేత్యుచ్చైర్వదతి గురుశిష్యే గురుసమే ।
పునర్దృష్టిం బాష్పప్రసరకలుషామర్పితవతీ మయి
క్రూరే యత్తత్సవిషమివ శల్యం దహతి మాం॥౯॥

సానుమతీ :- అహో ।
ఈదృశీ స్వకార్యపరతా ।
అస్య సంతాపేనాహం రమే ।

విదూషకః :- భోః అస్తి మే తర్కః కేనాపి తత్రభవత్యాకాశచారిణా నీతేతి ।

రాజాః :- కః పతిదేవతామన్యః పరామర్ష్టు ముత్సహేత ।
మేనకా కిల సఖ్యాస్తే జన్మప్రతిష్ఠేతి శ్రుతవానస్మి ।
తత్సహచారిణీభిః సఖీ తే హృతేతి మే హృదయమాశంకతే ।

సానుమతీ :- సమ్మోహః ఖలు విస్మయనీయో న ప్రతిబోధః ।
విదూషకః :- యద్యేవమస్తి ఖలు సమాగమః కాలేన తత్రభవత్యా ।

రాజాః :- కథమివ ।

విదూషకః :- న ఖలు మాతాపితరౌ భర్తృవియోగదుఃఖితాం దుహితరం చిరం ద్రష్టుం పారయతః ।

రాజాః :- వయస్య ।
స్వప్నో ను మాయా ను మతిభ్రమో ను క్లిష్టం ను తావత్ఫలమేవ పుణ్యం ।
అసన్నివృత్త్యై తదతీతమేతే మనోరథా నామ తటప్రపాతాః॥౧౦॥

విదూషకః :- మైవం । నన్వంగులీయకమేవ నిదర్శనమవశ్యం భావ్యచింతనీయః సమాగమో భవతీతి ।

రాజాః :- (అంగులీయకం విలోక్య)
అయే ఇదం తావదసులభస్థానభ్రంశి శోచనీయం ।
తవ సుచరితమంగులీయ నూనం ప్రతను మమేవ విభావ్యతే ఫలేన ।
అరుణనఖమనోహరాసు తస్యాశ్చ్యుతమసి లబ్ధపదం యదంగులీషు॥౧౧॥

సానుమతీ :- యద్యన్యహస్తగతం భవేత్సత్యమేవ శోచనీయం భవేత్ ।

విదూషకః :- భోః ఇయం నామముద్రా కేనోద్ఘాతేన తత్రభవత్యా హస్తాభ్యాసం ప్రాపితా ।

సానుమతీ :- మమాపి కౌతూహలేనాకారిత ఏషః |

రాజా :- శ్రూయతాం |
స్వనగరాయ ప్రస్థితం మాం ప్రియా సబాష్పమాహ కియచ్చిరేణార్యపుత్రః ప్రతిపత్తిం దాస్యతీతి |

విదూషకః :- తతస్తతః |

రాజా :- పశ్చాదిమాం ముద్రాం తదంగులౌ నివేశయతా మయా ప్రత్యభిహితా |
ఏకైకమత్ర దివసే దివసే మదీయం నామాక్షరం గణయ గచ్ఛసి యావదంతం |
తావత్ప్రియే మదవరోధగృహప్రవేశం నేతా జనస్తవ సమీపముపైష్యతీతి ||౧౨||
తచ్చ దారుణాత్మనా మయా మోహాన్నానుష్ఠితం |

సానుమతీ :- రమణీయః ఖల్వవధిర్విధినా విసంవాదితః |

విదూషకః :- అథ కథం ధీవరకల్పితస్య రోహితమత్స్యస్యోదరాభ్యంతర ఆసీత్ |

రాజా :- శచీతీర్థం వందమానాయాః సఖ్యాస్తే హస్తాద్గంగాస్రోతసి పరిభ్రష్టం |

విదూషకః :- యుజ్యతే |

సానుమతీ :- అత ఏవ తపస్విన్యాః శకుంతలాయా అధర్మభీరోరస్య రాజర్షేః పరిణయే సందేహ ఆసీత్ |
అథ వేదృశోఽనురాగోఽభిజ్ఞానమపేక్షతే |
కథమివైతత్ |

రాజా :- ఉపాలప్స్యే తావదిదమంగులీయకం |

విదూషకః :- (ఆత్మగతం)
గృహీతోఽనేన పంథా ఉన్మత్తానాం |

రాజా :- కథం ను తం బంధురకోమలాంగులిం కరం విహాయాసి నిమగ్నమంభసి |
అథవా |
అచేతనం నామ గుణం న లక్షయేన్మయైవ కస్మాదవధీరితా ప్రియా||౧౩||

విదూషకః :- (ఆత్మగతం)
కథం బుభుక్షయా ఖాదితవ్యోఽస్మి |

రాజా :- ప్రియే అకారణపరిత్యాగానుశయతప్తహృదయస్తావదనుకంప్యతామయం జనః పునర్దర్శనేన |

(ప్రవిశ్యాపటీక్షేపేణ చిత్రఫలకహస్తా)

చతురికా :- ఇయం చిత్రగతా భట్టినీ |

(ఇతి చిత్రఫలకం దర్శయతి)

విదూషకః :- (విలోక్య)
సాధు వయస్య |
మధురావస్థానదర్శనీయో భావానుప్రవేశః |
స్ఖలతీవ మే దృష్టిర్నిమ్నోన్నతప్రదేశేషు |

సానుమతీ :- అహో ఏషా రాజర్షేర్నిపుణతా |
జానే సఖ్యగ్రతో మే వర్తత ఇతి |

రాజాః :-
యద్యత్సాధు న చిత్రే స్యాత్క్రియతే తత్తదన్యథా |
తథాపి తస్యా లావణ్యం రేఖయా కించిదన్వితం||౧౪||

సానుమతీ :- సదృశమేతత్పశ్చాత్తాపగురోః స్నేహస్యానవలేపస్య చ |

విదూషకః :- భోః ఇదానీం తిస్రస్తత్రభవత్యో దృశ్యంతే |
సర్వాశ్చ దర్శనీయాః |
కతమాఽత్ర తత్రభవతీ శకుంతలా |

సానుమతీ :- అనభిజ్ఞః ఖల్విదృశస్య రూపస్య మోఘదృష్టిరయం జనః |

రాజాః :- త్వం తావత్కతమాం తర్కయసి |

విదూషకః :- తర్కయామి యైషా శిథిలబంధనోద్వాంతకుసుమేన
కేశాంతేనోద్భిన్నస్వేదబిందునా వదనేన విశేషతోఽపసృతాభ్యాం
బాహుభ్యామవసేకస్నిగ్ధతరుణపల్లవస్య చూతపాదపస్య పార్శ్వ
ఇషత్పరిశ్రాంతేవాలిఖితా సా శకుంతలా |
ఇతరే సఖ్యావితి |

రాజాః :- నిపుణో భవాన్ |
అస్త్యత్ర మే భావచిహ్నం |
స్విన్నాంగులివినివేశో రేఖాప్రాంతేషు దృశ్యతే మలినః |
అశ్రు చ కపోలపతితం దృశ్యమిదం వర్ణికోచ్ఛ్వాసాత్||౧౫||
చతురికే అర్ధలిఖితమేతద్వినోదస్థానం | గచ్ఛ |
వర్తికాం తావదానయ |

చతురికా :- ఆర్య మాధవ్య అవలంబస్వ చిత్రఫలకం యావదాగచ్ఛామి |

రాజాః :- అహమేవైతదవలంబే |

(ఇతి యథోక్తం కరోతి)

(నిష్క్రాంతా చేటి)

రాజాః :- (నిఃశ్వస్య)
సాక్షాత్ప్రియాముపగతామపహాయ పూర్వం చిత్రార్పితాం పునరిమాం బహు మన్యమానః
|

స్త్రోతోవహాం పథి నికామజలామతీత్య జాతః సఖే ప్రణయవాన్మృగతృష్ణికాయాం॥౧౬॥

విదూషకః :- (ఆత్మగతం)
ఏషోఽత్రభవాన్నదీమతిక్రమ్య మృగతృష్ణికాం సంక్రాంతః ।
(ప్రకాశం)
భోః అపరం కిమత్ర లేఖితవ్యం ।

సానుమతి :- యో యః ప్రదేశః సఖ్యా మేఽభిరూపస్తం తమాలేఖితుకామో భవేత్ ।

రాజాః :- శ్రూయతాం ।
కార్యా సైకతలీనహంసమిథునా స్త్రోతోవహా మాలినీ
పాదాస్తామభితో నిషణ్ణహరిణా గౌరీగురోః పావనాః ।
శాఖాలంబితవల్కలస్య చ తరోర్నిర్మాతుమిచ్ఛామ్యధః
శృంగే కృష్ణమృగస్య వామనయనం కండూయమానాం మృగీం॥౧౭॥

విదూషకః :- (ఆత్మగతం)
యథాహం పశ్యామి పూరితవ్యమనేన చిత్రఫలకం లంబకూర్చానాం తాపసానాం కదంబైః
।

రాజాః :- వయస్య అన్యశ్చ ।
శకుంతలాయాః ప్రసాధనమభిప్రేతమత్ర విస్మృతమస్మాభిః ।

విదూషకః :- కిమివ ।

సానుమతీ :- వనవాసస్య సౌకుమార్యస్య వినయస్య చ యత్సదృశం భవిష్యతి ।

రాజాః :-
కృతం న కర్ణార్పితబంధనం సఖే శిరీషమాగండవిలంబికేసరం ।
న వా శరచ్చంద్రమరీచికోమలం మృణాలసూత్రం రచిత స్తనాంతరే॥౧౮॥

విదూషకః :- భోః కిం ను తత్రభవతీ రక్తకువలయపల్లవశోభినాఽగ్రహస్తేన ముఖమావార్య చకితచకితేవ స్థితా ।
(సావధానం నిరూప్య దృష్ట్వా)
ఆః ఏష దాస్యాఃపుత్రః కుసుమరసపాటచ్చరస్తత్రభవత్యా వదనకమలమభిలంఘతే మధుకరః ।

రాజాః :- నను వార్యతామేష ధృష్టః ।

విదూషకః :- భవానేవావినీతానాం శాసితాఽస్య వారణే ప్రభవిష్యతి ।

రాజాః :- యుజ్యతే ।
అయి భోః కుసుమలతాప్రియాతిథే కిమత్ర
పరిపతనఖేదమనుభవసి ।
ఏషా కుసుమనిషణ్ణా తృషితాపి సతీ భవంతమనురక్తా
ప్రతిపాలయతి మధుకరీ న ఖలు మధు వినా త్వయా పిబతి॥౧౯॥

సానుమతీ :- అద్యాభిజాతం ఖల్వేష వారితః ।

విదూషకః :- ప్రతిషిద్ధాపి వామైషా జాతిః ।

రాజాః :- ఏవం భో న మే శాసనే తిష్ఠసి ।
శ్రూయతాం తర్హి సంప్రతి ।
అక్లిష్టబాలతరుపల్లవలోభనీయం పీతం మయా సదయమేవ రతోత్సవేషు ।
బింబాధరం స్పృశసి చేద్భ్రమర ప్రియాయాస్త్వాం కారయామి
కమలోదరబంధనస్థం॥౨౦॥

విదూషకః :- ఏవం తీక్ష్ణదండస్య కిం న భేష్యతి ।
(ప్రహస్య । ఆత్మగతం)
ఏష తావదున్మత్తః ।
అహమప్యేతస్య సంగేనేదృశవర్ణ ఇవ సంవృత్తః ।
(ప్రకాశం)
భోః చిత్రం ఖల్వేతత్ ।

రాజాః :- కథం చిత్రం ।

సానుమతీ :- అహమపీదానీమవగతార్థా ।
కిం పునర్యథాలిఖితానుభావ్యేషః ।

రాజాః :- వయస్య కిమిదమనుష్ఠితం పౌరోభాగ్యం ।
దర్శనసుఖమనుభవతః సాక్షాదివ తన్మయేన హృదయేన ।
స్మృతికారిణా త్వయా మే పునరపి చిత్రీకృతా కాంతా॥౨౧॥

(ఇతి బాష్పం విహరతి)

సానుమతీ :- పూర్వాపరవిరోధ్యపూర్వ ఏష విరహమార్గః ।

రాజాః :- వయస్య కథమేవమవిశ్రాంతదుఃఖమనుభవామి ।
ప్రజాగరాత్ఖిలీభూతస్తస్యాః స్వప్నే సమాగమః ।
బాష్పస్తు న దదాత్యేనాం ద్రష్టుం చిత్రగతామపి॥౨౨॥

సానుమతీ :- సర్వథా ప్రమార్జితం త్వయా ప్రత్యాదేశదుఃఖం శకుంతలాయాః ।

(ప్రవిశ్య)

చతురికా :- జయతు భర్తా ।
వర్తికాకరండకం గృహీత్వేతోముఖం ప్రస్థితాస్మి ।

రాజాః :- కిం చ ।

చతురికా :- స మే హస్తాదంతరా తరలికాద్వితీయయా దేవ్యా
వసుమత్యాహమేవార్యపుత్రస్యోపనేష్యామీతి సబలాత్కారం గృహీతః ।

విదూషకః :- దిష్ట్యా త్వం ముక్తా ।

చతురికా :- యావద్దేవ్యా విటపలగ్నముత్తరీయం తరలికా మోచయతి తావన్మయా నిర్వాహిత ఆత్మా |

రాజాః :- వయస్య ఉపస్థితా దేవీ బహుమానగర్వితా చ |
భవానిమాం ప్రతికృతిం రక్షతు |

విదూషకః :- ఆత్మానమితి భణ |
(చిత్రఫలకమాదాయోత్థాయ చ)
యది భవానంతఃపురకూటవాగురాతో మోక్ష్యతే తదా మాం మేఘప్రతిచ్ఛందే ప్రాసాదే శబ్దాయయ |

(ఇతి ద్రుతపదం నిష్క్రాంతః)

సానుమతీ :- అన్యసంక్రాంతహృదయోఽపి ప్రథమసంభావనామపేక్షతే |
అతిశిథిలసౌహార్ద ఇదానీమేషః |

(ప్రవిశ్య పత్రహస్తా)

ప్రతీహారీ :- జయతు జయతు దేవః |

రాజాః :- వేత్రవతి న ఖల్వంతరా దృష్టా త్వయా దేవీ |

ప్రతీహారీ :- అథ కిం |
పత్రహస్తాం మాం ప్రేక్ష్య ప్రతినివృత్తా |

రాజాః :- కార్యజ్ఞా కార్యోపరోధం మే పరిహరతి |

ప్రతీహారీ :- దేవ అమాత్యో విజ్ఞాపయతి |
అర్థజాతస్య గణనాబహులతయైకమేవ పౌరకార్యమవేక్షితం తద్దేవః పత్రారూఢం ప్రత్యక్షీకరోత్వితి |

రాజాః :- ఇతః పత్రం దర్శయ |

(ప్రతిహార్యుపనయతి)

రాజాః :- (అనువాచ్య)
కథం |
సముద్రవ్యవహారీ సార్థవాహో ధనమిత్రో నామ నౌవ్యసనే విపన్నః |
అనపత్యశ్చ కిల తపస్వీ |
రాజగామీ తస్యార్థసంచయ ఇత్యేతదమాత్యేన లిఖితం |
కష్టం ఖల్వనపత్యతా |
వేత్రవతి బహుధనత్వాద్బహుపత్నీకేన తత్రభవతా భవితవ్యం |
విచార్యతాం యది కాచిదాపన్నసత్త్వా తస్య భార్యాసు స్యాత్ |

ప్రతీహారీ :- దేవ ఇదానీమేవ సాకేతకస్య శ్రేష్ఠినో దుహితా నిర్వృత్తపుంసవనా జాయాస్య శ్రూయతే |

రాజా :- నను గర్భః పిత్ర్యం రిక్థమర్హతి | గచ్ఛ | ఏవమమాత్యం బ్రూహి |

ప్రతీహారీ :- యద్దేవ ఆజ్ఞాపయతి |

(ఇతి ప్రస్థితా)

రాజా :- ఏహి తావత్ |

ప్రతీహారీ :- ఇయమస్మి |

రాజా :- కిమనేన సంతతిరస్తి నాస్తీతి |
యేన యేన వియుజ్యంతే ప్రజాః స్నిగ్ధేన బంధునా |
స స పాపాదృతే తాసాం దుష్యంత ఇతి ఘుష్యతాం||౨౩||

ప్రతీహారీ :- ఏవం నామ ఘోషయితవ్యం |
(నిష్క్రమ్య | పునః ప్రవిష్య)
కాలే ప్రవృష్టమివాభినందితం దేవస్య శాసనం |

రాజా :- (దీర్ఘముష్ణం చ నిఃశ్వస్య)
ఏవం భోః సంతతిచ్ఛేదనిరవలంబానాం కులానాం మూలపురుషావసానే సంపదః పరముపతిష్ఠంతే |
మమాప్యంతే పురువంశశ్రియ ఏష ఏవ వృత్తాంతః |

ప్రతీహారీ :- ప్రతిహతమమంగలం |

రాజా :- ధిఙ్మాముపస్థితశ్రేయోవమానినం |

సానుమతీ :- అసంశయం సఖీమేవ హృదయే కృత్వా నిందితోऽనేనాత్మా |

రాజా :-
సంరోపితేऽప్యాత్మని ధర్మపత్నీ త్యక్తా మయా నామ కులప్రతిష్ఠా |
కల్పిష్యమాణా మహతే ఫలాయ వసుంధరా కాల ఇవోప్తబీజా||౨౪||

సానుమతీ :- అపరిచ్ఛిన్నేదానీం తే సంతతిర్భవిష్యతి |

చతురికా :- (జనాంతికం)
అయే అనేన సార్థవాహవృత్తాంతేన ద్విగుణోద్వేగో భర్తా |
ఏనమాశ్వాసయితుం మేఘప్రతిచ్ఛందాదార్యం మాధవ్యం గృహీత్వాగచ్ఛ |

ప్రతీహారీ :- సుష్ఠు భణసి |

(ఇతి నిష్క్రాంతా)

రాజా :- అహో దుష్యంతస్య సంశయమారూఢాః పిండభాజః | కుతః |
అస్మాత్పరం బత యథాశ్రుతి సంభృతాని కో నః కులే నివపనాని నియచ్ఛతీతి |
నూనం ప్రసూతివికలేన మయా ప్రసిక్తం ధౌతాశ్రుశేషముదకం పితరః పిబంతి||౨౫||

(ఇతి మోహముపగతః)

చతురికా :- (ససంభ్రమమవలోక్య)
సమాశ్వసితు సమాశ్వసితు భర్తా |

సానుమతీ :- హా ధిక్ హా ధిక్ |
సతి ఖలు దీపే వ్యవధానదోషేణైషోఽన్ధకారదోషమనుభవతి |
అహమిదానీమేవ నిర్వృతం కరోమి |
అథ వా శ్రుతం మయా శకుంతలాం సమాశ్వాసయంత్యా మహేంద్రజనన్యా ముఖాద్యజ్ఞభాగోత్సుకా దేవా ఏవ తథానుష్ఠాస్యంతి యథాచిరేణ ధర్మపత్నీం భర్తాభినందిష్యతీతి |
తద్యుక్తమేతం కాలం ప్రతిపాలయితుం |
యావదనేన వృత్తాంతేన ప్రియసఖీం సమాశ్వాసయామి |

(ఇత్యుద్భ్రాంతకేన నిష్క్రాంతా)

(నేపథ్యే)

అబ్రహ్మణ్యం |

రాజా :- (ప్రత్యాగతః | కర్ణం దత్త్వా)
అయే మాధవ్యస్యేవార్తస్వరః | కః కోఽత్ర భోః |

(ప్రవిశ్య)

ప్రతీహారీ :- (ససంభ్రమం)
పరిత్రాయతాం దేవః సంశయగతం వయస్యం |

రాజా :- కేనాత్తగంధో మాణవకః |

ప్రతీహారీ :- అదృష్టరూపేణ కేనాపి సత్త్వేనాతిక్రమ్య మేఘప్రతిచ్ఛందస్య ప్రాసాదస్యాగ్రభూమిమారోపితః |

రాజా :- (ఉత్థాయ)
మా తావత్ |
మమాపి సత్త్వైరభిభూయంతే గృహాః |
అథ వా |
అహన్యహన్యాత్మన ఏవ తావజ్జ్ఞాతుం ప్రమాదస్ఖలితం న శక్యం |
ప్రజాసు కః కే పథా ప్రయాతీత్యశేషతో వేదితుమస్తి శక్తిః||౨౮||

(నేపథ్యే)

భో వయస్య అవిహా అవిహా |

రాజా :- (గతిభేదేన పరిక్రామన్)
సఖే న భేతవ్యం |

(నేపథ్యే)

(పునస్తదేవ పఠిత్వా)

కథం న భేష్యామి | ఏష మాం కోఽపి ప్రత్యవనతశిరోధరమిక్షుమివ త్రిభంగం కరోతి |

రాజాః :- (సదృష్టిక్షేపం)
ధనుస్తావత్ |

(ప్రవిశ్య శార్ఙ్గహస్తా)

యవనీ :- భర్తః ఏతద్ధస్తావాపసహితం శరాసనం |

(రాజా సశరం ధనురాదత్తే)

(నేపథ్యే)

ఏష త్వామభినవకంఠశోణితార్థీ శార్దూలః పశుమివ హన్మి చేష్టమానం |
ఆర్తానాం భయమపనేతుమాత్తధన్వా దుష్యంతస్తవ శరణం భవత్విదానీం ||౨౭||

రాజాః :- (సరోషం)
కథం మామేవోద్దిశతి |
తిష్ఠ కుణపాశన |
త్వమిదానీం న భవిష్యసి |
(శార్ఙ్గమారోప్య)
వేత్రవతి సోపానమార్గమాదేశయ |

ప్రతిహారీ :- ఇత ఇతో దేవః |

(సర్వే సత్వరముపసర్పంతి)

రాజాః :- (సమంతాద్విలోక్య)
శూన్యం ఖల్విదం |

(నేపథ్యే)

అవిహా | అవిహా |
అహం అత్రభవంతం పశ్యామి |
త్వం మాం న పశ్యసి |
బిడాలగృహీతో మూషక ఇవ నిరాశోఽస్మి జీవితే సంవృత్తః |

రాజాః :- భోస్తిరస్కరిణీగర్విత మదీయమస్త్రం త్వాం ద్రక్ష్యతి |
ఏష తమిషుం సందధే |
యో హనిష్యతి వధ్యం త్వాం రక్ష్యం రక్షిష్యతి ద్విజం |
హంసో హి క్షీరమాదత్తే తన్మిశ్రా వర్జయత్యపః ||౨౮||

(ఇత్యస్త్రం సంధత్తే)

(తతః ప్రవిశతి విదూషకముత్సృజ్య మాతలిః)

మాతలిః :-
కృత్వా శరవ్యం హరిణా తవాసురాః శరాసనం తేషు వికృష్యతామిదం |
ప్రసాదసౌమ్యాని సతాం సుహృజ్జనే పతంతి చక్షూంషి న దారుణాః శరాః ||౨౯||

రాజాః :- (ససంభ్రమమస్త్రముపసంహరన్)
అయే మాతలిః |
స్వాగతం మహేంద్రసారథే |

(ప్రవిశ్య)

విదూషకః :- అహం యేనేష్టిపశుమారం మారితః సోఽనేన స్వాగతేనాభినద్యతే |

మాతలిః :- (సస్మితం)
ఆయుష్మన్శ్రూయతాం యదర్థమస్మి హరిణా భవత్సకాశం ప్రేషితః |

రాజాః :- అవహితోఽస్మి |

మాతలిః :- అస్తి కాలనేమిప్రసూతిర్దుర్జయో నామ దానవగణః |

రాజాః :- అస్తి |
శ్రుతపూర్వం మయా నారదాత్ |

మాతలిః :-
సఖ్యుస్తే స కిల శతక్రతోరజయ్య స్తస్య త్వం రణశిరసి స్మృతో నిహంతా |
ఉచ్ఛేత్తుం ప్రభవతి యన్న సప్తసప్తిస్తన్నైశం తిమిరమపాకరోతి చంద్రః ||౩౦||
స భవానాత్తశస్త్ర ఏవ ఇదానీమైంద్రరథమారుహ్య విజయాయ ప్రతిష్ఠతాం |

రాజాః :- అనుగృహీతోఽహమనయా మఘువతః సంభావనయా |
అథ మాధవ్యం ప్రతి భవతా కిమేవం ప్రయుక్తం |

మాతలిః :- తదపి కథ్యతే | కించిన్నిమిత్తాదపి
మనఃసంతాపాదాయుష్మాన్మయా విక్లవో దృష్టః |
పశ్చాత్కోపయితుమాయుష్మంతం తథా కృతవానస్మి | కుతః |
జ్వలతి చలితేంధనోఽగ్నిర్విప్రకృతః పన్నగః ఫణాం కురుతే |
ప్రాయః స్వం మహిమానం క్షోభాత్ప్రతిపద్యతే హి జనః||౩౧||

రాజాః :- (జనాంతికం)
వయస్య అనతిక్రమణీయా దివస్పతేరాజ్ఞా |
తదత్ర పరిగతార్థం కృత్వా
మద్వచనాదమాత్యపిశునం బ్రూహి |
త్వన్మతిః కేవలా తావత్ పరిపాలయతు ప్రజాః |
అధిజ్యమిదమన్యస్మిన్కర్మణి వ్యాపృతం ధనుః||౩౨||
ఇతి |

విదూషకః :- యద్భవానాజ్ఞాపయతి ।

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

మాతలిః :- ఆయుష్మాన్రథమారోహతు ।

(రాజా రథారోహణం నాట్యతి)

(నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి షష్ఠో అంకః ।)

సప్తమోఽఙ్కః ।

(తతః ప్రవిశత్యాకాశయానేన రథాధిరూఢో రాజా మాతలిశ్చ)

రాజా :- మాతలే అనుష్ఠితనిదేశోఽపి మఘవతః ।
సత్క్రియావిశేషాదనుపయుక్తమివాత్మానం సమర్థయే ।

మాతలిః :- (సస్మితం)
ఆయుష్మన్ ఉభయమప్యపరితోషం సమర్థయే ।
ప్రథమోపకృతం మరుత్వతః ప్రతిపత్త్యా లఘు మన్యతే భవాన్ ।
గణయత్యవదానవిస్మితో భవతః సోఽపి న సత్క్రియాగుణాన్ ॥౧॥

రాజా :- మాతలే మా మైవం ।
స ఖలు మనోరథానామప్యభూమిర్విసర్జనావసరసత్కారః ।
మమ హి దివౌకసాం సమక్షమర్ధాసనోపవేశితస్య ।
అంతర్గతప్రార్థనమంతికస్థం జయంతముద్వీక్ష్య కృతస్మితేన ।
ఆమృష్టవక్షోహరిచందనాంకా మందారమాలా హరిణా పినద్ధా ॥౨॥

మాతలిః :- కిమివ నామాయుష్మానమరేశ్వరాన్నార్హతి । పశ్య ।
సుఖపరస్య హరేరుభయైః కృతం త్రిదివముద్ధృతదానవకంటకం ।
తవ శరైరధునా నతపర్వభిః పురుషకేసరిణశ్చ పురా నఖైః ॥౩॥

రాజా :- అత్ర ఖలు శతక్రతోరేవ మహిమా స్తుత్యః ।
సిధ్యంతి కర్మసు మహత్స్వపి యన్నియోజ్యాః ।
సంభావనాగుణమవేహి తమీశ్వరాణాం ।
కిం వాఽభవిష్యదరుణస్తమసాం విభేత్తా
తం చేత్సహస్రకిరణో ధురి నాకరిష్యత్ ॥౪॥

మాతలిః :- సదృశం తవైతత్ ।
(స్తోకమంతరమతీత్య)
ఆయుష్మన్ ఇతః పశ్య నాకపృష్ఠప్రతిష్ఠితస్య సౌభాగ్యమాత్మయశసః ।
విచ్ఛిత్తిశేషైః సురసుందరీణాం వర్ణైరమీ కల్పలతాంశుకేషు ।
విచింత్య గీతక్షమమర్థజాతం దివౌకసస్త్వచ్చరితం లిఖంతి ॥౫॥

రాజా :- మాతలే అసురసంప్రహారోత్సుకేన పూర్వేద్యుర్దివమధిరోహతా మయా న లక్షితః స్వర్గమార్గః ।
కతమస్మిన్మరుతాం పథి వర్తామహే ।

మాతలిః :-
త్రిస్రోతసం వహతి యో గగనప్రతిష్ఠాం జ్యోతీంషి వర్తయతి చ ప్రవిభక్తరశ్మిః ।
తస్య ద్వితీయహరివిక్రమనిస్తమస్కం వాయోరిమం పరివహస్య వదంతి మార్గం ॥౬॥

రాజా :- మాతలే అతః ఖలు సబాహ్యాంతఃకరణో మమాంతరాత్మా ప్రసీదతి ।
(రథాంగమవలోక్య)

మేఘపదవీమవతీర్ణౌ స్వః ।

మాతలిః :- కథమవగమ్యతే ।

రాజాః :- అయమరవివరేభ్యశ్చాతకైర్నిష్పతద్భిర్హరిభిరచిరభాసాం తేజసా చానులిప్తైః ।
గతముపరి ఘనానాం వారిగర్భోదరాణాం
పిశునయతి రథస్తే శీకరక్లిన్ననేమిః॥౭॥

మాతలిః :- క్షణాదాయుష్మాన్స్వాధికారభూమౌ వర్తిష్యతే ।

రాజాః :- (అధోఽవలోక్య)
మాతలే వేగావతరణాదాశ్చర్యదర్శనః సంలక్ష్యతే మనుష్యలోకః ।
తథా హి ।
శైలానామవరోహతీవ శిఖరాదున్మజ్జతాం మేదినీ ।
పర్ణాభ్యంతరలీనతాం విజహతి స్కంధోదయాత్పాదపాః ।
సంతానైస్తనుభావనష్టసలిలా వ్యక్తిం భజంత్యాపగాః ।
కేనాప్యుత్క్షిపతేవ పశ్య భువనం మత్పార్శ్వమానీయతే॥౮॥

మాతలిః :- సాధు దృష్టం ।
(సబహుమానమవలోక్య)
అహో ఉదారరమణీయా పృథివీ ।

రాజాః :- మాతలే కతమోఽయం పూర్వాపరసముద్రావగాఢః కనకరసనిస్యందీ సాంధ్య ఇవ మేఘపరిఘః సానుమానాలోక్యతే ।

మాతలి :- ఆయుష్మన్ ఏష ఖలు హేమకూటో నామ
కింపురుషపర్వతస్తపఃసంసిద్ధిక్షేత్రం । పశ్య ।
స్వాయంభువాన్మరీచేర్యః ప్రబభూవ ప్రజాపతిః ।
సురాసురగురుః సోఽత్ర సపత్నీకస్తపస్యతి॥౯॥

రాజాః :- తేన హ్యానతిక్రమణీయాని శ్రేయాంసి ।
ప్రదక్షిణీకృత్య భగవంతం గంతుమిచ్ఛామి ।

మాతలిః :- ప్రథమః కల్పః ।

(నాట్యేనావతీర్ణౌ)

రాజాః :- (సవిస్మయం)
ఉపోఢశబ్దా న రథాంగనేమయః ప్రవర్తమానం న చ దృశ్యతే రజః ।
అభూతలస్పర్శనతయాఽనిరుద్ధతస్తవావతీర్ణోఽపి రథో న లక్ష్యతే॥౧౦॥

మాతలిః :- ఏతావానేవ శతక్రతోరాయుష్మతశ్చ విశేషః ।

రాజాః :- మాతలే కతమస్మిన్ప్రదేశే మారీచాశ్రమః ।

మాతలిః :- (హస్తేన దర్శయన్)
వల్మీకార్ధనిమగ్నమూర్తిరురసా సందష్టసర్పత్వచా

కంఠే జీర్ణలతాప్రతానవలయేనాత్యర్థసంపీడితః ।
అంసవ్యాపి శకుంతనీడనిచితం బిభ్రజ్జటామండలం
యత్ర స్థాణురివాచలో మునిరసావభ్యర్కబింబం స్థితః॥౧౧॥

రాజా :- నమస్తే కష్టతపసే ।

మాతలిః :- (సంయతప్రగ్రహం రథం కృత్వా)
ఏతౌ అదితిపరివర్ధితమందారవృక్షం ప్రజాపతేరాశ్రమం ప్రవిష్టౌ స్వః ।

రాజా :- స్వర్గాదధికతరం నిర్వృతిస్థానం
అమృతహ్రదమివావగాఢోఽస్మి ।

మాతలిః :- (రథం స్థాపయిత్వా)
అవతరత్వాయుష్మాన్ ।

రాజా :- (అవతీర్య)
మాతలే భవాన్కథమిదానీం ।

మాతలిః :- సంయంత్రితో మయా రథః ।
వయమప్యవతరామః ।
(తథా కృత్వా)
ఇత ఆయుష్మన్ ।
(పరిక్రమ్య)
దృశ్యంతామత్రభవతామృషీణాం తపోవనభూమయః ।

రాజా :- నను విస్మయాదవలోకయామి ।
ప్రాణానామనిలేన వృత్తిరుచితా సత్కల్పవృక్షే వనే
తోయే కాంచనపద్మరేణుకపిశే ధర్మాభిషేకక్రియా ।
ధ్యానం రత్నశిలాతలేషు విబుధస్త్రీసన్నిధౌ సంయమో
యత్కాంక్షంతి తపోభిరన్యమునయస్తస్మింస్తపస్యంత్యమీ॥౧౨॥

మాతలిః :- ఉత్సర్పిణీ ఖలు మహతాం ప్రార్థనా ।
(పరిక్రమ్య । ఆకాశే)
అయే వృద్ధశాకల్య కిమనుతిష్ఠతి భగవాన్మారీచః ।
కిం బ్రవీషి ।
దాక్షాయణ్యా ప్రతివ్రతార్థమధికృత్య పృష్టస్తస్యై మహర్షిపత్నీసహితాయై కథయతీతి ।

రాజా :- (కర్ణం దత్త్వా)
అయే ప్రతిపాల్యావసరః ఖలు ప్రస్తావః ।

మాతలిః :- (రాజానమవలోక్య)
అస్మిన్నశోకవృక్షమూలే తావదాస్తామాయుష్మాన్ యావత్త్వామింద్రగురవే నివేదయితుమంతరాన్వేషీ భవామి ।

రాజా :- యథా భవాన్మన్యతే ।

(ఇతి స్థితః)

మాతలిః :- ఆయుష్మన్ సాధయామ్యహం ।

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

రాజాః :- (నిమిత్తం సూచయిత్వా)
మనోరథాయ నాశంసే కిం బాహో స్పందసే వృథా ।
పూర్వావధీరితం శ్రేయో దుఃఖం హి పరివర్తతే॥౧౩॥

(నేపథ్యే)

మా ఖలు చాపలం కురు । కథం గత ఏవాత్మనః ప్రకృతిం ।

రాజాః :- (కర్ణం దత్త్వా)
అభూమిరియమవినయస్య ।
కో ను ఖల్వేష నిషిధ్యతే ।
(శబ్దానుసారేణావలోక్య । సవిస్మయం)
అయే కో ను ఖల్వయమనుబధ్యమానస్తపస్వినీభ్యామబాలసత్త్వో బాలః ।
అర్ధపీతస్తనం మాతురామర్దక్లిష్టకేసరం ।
ప్రక్రీడితుం సింహశిశుం బలాత్కారేణ కర్షతి॥౧౪॥

(తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టకర్మా తపస్వినీభ్యాం బాలః)

బాలః :- జృంభస్వ సింహ దంతాంస్తే గణయిష్యే ।

ప్రథమా :- అవినీత కిం నోఽపత్యనిర్విశేషాణి సత్త్వాని విప్రకరోషి ।
హంత వర్ధతే తే సంరంభః ।
స్థానే ఖలు ఋషిజనేన సర్వదమన ఇతి కృతనామధేయోఽసి ।

రాజాః :- కిం ను ఖలు బాలేఽస్మిన్నౌరస ఇవ పుత్రే స్నిహ్యతి మే మనః ।
నూనమనపత్యతా మాం వత్సలయతి ।

ద్వితీయా :- ఏషా ఖలు కేసరిణీ త్వాం లంఘయతి యద్యస్యాః పుత్రకం న ముంచసి ।

బాలః :- (సస్మితం)
అహో బలీయః ఖలు భీతోఽస్మి ।

(ఇత్యధరం దర్శయతి)

రాజాః :-
మహతస్తేజసో బీజం బాలోఽయం ప్రతిభాతి మే ।
స్ఫులింగావస్థయా వహ్నిరేధాపేక్ష ఇవ స్థితః॥౧౫॥

ప్రథమా :- వత్స ఏనం బాలమృగేంద్రం ముంచ ।
అపరం తే క్రీడనకం దాస్యామి ।

బాలః :- కుత్ర ।
దేహ్యేతత్ ।

(ఇతి హస్తం ప్రసారయతి)

రాజాః :- కథం చక్రవర్తిలక్షణమప్యనేన ధార్యతే ।
తథా హ్యస్య ।
ప్రలోభ్యవస్తుప్రణయప్రసారితో విభాతి జాలగ్రథితాంగులిః కరః ।
అలక్ష్యపత్రాంతరమిద్ధరాగయా నవోషసా భిన్నమివైకపంకజం॥౧౬॥

ద్వితీయా :- సువ్రతే న శక్య ఏష వాచామాత్రేణ విరమయితుం ।
గచ్ఛ త్వం ।
మదీయ ఉటజే మార్కండేయస్యర్షికుమారస్య వర్ణచిత్రితో మృత్తికామయూరస్తిష్ఠతి ।
తమస్యోపహర ।

ప్రథమా :- తథా ।

(ఇతి నిష్క్రాంతా)

బాలః :- అనేనైవ తావత్క్రీడిష్యామి ।

(ఇతి తాపసీం విలోక్య హసతి)

రాజాః :- స్పృహయామి ఖలు దుర్లలితాయస్మై ।
ఆలక్ష్యదంతముకులాననిమిత్తహాసైరవ్యక్తవర్ణరమణీయవచఃప్రవృత్తీన్ ।
అంకాశ్రయప్రణయినస్తనయాన్వహంతో ధన్యాస్తదంగరజసా మలినీభవంతి॥ ౧౭॥

తాపసీ :- భవతు । న మామయం గణయతి ।
(పార్శ్వమవలోక్య)
కోఽత్ర ఋషికుమారాణాం ।
(రాజానమవలోక్య)
భద్రముఖ ఏహి తావత్ ।
మోచయానేన దుర్మోచహస్తగ్రహేణ డింభలీలయా బాధ్యమానం బాలమృగేంద్రం ।

(-దుర్మోక-)

రాజాః :- (ఉపగమ్య । సస్మితం)
అయి భో మహర్షిపుత్ర ।
ఏవమాశ్రమవిరుద్ధవృత్తినా సంయమః కిమితి జన్మతస్త్వయా ।
సత్త్వసంశ్రయ సుఖోఽపి దూష్యతే కృష్ణసర్పశిశునేవ చందనః॥౧౮॥

తాపసీ :- భద్రముఖ న ఖల్వయమృషికుమారః ।

రాజాః :- ఆకారసదృశం చేష్టితమేవాస్య కథయతి ।
స్థానప్రత్యయాత్తు వయమేవంతర్కిణః ।
(యథాభ్యర్థితమనుతిష్ఠన్బాలస్పర్శముపలభ్య । ఆత్మగతం)

అనేన కస్యాపి కులాంకురేణ స్పృష్టస్య గాత్రేషు సుఖం మమైవం ।
కాం నిర్వృతిం చేతసి తస్య కుర్యాద్యస్యాయమంకాత్కృతినః ప్రరూఢః॥౧౯॥

తాపసీ :- (ఉభౌ నిర్వర్ణ్య)
ఆశ్చర్యమాశ్చర్యం ।

రాజా :- ఆర్యే కిమివ ।

తాపసీ :- అస్య బాలకస్య తేఽపి సంవాదిన్యాకృతిరితి విస్మితాఽస్మి ।
అపరిచితస్యాపి తేఽప్రతిలోమః సంవృత్త ఇతి ।

రాజా :- (బాలకముపలాలయన్)
న చేన్మునికుమారోఽయమథ కో స్య వ్యపదేశః ।

తాపసీ :- పురువంశః ।

రాజా :- (ఆత్మగతం)
కథమేకాన్వయో మమ ।
అతః ఖలు మదనుకారిణమేనమత్రభవతీ మన్యతే ।
అస్త్యేతత్పౌరవాణామంత్యం కులవ్రతం ।
భవనేషు రసాధికేషు పూర్వం క్షితిరక్షార్థముశంతి యే నివాసం ।
నియతైకప్రతియతాని పశ్చాత్తరుమూలాని గృహీభవంతి తేషాం॥౨౦॥
(ప్రకాశం)
న పునరాత్మగత్యా మానుషాణామేష విషయః ।

తాపసీ :- యథా భద్రముఖో భణతి ।
అప్సరఃసంబంధేనాస్య జనన్యత్ర దేవగురోస్తపోవనే ప్రసూతా ।

రాజా :- (అపవార్య)
హంత ద్వితీయమిదమాశాజననం ।
(ప్రకాశం)
అథ సా తత్రభవతీ కిమాఖ్యస్య రాజర్షేః పత్నీ ।

తాపసీ :- కస్తస్య ధర్మదారపరిత్యాగినో నామ సంకీర్తయితుం చింతయిష్యతి ।

రాజా :- (స్వగతం)
ఇయం ఖలు కథా మామేవ లక్ష్యీకరోతి ।
యది తావదస్య శిశోర్మాతరం నామతః పృచ్ఛామి ।
అథ వాఽనార్యః పరదారవ్యవహారః ।

(ప్రవిష్య మృన్మయూరహస్తా)

తాపసీ :- సర్వదమన శకుంతలావణ్యం ప్రేక్షస్వ ।

బాలః :- (సదృష్టిక్షేపం)
కుత్ర వా మమ మాతా ।

ఉభే :- నామసాదృశ్యేన వంచితో మాతృవత్సలః ।

ద్వితీయా :- వత్స అస్య మృత్తికామయూరస్య రమ్యత్వం పశ్యేతి భణితోఽసి ।

రాజాః :- (ఆత్మగతం)
కిం వా శకుంతలేత్యస్యా మాతురాఖ్యా ।
సంతి పునర్నామధేయసాదృశ్యాని ।
అపి నామ మృగతృష్ణికేవ నామమాత్రప్రస్తావో మే విషాదాయ కల్పతే ।

బాలః :- మాతః రోచతే మ ఏష భద్రమయూరః ।

(ఇతి క్రీడనకమాదత్తే)

ప్రథమా :- (విలోక్య । సోద్వేగం)
అహో రక్షాకరండకమస్య మణిబంధే న దృశ్యతే ।

రాజాః :- అలమావేగేన ।
నన్విదమస్య సింహశావవిమర్దాత్పరిభ్రష్టం ।

(ఇత్యాదాతుమిచ్ఛతి)

ఉభే :- మా ఖల్వేతదవలంబ్య కథం । గృహీతమనేన ।

(ఇతి విస్మయాదురోనిహితహస్తే పరస్పరమవలోకయతః)

రాజాః :- కిమర్థం ప్రతిషిద్ధాః స్మః ।

ప్రథమా :- శృణోతు మహారాజః ।
ఏషాఽపరాజితా నామౌషధిరస్య జాతకర్మసమయే భగవతా మారీచేన దత్తా ।
ఏతాం కిల మాతాపితరావాత్మానం చ వర్జయిత్వాఽపరో భూమిపతితాం న గృహ్ణాతి ।

రాజాః :- అథ గృహ్ణాతి ।

ప్రథమా :- తతస్తం సర్పో భూత్వా దశతి ।

రాజాః :- భవతీభ్యాం కదాచిదస్యాః ప్రత్యక్షీకృతా విక్రియా ।

ఉభే :- అనేకశః ।

రాజాః :- (సహర్షం । ఆత్మగతం)
కథమివ సంపూర్ణమపి మే మనోరథం నాభినందామి ।

(ఇతి బాలం పరిష్వజతే)

ద్వితీయా :- సువ్రతే ఏహి ।
ఇమం వృత్తాంతం నియమవ్యాపృతాయై శకుంతలాయై నివేదయావః ।

(ఇతి నిష్క్రాంతే)

బాలః :- ముంచ మాం |
యావన్మాతుః సకాశం గమిష్యామి |

రాజాః :- పుత్రక మయా సహైవ మాతరమభినందిష్యసి |

బాలః :- మమ ఖలు తాతో దుష్యంతః |
న త్వం |

రాజాః :- (సస్మితం)
ఏష వివాద ఏవ ప్రత్యాయయతి |

(తతః ప్రవిశత్యేకవేణీధరా శకుంతలా)

శకుంతలా :- వికారకాలేఽపి ప్రకృతిస్థాం సర్వదమనస్యౌషధిం శ్రుత్వా న మే ఆశాఽఽసీదాత్మనో భాగధేయేషు |
అథ వా యథా సానుమత్యాఽఽఖ్యాతం తథా సంభావ్యత ఏతత్ |

రాజాః :- (శకుంతలాం విలోక్య)
అయే సేయమత్రభవతీ శకుంతలా యైషా
వసనే పరిధూసరే వసానా నియమక్షామముఖీ ధృతైకవేణిః |
అతినిష్కరుణస్య శుద్ధశీలా మమ దీర్ఘం విరహవ్రతం బిభర్తి ||౨౧||

శకుంతలా :- (పశ్చాత్తాపవివర్ణం రాజానం దృష్ట్వా)
న ఖల్వార్యపుత్ర ఇవ |
తతః క ఏష ఇదానీం కృతరక్షామంగలం దారకం మే గాత్రసంసర్గేణ దూషయతి |

బాలః :- (మాతరముపేత్య)
మాతః ఏష కోఽపి పురుషో మాం పుత్ర ఇత్యాలింగతి |

రాజాః :- ప్రియే క్రౌర్యమపి మే త్వయి ప్రయుక్తమనుకూలపరిణామం సంవృత్తం యదహమిదానీం త్వయా ప్రత్యభిజ్ఞాతమాత్మానం పశ్యామి |

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
హృదయ సమాశ్వసిహి సమాశ్వసిహి |
పరిత్యక్తమత్సరేణానుకంపితాస్మి దైవేన |
ఆర్యపుత్రః ఖల్వేషః |

రాజాః :- ప్రియే |
స్మృతిభిన్నమోహతమసో దిష్ట్యా ప్రముఖే స్థితాసి మే సుముఖి |
ఉపరాగాంతే శశినః సముపగతా రోహిణీ యోగం ||౨౨||

శకుంతలా :- జయతు జయత్వార్యపుత్రః |

(ఇత్యర్ధోక్తే బాష్పకంఠీ విరమతి)

రాజా :- సుందరి ।
బాష్పేణ ప్రతిషిద్ధేఽపి జయశబ్దే జితం మయా ।
యత్తే దృష్టమసంస్కారపాటలోష్ఠపుటం ముఖం॥౨౩॥

బాలః :- మాతః క ఏషః ।

శకుంతలా :- వత్స తే భాగధేయాని పృచ్ఛ ।

రాజా :- (శకుంతలాయాః పాదయోః ప్రణిపత్య)
సుతను హృదయాత్ప్రత్యాదేశవ్యలీకమపైతు తే
కిమపి మనసః సమ్మోహో మే తదా బలవానభూత్ ।
ప్రబలతమసామేవంప్రాయాః శుభేషు హి వృత్తయః
స్రజమపి శిరస్యంధః క్షిప్తాం ధునోత్యహిశంకయా॥౨౪॥

శకుంతలా :- ఉత్తిష్ఠత్వార్యపుత్రః ।
నూనం మే సుచరితప్రతిబంధకం పురాకృతం తేషు దివసేషు పరిణామాభిముఖమాసీద్యేన సానుక్రోశోఽప్యార్యపుత్రో మయి విరసః సంవృత్తః ।

(రాజోత్తిష్ఠతి)

శకుంతలా :- అథ కథమార్యపుత్రేణ స్మృతో దుఃఖభాగ్యయం జనః ।

రాజా :- ఉద్ధృతవిషాదశల్యః కథయిష్యామి ।
మోహాన్మయా సుతను పూర్వముపేక్షితస్తే
యో బద్ధబిందురధరం పరిబాధమానః ।
తం తావదాకుటిలపక్ష్మవిలగ్నమద్య
బాష్పం ప్రమృజ్య విగతానుశయో భవేయం॥౨౫॥

(ఇతి యథోక్తమనుతిష్ఠతి)

శకుంతలా :- (నామముద్రాం దృష్ట్వా)
ఆర్యపుత్ర ఇదం తదంగులీయకం ।

రాజా :- అస్మాదంగులీయోపలంభాత్ఖలు స్మృతిరుపలబ్ధా ।

శకుంతలా :- విషమం కృతమనేన యత్తదాఽఽర్యపుత్రస్య ప్రత్యయకాలే దుర్లభమాసీత్ ।

రాజా :- తేన హి ఋతుసమవాయచిహ్నం ప్రతిపద్యతాం లతా కుసుమం ।

శకుంతలా :- నాస్య విశ్వసిమి ।
ఆర్యపుత్ర ఏవైతద్ధారయతు ।

(తతః ప్రవిశతి మాతలిః)

మాతలిః :- దిష్ట్యా ధర్మపత్నీసమాగమేన పుత్రముఖదర్శనేన చాయుష్మాన్వర్ధతే ।

రాజా :- అభూత్సంపాదితస్వాదుఫలో మే మనోరథః ।

మాతలే న ఖలు విదితోఽయమాఖండలేన వృత్తాంతః స్యాత్ ।

మాతలిః :- (సస్మితం)
కిమీశ్వరాణాం పరోక్షం ।
ఏత్వాయుష్మాన్ ।
భగవాన్మారీచస్తే దర్శనం వితరతి ।

రాజాః :- శకుంతలే అవలంబ్యతాం పుత్రః ।
త్వాం పురస్కృత్య భగవంతం ద్రష్టుమిచ్ఛామి ।

శకుంతలా :- జిహ్రేమ్యార్యపుత్రేణ సహ గురుసమీపం గంతుం ।

రాజాః :- అప్యాచరితవ్యమభ్యుదయకాలేషు ।
ఏహ్యేహి ।

(సర్వే పరిక్రామంతి)

(తతః ప్రవిశత్యదిత్యా సార్ధమాసనస్థో మారీచః)

మారీచః :- (రాజానమవలోక్య)
దాక్షాయణి ।
పుత్రస్య తే రణశిరస్యయమగ్రయాయీ
దుష్యంత ఇత్యభిహితో భువనస్య భర్తా ।
చాపేన యస్య వినివర్తితకర్మ జాతం
తత్కోటిమత్కులిశమాభరణం మఘోనః॥౨౮॥

అదితిః :- సంభావనీయానుభావాఽస్యాకృతిః ।

మాతలిః :- ఆయుష్మన్ ఏతౌ పుత్రప్రీతిపిశునేన చక్షుషా దివౌకసాం పితరావాయుష్మంతమవలోకయతః । తావుపసర్ప ।

రాజాః :- మాతలే ।
ప్రాహుర్ద్వాదశధా స్థితస్య మునయో యత్తేజసః కారణం
భర్తారం భువనత్రయస్య సుషువే యద్యజ్ఞభాగేశ్వరం ।
యస్మిన్నాత్మభవః పరోఽపి పురుషశ్చక్రే భవాయాస్పదం
ద్వంద్వం దక్షమరీచిసంభవమిదం తత్స్రష్టురేకాంతరం॥౨౮॥

మాతలిః :- అథ కిం ।

రాజాః :- (ఉపగమ్య)
ఉభాభ్యామపి వాసవనియోజ్యో దుష్యంతః ప్రణమతి ।

మారీచ :- వత్స చిరం జీవ ।
పృథివీం పాలయ ।

అదితిః :- వత్స అప్రతిరథో భవ ।

శకుంతలా :- దారకసహితా వాం పాదవదనం కరోమి ।

మారీచః :- వత్సే ।
ఆఖండలసమో భర్తా జయంతప్రతిమః సుతః ।
ఆశీరన్యా న తే యోగ్యా పౌలోమీసదృశీ భవ ॥౨౮॥

అదితిః :- జాతే భర్తుర్బహుమతా భవ ।
అయం చ దీర్ఘాయుర్వత్సక
ఉభయకులనందనో భవతు । ఉపవిశత ।

(సర్వే ప్రజాపతిమభిత ఉపవిశంతి)

మారీచః :- (ఏకైకం నిర్దింశన్)
దిష్ట్యా శకుంతలా సాధ్వీ సదపత్యమిదం భవాన్ ।
శ్రద్ధా విత్తం విధిశ్చేతి త్రితయం తత్సమాగతం ॥౨౯॥

రాజా :- భగవన్ ।
ప్రాగభిప్రేతసిద్ధిః ।
పశ్చాద్దర్శనం ।
అతోఽపూర్వః ఖలు వోఽనుగ్రహః । కుతః ।
ఉదేతి పూర్వం కుసుమం తతః ఫలం ఘనోదయః ప్రాక్తదనంతరం పయః ।
నిమిత్తనైమిత్తికయోరయం క్రమస్తవ ప్రసాదస్య పురస్తు సంపదః ॥౩౦॥

మాతలిః :- ఏవం విధాతారః ప్రసీదంతి ।

రాజా :- భగవన్ ఇమామాజ్ఞాకరీం వో గాంధర్వేణ వివాహవిధినోపయమ్య కస్యచిత్కాలస్య బంధుభిరానీతాం
స్మృతిశైథిల్యాత్ప్రత్యాదిశన్నపరాద్ధోఽస్మి తత్రభవతో యుష్మత్సగోత్రస్య కణ్వస్య ।
పశ్చాదంగులీయకదర్శనాదూఢపూర్వాం తద్దుహితరమవగతోఽహం ।
తచ్చిత్రమివ మే ప్రతిభాతి ।
యథా గజో నేతి సమక్షరూపే తస్మిన్నపక్రామతి సంశయః స్యాత్ ।
పదాని దృష్ట్వా తు భవేత్ప్రతీతిస్తథావిధో మే మనసో వికారః ॥౩౧॥

మారీచః :- వత్స అలమాత్మాపరాధశంకయా ।
సమ్మోహోఽపి త్వయ్యనుపపన్నః । శ్రూయతాం ।

రాజా :- అవహితోఽస్మి ।

మారీచః :- యదైవాప్సరస్తీర్థావతరణాత్ప్రత్యక్షవైక్లవ్యాం
శకుంతలామాదాయ మేనకా దాక్షాయణీముపగతా తదైవ
ధ్యానాదవగతోఽస్మి దుర్వాససః శాపాదియం తపస్వినీ
సహధర్మచారిణీత్వయా ప్రత్యాదిష్టా నాన్యథేతి ।
స చాయమంగులీయకదర్శనావసానః ।

రాజా :- (సోచ్ఛ్వాసం)
ఏష వచనీయాన్ముక్తోఽస్మి ।

శకుంతలా :- (స్వగతం)
దిష్ట్యాఽకారణప్రత్యాదేశీ నార్యపుత్రః ।
న పునః శప్తమాత్మానం స్మరామి ।
అథ వా ప్రాప్తో మయా స హి శాపో విరహశూన్యహృదయయా న విదితః ।
అతః సఖీభ్యాం సందిష్టాస్మి భర్తురంగులీయకం దర్శయితవ్యమితి ।

మారీచః :- వత్సే చరితార్థాసి ।
తదిదానీం సహధర్మచారిణం ప్రతి న త్వయా మన్యుః కార్యః । పశ్య ।
శాపాదసి ప్రతిహతా స్మృతిరోధరూక్షే
భర్తర్యపేతతమసి ప్రభుతా తవైవ ।
ఛాయా న మూర్ఛతి మలోపహతప్రసాదే
శుద్ధే తు దర్పణతలే సులభావకాశా ॥౩౨॥

రాజా :- యథాహ భగవాన్ ।

మారీచః :- వత్స కచ్చిదభినందితస్త్వయా విధివదస్మాభిరనుష్ఠితజాతకర్మా పుత్ర ఏష శాకుంతలేయః ।

రాజా :- భగవన్ అత్ర ఖలు మే వంశప్రతిష్ఠా ।

(ఇతి బాలం హస్తేన గృహ్ణాతి)

మారీచః :- తథాభావినమేనం చక్రవర్తినమవగచ్ఛతు భవాన్ ।
పశ్య ।
రథేనానుద్ఘాతస్తిమితగతినా తీర్ణజలధిః
పురా సప్తద్వీపాం జయతి వసుధామప్రతిరథః ।
ఇహాయం సత్త్వానాం ప్రసభదమనాత్సర్వదమనః
పునర్యాస్యత్యాఖ్యాం భరత ఇతి లోకస్య భరణాత్॥౩౩॥

రాజా :- భగవతా కృతసంస్కారే సర్వమస్మిన్వయమాశాస్మహే ।

అదితిః :- భగవన్ అస్యా దుహితృమనోరథసంపత్తేః కణ్వోఽపి
తావత్శ్ఛ్రుతవిస్తారః క్రియతాం ।
దుహితృవత్సలా మేనకేహైవోపచరంతీ తిష్ఠతి ।

శకుంతలా :- (ఆత్మగతం)
మనోరథః ఖలు మే భణితో భగవత్యా ।

మారీచః :- తపఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షం సర్వమేవ తత్రభవతః ।

రాజా :- అతః ఖలు మమ నాతిక్రుద్ధో మునిః ।

మారీచః :- తథాప్యసౌ ప్రియమస్మాభిః ప్రష్టవ్యః । కః కోఽత్ర భోః ।

(ప్రవిశ్య)

శిష్యః :- భగవన్ అయమస్మి ।

మారీచః :- గాలవ ఇదానీమేవ విహాయసా గత్వా మమ వచనాత్తత్రభవతే కణ్వాయ ప్రియమావేదయ యథా పుత్రవతీ శకుంతలా తచ్ఛాపనివృత్తౌ స్మృతిమతా దుష్యంతేన ప్రతిగృహీతేతి ।

శిష్యః :- యదాజ్ఞాపయతి భగవాన్ ।

(ఇతి నిష్క్రాంతః)

మారీచః :- వత్స త్వమపి స్వాపత్యదారసహితః సఖ్యురాఖండలస్య రథమారుహ్య తే రాజధానీం ప్రతిష్ఠస్వ ।

రాజాః :- యదాజ్ఞాపయతి భగవాన్ ।

మారీచః :- అపి చ ।

తవ భవతు బిడౌజాః ప్రాజ్యవృష్టిః ప్రజాసు
త్వమపి వితతయజ్ఞో వజ్రిణం ప్రీణయస్వ ।
యుగశతపరివర్తానేవమన్యోన్యకృత్యైర్నయతము-
భయలోకానుగ్రహశ్లాఘనీయైః ॥౩౪॥

రాజాః :- భగవన్ యథాశక్తి శ్రేయసే యతిష్యే ।

మారీచః :- వత్స కిం తే భూయః ప్రియముపకరోమి ।

రాజాః :- అతః పరమపి ప్రియమస్తి ।
యదీహ భగవాన్ప్రియం కర్తుమిచ్ఛతి తర్హీదమస్తు ।

(భరతవాక్యం)

ప్రవర్తతాం ప్రకృతిహితాయ పార్థివః
సరస్వతీ శ్రుతమహతాం మహీయతాం ।
మమాపి చ క్షపయతు నీలలోహితః
పునర్భవం పరిగతశక్తిరాత్మభూః ॥౩౫॥

(నిష్క్రాంతాః సర్వే)

(ఇతి సప్తమోఽఙ్కః ।)

సమాప్తమిదమభిజ్ఞానశకుంతలం నామ నాటకం ।

శంకుతలోపాఖ్యానం

(మహాభారతే ఆదిపర్వే సంభవపర్వాంతర్గత)

౬౨

జనమేజయ ఉవాచ॥

శ్లో॥ త్వత్తః శ్రుతమిదం బ్రహ్మందేవదానవరక్షసాం ।
అంశావతరణం సమ్యగ్గంధర్వాప్సరసాం తథా ॥౧॥

శ్లో॥ ఇమం తు భూయ ఇచ్ఛామి కురూణాం వంశమాదితః ।
కథ్యమానం త్వయా విప్ర విప్రర్షిగణసంనిధౌ ॥౨॥

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ పౌరవాణాం వంశకరో దుఃషంతో నామ వీర్యవాన్ ।
పృథివ్యాశ్చతురంతాయా గోప్తా భరతసత్తమ ॥౩॥

శ్లో॥ చతుర్భాగం భువః కృత్స్నం స భుంక్తే మనుజేశ్వరః ।
సముద్రావరణాంశ్చాపి దేశాన్స సమితింజయః ॥౪॥

శ్లో॥ ఆమ్లేచ్ఛాటవికాన్సర్వాన్స భుంక్తే రిపుమర్దనః ।
రత్నాకరసముద్రాంతాంశ్చాతుర్వర్ణ్యజనావృతాన్ ॥౫॥

శ్లో॥ న వర్ణసంకరకరో నాకృష్యకరకృజ్జనః ।
న పాపకృత్కశ్చిదాసీత్తస్మిన్రాజని శాసతి ॥౬॥

శ్లో॥ ధర్మ్యాం రతిం సేవమానా ధర్మార్థావభిపేదిరే ।
తదా నరా నరవ్యాఘ్ర తస్మింజనపదేశ్వరే ॥౭॥

శ్లో॥ నాసీచ్చోరభయం తాత న క్షుధాభయమణ్వపి ।
నాసీద్వ్యాధిభయం చాపి తస్మింజనపదేశ్వరే ॥౮॥

శ్లో॥ స్వైర్ధర్మై రేమిరే వర్ణా దైవే కర్మణి నిఃస్పృహాః ।
తమాశ్రిత్య మహీపాలమాసంశ్చైవాకుతోభయాః ॥౯॥

శ్లో॥ కాలవర్షీ చ పర్జన్యః సస్యాని ఫలవంతి చ ।
సర్వరత్నసమృద్ధా చ మహీ వసుమతీ తదా ॥౧౦॥

శ్లో॥ స చాద్భుతమహావీర్యో వజ్రసంహననో యువా ।
ఉద్యమ్య మందరం దోర్భ్యాం హరేత్సవనకాననం ॥౧౧॥

శ్లో॥ ధనుష్యథ గదాయుద్ధే త్సరుప్రహరణేషు చ ।

నాగపృష్ఠేఽశ్వపృష్ఠే చ బభూవ పరినిష్ఠితః ॥౧౨॥

శ్లో॥ బలే విష్ణుసమశ్చాసీత్తేజసా భాస్కరోపమః ।
అక్షుబ్ధత్వేఽర్ణవసమః సహిష్ణుత్వే ధరాసమః ॥౧౩॥

శ్లో॥ సంమతః స మహీపాలః ప్రసన్నపురరాష్ట్రవాన్ ।
భూయో ధర్మపరైర్భావైర్విదితం జనమావసత్ ॥౧౪॥

౬౩

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ స కదాచిన్మహాబాహుః ప్రభూతబలవాహనః ।
వనం జగామ గహనం హయనాగశతైర్వృతః ॥౧॥

శ్లో॥ ఖడ్గశక్తిధరైర్వీరైర్గదాముసలపాణిభిః ।
ప్రాసతోమరహస్తైశ్చ యయౌ యోధశతైర్వృతః ॥౨॥

శ్లో॥ సింహనాదైశ్చ యోధానాం శంఖదుందుభినిస్వనైః ।
రథనేమిస్వనైశ్చాపి సనాగవరబృంహితైః ॥౩॥

శ్లో॥ హేషితస్వనమిశ్రైశ్చ క్ష్వేడితాస్ఫోటితస్వనైః ।
ఆసీత్కిలకిలాశబ్దస్తస్మిన్గచ్ఛతి పార్థివే ॥౪॥

శ్లో॥ ప్రాసాదవరశృంగస్థాః పరయా నృపశోభయా ।
దదృశుస్తం స్త్రియస్తత్ర శూరమాత్మయశస్కరం ॥౫॥

శ్లో॥ శక్రోపమమమిత్రఘ్నం పరవారణవారణం ।
పశ్యంతః స్త్రీగణాస్తత్ర శస్త్రపాణిం స్మ మేనిరే ॥౬॥

శ్లో॥ అయం స పురుషవ్యాఘ్రో రణేఽద్భుతపరాక్రమః ।
యస్య బాహుబలం ప్రాప్య న భవంత్యసుహృద్గణాః ॥౭॥

శ్లో॥ ఇతి వాచో బ్రువంత్యస్తాః స్త్రియః ప్రేమ్ణా నరాధిపం ।
తుష్టువుః పుష్పవృష్టీశ్చ ససృజుస్తస్య మూర్ధని ॥౮॥

శ్లో॥ తత్ర తత్ర చ విప్రేంద్రైః స్తూయమానః సమంతతః ।
నిర్యయౌ పరయా ప్రీత్యా వనం మృగజిఘాంసయా ॥౯॥

శ్లో॥ సుదూరమనుజగ్ముస్తం పౌరజానపదాస్తదా ।
న్యవర్తంత తతః పశ్చాదనుజ్ఞాతా నృపేణ హ ॥౧౦॥

శ్లో॥ సుపర్ణప్రతిమేనాథ రథేన వసుధాధిపః ।
మహీమాపూరయామాస ఘోషేణ త్రిదివం తథా ॥౧౧॥

శ్లో॥ స గచ్ఛందదృశే ధీమాన్నందనప్రతిమం వనం ।
బిల్వార్కఖదిరాకీర్ణం కపిత్థధవసంకులం ॥౧౨॥

శ్లో॥ విషమం పర్వతప్రస్థైరశ్మభిశ్చ సమావృతం |
నిర్జలం నిర్మనుష్యం చ బహుయోజనమాయతం ॥౧౩॥

శ్లో॥ మృగసంఘైర్వృతం ఘోరైరన్యైశ్చాపి వనేచరైః ॥౧౩॥

శ్లో॥ తద్వనం మనుజవ్యాఘ్రః సభృత్యబలవాహనః |
లోడయామాస దుఃషంతః సూదయన్వివిధాన్మృగాన్ ॥౧౪॥

శ్లో॥ బాణగోచరసంప్రాప్తాంస్తత్ర వ్యాఘ్రగణాన్బహూన్ |
పాతయామాస దుఃషంతో నిర్బిభేద చ సాయకైః ॥౧౫॥

శ్లో॥ దూరస్థాన్సాయకైః కాంశ్చిదభినత్స నరర్షభః |
అభ్యాశమాగతాంశ్చాన్యాన్ఖడ్గేన నిరకృంతతత ॥౧౬॥

శ్లో॥ కాంశ్చిదేణాన్స నిర్జఘ్నే శక్త్యా శక్తిమతాం వరః |
గదామండలతత్త్వజ్ఞశ్చచారామితవిక్రమః ॥౧౭॥

శ్లో॥ తోమరైరసిభిశ్చాపి గదాముసలకర్పణైః |
చచార స వినిఘ్నన్వై వన్యాంస్తత్ర మృగద్విజాన్ ॥౧౮॥

శ్లో॥ రాజ్ఞా చాద్భుతవీర్యేణ యోధైశ్చ సమరప్రియైః |
లోడ్యమానం మహారణ్యం తత్యజుశ్చ మహామృగాః ॥౧౯॥

శ్లో॥ తత్ర విద్రుతసంఘాని హతయూథపతీని చ |
మృగయూథాన్యథౌత్సుక్యాచ్ఛబ్దం చక్రుస్తతస్తతః ॥౨౦॥

శ్లో॥ శుష్కాం చాపి నదీం గత్వా జలనైరాశ్యకర్శితాః |
వ్యాయామక్లాంతహృదయాః పతంతి స్మ విచేతసః ॥౨౧॥

శ్లో॥ క్షుత్పిపాసాపరీతాశ్చ శ్రాంతాశ్చ పతితా భువి |
కేచిత్తత్ర నరవ్యాఘ్రైరభక్ష్యంత బుభుక్షితైః ॥౨౨॥

శ్లో॥ కేచిదగ్నిమథోత్పాద్య సమిధ్య చ వనేచరాః |
భక్షయంతి స్మ మాంసాని ప్రకుట్య విధివత్తదా ॥౨౩॥

శ్లో॥ తత్ర కేచిద్గజా మత్తా బలినః శస్త్రవిక్షతాః |
సంకోచ్యాగ్రకరాన్భీతాః ప్రద్రవంతి స్మ వేగితాః ॥౨౪॥

శ్లో॥ శకృన్మూత్రం సృజంతశ్చ క్షరంతః శోణితం బహు |
వన్యా గజవరాస్తత్ర మమృదుర్మనుజాన్బహూన్ ॥౨౫॥

శ్లో॥ తద్వనం బలమేఘేన శరధారేణ సంవృతం |
వ్యరోచన్మహిషాకీర్ణం రాజ్ఞా హతమహామృగం ॥౨౬॥

౬౪

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో|| తతో మృగసహస్రాణి హత్వా విపులవాహనః |
రాజా మృగప్రసంగేన వనమన్యద్వివేశ హ ||౧||

శ్లో|| ఏక ఏవోత్తమబలః క్షుత్పిపాసాసమన్వితః |
స వనస్యాంతమాసాద్య మహదీరిణమాసదత్ ||౨||

శ్లో|| తచ్చాప్యతీత్య నృపతిరుత్తమాశ్రమసంయుతం |
మనఃప్రహ్లాదజననం దృష్టికాంతమతీవ చ ||౩||

శ్లో|| శీతమారుతసంయుక్తం జగామాన్యన్మహద్వనం ||౩||

శ్లో|| పుష్పితైః పాదపైః కీర్ణమతీవ సుఖశాద్వలం |
విపులం మధురారావైర్నాదితం విహగైస్తథా ||౪||

శ్లో|| ప్రవృద్ధవిటపైర్వృక్షైః సుఖచ్ఛాయైః సమావృతం |
షట్పదాఘూర్ణితలతం లక్ష్మ్యా పరమయా యుతం ||౫||

శ్లో|| నాపుష్పః పాదపః కశ్చిన్నాఫలో నాపి కంటకీ |
షట్పదైర్వాప్యనాకీర్ణస్తస్మిన్వై కాననేఽభవత్ ||౬||

శ్లో|| విహగైర్నాదితం పుష్పైరలంకృతమతీవ చ |
సర్వర్తుకుసుమైర్వృక్షైరతీవ సుఖశాద్వలం ||౭||

శ్లో|| మనోరమం మహేష్వాసో వివేశ వనముత్తమం ||౭||

శ్లో|| మారుతాగలితాస్తత్ర ద్రుమాః కుసుమశాలినః |
పుష్పవృష్టిం విచిత్రాం స్మ వ్యసృజంస్తే పునః పునః ||౮||

శ్లో|| దివస్పృశోఽథ సంఘుష్టాః పక్షిభిర్మధురస్వరైః |
విరేజుః పాదపాస్తత్ర విచిత్రకుసుమాంబరాః ||౯||

శ్లో|| తేషాం తత్ర ప్రవాలేషు పుష్పభారావనామిషు |
రువంతి రావం విహగాః షట్పదైః సహితా మృదు ||౧౦||

శ్లో|| తత్ర ప్రదేశాంశ్చ బహూన్కుసుమోత్కరమండితాన్ |
లతాగృహపరిక్షిప్తాన్మనసః ప్రీతివర్ధనాన్ ||౧౧||

శ్లో|| సంపశ్యన్స మహాతేజా బభూవ ముదితస్తదా ||౧౧||

శ్లో|| పరస్పరాశ్లిష్టశాఖైః పాదపైః కుసుమాచితైః |
అశోభత వనం తత్తైర్మహేంద్రధ్వజసంనిభైః ||౧౨||

శ్లో|| సుఖశీతః సుగంధీ చ పుష్పరేణువహోఽనిలః |
పరిక్రామన్వనే వృక్షానుపైతీవ రిరంసయా ||౧౩||

శ్లో|| ఏవంగుణసమాయుక్తం దదర్శ స వనం నృపః |
నదీకచ్ఛోద్భవం కాంతముచ్ఛ్రితధ్వజసంనిభం ||౧౪||

శ్లో॥ ప్రేక్షమాణో వనం తత్తు సుప్రహృష్టవిహంగమం ।
ఆశ్రమప్రవరం రమ్యం దదర్శ చ మనోరమం ॥౧౫॥

శ్లో॥ నానావృక్షసమాకీర్ణం సంప్రజ్వలితపావకం ।
యతిభిర్వాలఖిల్యైశ్చ వృతం మునిగణాన్వితం ॥౧౬॥

శ్లో॥ అగ్న్యగారైశ్చ బహుభిః పుష్పసంస్తరసంస్తృతం ।
మహాకచ్ఛైర్బృహద్భిశ్చ విభ్రాజితమతీవ చ ॥౧౭॥

శ్లో॥ మాలినీమభితో రాజన్నదీం పుణ్యాం సుఖోదకాం ।
నైకపక్షిగణాకీర్ణాం తపోవనమనోరమాం ॥౧౮॥

శ్లో॥ తత్ర వ్యాలమృగాన్సౌమ్యాన్పశ్యన్ప్రీతిమవాప సః ॥౧౮॥

శ్లో॥ తం చాప్యతిరథః శ్రీమానాశ్రమం ప్రత్యపద్యత ।
దేవలోకప్రతీకాశం సర్వతః సుమనోహరం ॥౧౯॥

శ్లో॥ నదీమాశ్రమసంశ్లిష్టాం పుణ్యతోయాం దదర్శ సః ।
సర్వప్రాణభృతాం తత్ర జననీమివ విష్ఠితాం ॥౨౦॥

శ్లో॥ సచక్రవాకపులినాం పుష్పఫేనప్రవాహినీం ।
సకింనరగణావాసాం వానరర్క్షనిషేవితాం ॥౨౧॥

శ్లో॥ పుణ్యస్వాధ్యాయసంఘుష్టాం పులినైరుపశోభితాం ।
మత్తవారణశార్దూలభుజగేంద్రనిషేవితాం ॥౨౨॥

శ్లో॥ నదీమాశ్రమసంబద్ధాం దృష్ట్వాశ్రమపదం తథా ।
చకారాభిప్రవేశాయ మతిం స నృపతిస్తదా ॥౨౩॥

శ్లో॥ అలంకృతం ద్వీపవత్యా మాలిన్యా రమ్యతీరయా ।
నరనారాయణస్థానం గంగయేవోపశోభితం ॥౨౪॥

శ్లో॥ మత్తబర్హిణసంఘుష్టం ప్రవివేశ మహద్వనం ॥౨౪॥

శ్లో॥ తత్స చైత్రరథప్రఖ్యం సముపేత్య నరేశ్వరః ।
అతీవ గుణసంపన్నమనిర్దేశ్యం చ వర్చసా ॥౨౫॥

శ్లో॥ మహర్షిం కాశ్యపం ద్రష్టుమథ కణ్వం తపోధనం ॥౨౫॥

శ్లో॥ రథినీమశ్వసంబాధాం పదాతిగణసంకులాం ।
అవస్థాప్య వనద్వారి సేనామిదమువాచ సః ॥౨౬॥

శ్లో॥ మునిం విరజసం ద్రష్టుం గమిష్యామి తపోధనం ।
కాశ్యపం స్థీయతామత్ర యావదాగమనం మమ ॥౨౭॥

శ్లో॥ తద్వనం నందనప్రఖ్యమాసాద్య మనుజేశ్వరః ।
క్షుత్పిపాసే జహౌ రాజా హర్షం చావాప పుష్కలం ॥౨౮॥

శ్లో॥ సామాత్యో రాజలింగాని సోఽపనీయ నరాధిపః ।
పురోహితసహాయశ్చ జగామాశ్రమముత్తమం ॥౨౮॥

శ్లో॥ దిదృక్షుస్తత్ర తమృషిం తపోరాశిమథావ్యయం ॥౨౯॥

శ్లో॥ బ్రహ్మలోకప్రతీకాశమాశ్రమం సోఽభివీక్ష్య చ ।
షట్పదోద్గీతసంఘుష్టం నానాద్విజ గణాయుతం ॥౩౦॥

శ్లో॥ ఋచో బహ్వృచముఖ్యైశ్చ ప్రేర్యమాణాః పదక్రమైః ।
శుశ్రావ మనుజవ్యాఘ్రో వితతేష్విహ కర్మసు ॥౩౧॥

శ్లో॥ యజ్ఞవిద్యాంగవిద్భిశ్చ క్రమద్భిశ్చ క్రమానపి ।
అమితాత్మభిః సునియతైః శుశుభే స తదాశ్రమః ॥౩౨॥

శ్లో॥ అథర్వవేదప్రవరాః పూగయాజ్ఞిక సంమతాః ।
సంహితామీరయంతి స్మ పదక్రమయుతాం తు తే ॥౩౩॥

శ్లో॥ శబ్దసంస్కారసంయుక్తం బ్రువద్భిశ్చాపరైర్ద్విజైః ।
నాదితః స బభౌ శ్రీమాన్బ్రహ్మలోక ఇవాశ్రమః ॥౩౪॥

శ్లో॥ యజ్ఞసంస్కారవిద్భిశ్చ క్రమశిక్షా విశారదైః ।
న్యాయతత్త్వార్థవిజ్ఞానసంపన్నైర్వేదపారగైః ॥౩౫॥

శ్లో॥ నానావాక్యసమాహారసమవాయవిశారదైః ।
విశేషకార్యవిద్భిశ్చ మోక్షధర్మపరాయణైః ॥౩౬॥

శ్లో॥ స్థాపనాక్షేపసిద్ధాంతపరమార్థజ్ఞతాం గతైః ।
లోకాయతికముఖ్యైశ్చ సమంతాదనునాదితం ॥౩౭॥

శ్లో॥ తత్ర తత్ర చ విప్రేంద్రాన్నియతాన్సంశితవ్రతాన్ ।
జపహోమపరాన్సిద్ధాందదర్శ పరవీరహా ॥౩౮॥

శ్లో॥ ఆసనాని విచిత్రాణి పుష్పవంతి మహీపతిః ।
ప్రయత్నోపహితాని స్మ దృష్ట్వా విస్మయమాగమత్ ॥౩౯॥

శ్లో॥ దేవతాయతనానాం చ పూజాం ప్రేక్ష్య కృతాం ద్విజైః ।
బ్రహ్మలోకస్థమాత్మానం మేనే స నృపసత్తమః ॥౪౦॥

శ్లో॥ స కాశ్యపతపోగుప్తమాశ్రమప్రవరం శుభం ।
నాతృప్యత్ప్రేక్షమాణో వై తపోధనగణైర్యుతం ॥౪౧॥

శ్లో॥ స కాశ్యపస్యాయతనం మహావ్రతైః ర్వృతం సమంతాదృషిభిస్తపోధనైః ।
వివేశ సామాత్యపురోహితోఽరిహా; వివిక్తమత్యర్థమనోహరం శివం ॥౪౨॥

౬౫

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ తతో గచ్ఛన్మహాబాహురేకోఽమాత్యాన్విసృజ్య తాన్ ।
నాపశ్యదాశ్రమే తస్మింస్తమృషిం సంశితవ్రతం ॥౧॥

శ్లో॥ సోఽపశ్యమానస్తమృషిం శూన్యం దృష్ట్వా తమాశ్రమం ।
ఉవాచ క ఇహేత్యుచ్చైర్వనం సంనాదయన్నివ ॥౨॥

శ్లో॥ శ్రుత్వాథ తస్య తం శబ్దం కన్యా శ్రీరివ రూపిణీ ।
నిశ్చక్రామాశ్రమాత్తస్మాత్తాపసీవేషధారిణీ ॥౩॥

శ్లో॥ సా తం దృష్ట్వైవ రాజానం దుఃషంతమసితేక్షణా ।
స్వాగతం త ఇతి క్షిప్రమువాచ ప్రతిపూజ్య చ ॥౪॥

శ్లో॥ ఆసనేనార్చయిత్వా చ పాద్యేనార్ఘ్యేణ చైవ హి ।
పప్రచ్ఛానామయం రాజన్కుశలం చ నరాధిపం ॥౫॥

శ్లో॥ యథావదర్చయిత్వా సా పృష్ట్వా చానామయం తదా ।
ఉవాచ స్మయమానేవ కిం కార్యం క్రియతామితి ॥౬॥

శ్లో॥ తామబ్రవీత్తతో రాజా కన్యాం మధురభాషిణీం ।
దృష్ట్వా సర్వానవద్యాంగీం యథావత్ప్రతిపూజితః ॥౭॥

శ్లో॥ ఆగతోఽహం మహాభాగమృషిం కణ్వముపాసితుం ।
క్వ గతో భగవాన్భద్రే తన్మమాచక్ష్వ శోభనే ॥౮॥

శకుంతలోవాచ॥

శ్లో॥ గతః పితా మే భగవాన్ఫలాన్యాహర్తుమాశ్రమాత్ ।
ముహూర్తం సంప్రతీక్షస్వ ద్రక్ష్యస్యేనమిహాగతం ॥౯॥

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ అపశ్యమానస్తమృషిం తయా చోక్తస్తథా నృపః ।
తాం చ దృష్ట్వా వరారోహాం శ్రీమతీం చారుహాసినీం ॥౧౦॥

శ్లో॥ విభ్రాజమానాం వపుషా తపసా చ దమేన చ ।
రూపయౌవనసంపన్నామిత్యువాచ మహీపతిః ॥౧౧॥

శ్లో॥ కాసి కస్యాసి సుశ్రోణి కిమర్థం చాగతా వనం ।
ఏవంరూపగుణోపేతా కుతస్త్వమసి శోభనే ॥౧౨॥

శ్లో॥ దర్శనాదేవ హి శుభే త్వయా మేఽపహృతం మనః ।
ఇచ్ఛామి త్వామహం జ్ఞాతుం తన్మమాచక్ష్వ శోభనే ॥౧౩॥

శ్లో॥ ఏవముక్తా తదా కన్యా తేన రాజ్ఞా తదాశ్రమే ।
ఉవాచ హసతీ వాక్యమిదం సుమధురాక్షరం ॥౧౪॥

శ్లో॥ కణ్వస్యాహం భగవతో దుఃషంత దుహితా మతా ।

తపస్వినో ధృతిమతో ధర్మజ్ఞస్య యశస్వినః ||౧౫||

దుఃషంత ఉవాచ||

శ్లో|| ఊర్ధ్వరేతా మహాభాగో భగవాఁల్లోకపూజితః |
చలేద్ధి వృత్తాద్ధర్మోఽపి న చలేత్సంశితవ్రతః ||౧౬||

శ్లో|| కథం త్వం తస్య దుహితా సంభూతా వరవర్ణినీ |
సంశయో మే మహానత్ర తం మే ఛేత్తుమిహార్హసి ||౧౭||

శకుంతలోవాచ||

శ్లో|| యథాయమాగమో మహ్యం యథా చేదమభూత్పురా |
శృణు రాజన్యథాతత్త్వం యథాస్మి దుహితా మునేః ||౧౮||

శ్లో|| ఋషిః కశ్చిదిహాగమ్య మమ జన్మాభ్యచోదయత్ |
తస్మై ప్రోవాచ భగవాన్యథా తచ్ఛృణు పార్థివ ||౧౯||

శ్లో|| తప్యమానః కిల పురా విశ్వామిత్రో మహత్తపః |
సుభృశం తాపయామాస శక్రం సురగణేశ్వరం ||౨౦||

శ్లో|| తపసా దీప్తవీర్యోఽయం స్థానాన్మాం చ్యావయేదితి |
భీతః పురందరస్తస్మాన్మేనకామిదమబ్రవీత్ ||౨౧||

శ్లో|| గుణైర్దివ్యైరప్సరసాం మేనకే త్వం విశిష్యసే |
శ్రేయో మే కురు కల్యాణి యత్త్వాం వక్ష్యామి తచ్ఛృణు ||౨౨||

శ్లో|| అసావాదిత్యసంకాశో విశ్వామిత్రో మహాతపాః |
తప్యమానస్తపో ఘోరం మమ కంపయతే మనః ||౨౩||

శ్లో|| మేనకే తవ భారోఽయం విశ్వామిత్రః సుమధ్యమే |
సంశితాత్మా సుదుర్ధర్ష ఉగ్రే తపసి వర్తతే ||౨౪||

శ్లో|| స మాం న చ్యావయేత్స్థానాత్తం వై గత్వా ప్రలోభయ |
చర తస్య తపోవిఘ్నం కురు మే ప్రియముత్తమం ||౨౫||

శ్లో|| రూపయౌవనమాధుర్యచేష్టితస్మితభాషితైః |
లోభయిత్వా వరారోహే తపసః సంనివర్తయ ||౨౬||

మేనకోవాచ||

శ్లో|| మహాతేజాః స భగవాన్సదైవ చ మహాతపాః |
కోపనశ్చ తథా హ్యేనం జానాతి భగవానపి ||౨౭||

శ్లో|| తేజసస్తపసశ్చైవ కోపస్య చ మహాత్మనః |
త్వమప్యుద్విజసే యస్య నోద్విజేయమహం కథం ||౨౮||

శ్లో|| మహాభాగం వసిష్ఠం యః పుత్త్రైరిష్టైర్వ్యయోజయత్ |
క్షత్రే జాతశ్చ యః పూర్వమభవద్బ్రాహ్మణో బలాత్ ||౨౯||

శ్లో|| శౌచార్థం యో నదీం చక్రే దుర్గమాం బహుభిర్జలైః |
యాం తాం పుణ్యతమాం లోకే కౌశికీతి విదుర్జనాః ||౩౦||

శ్లో|| బభార యత్రాస్య పురా కాలే దుర్గే మహాత్మనః |
దారాన్మతంగో ధర్మాత్మా రాజర్షిర్వ్యాధతాం గతః ||౩౧||

శ్లో|| అతీతకాలే దుర్భిక్షే యత్రైత్య పునరాశ్రమం |
మునిః పారేతి నద్యా వై నామ చక్రే తదా ప్రభుః ||౩౨||

శ్లో|| మతంగం యాజయాం చక్రే యత్ర ప్రీతమనాః స్వయం |
త్వం చ సోమం భయాద్యస్య గతః పాతుం శురేశ్వర ||౩౩||

శ్లో|| అతి నక్షత్రవంశాంశ్చ క్రుద్ధో నక్షత్రసంపదా |
ప్రతి శ్రవణపూర్వాణి నక్షత్రాణి ససర్జ యః ||౩౪||

శ్లో|| ఏతాని యస్య కర్మాణి తస్యాహం భృశముద్విజే |
యథా మాం న దహేత్క్రుద్ధస్తథాజ్ఞాపయ మాం విభో ||౩౫||

శ్లో|| తేజసా నిర్దహేల్లోకాన్కంపయేద్ధరణీం పదా |
సంక్షిపేచ్చ మహామేరుం తూర్ణమావర్తయేత్తథా ||౩౬||

శ్లో|| తాదృశం తపసా యుక్తం ప్రదీప్తమివ పావకం |
కథమస్మద్విధా బాలా జితేంద్రియమభిస్పృశేత్ ||౩౭||

శ్లో|| హుతాశనముఖం దీప్తం సూర్యచంద్రాక్షితారకం |
కాలజిహ్వం సురశ్రేష్ఠ కథమస్మద్విధా స్పృశేత్ ||౩౮||

శ్లో|| యమశ్చ సోమశ్చ మహర్షయశ్చ; సాధ్యా విశ్వే వాలఖిల్యాశ్చ సర్వే |
ఏతేఽపి యస్యోద్విజంతే ప్రభావా; త్కస్మాత్తస్మాన్మాదృశీ నోద్విజేత ||౩౯||

శ్లో|| త్వయైవముక్తా చ కథం సమీప; మృషేర్న గచ్ఛేయమహం సురేంద్ర |
రక్షాం తు మే చింతయ దేవరాజ; యథా త్వదర్థం రక్షితాహం చరేయం ||౪౦||

శ్లో|| కామం తు మే మారుతస్తత్ర వాసః; ప్రక్రీడితాయా వివృణోతు దేవ |
భవేచ్చ మే మన్మథస్తత్ర కార్యే; సహాయభూతస్తవ దేవప్రసాదాత్ ||౪౧||

శ్లో|| వనాచ్చ వాయుః సురభిః ప్రవాయే; త్తస్మిన్కాలే తమృషిం లోభయంత్యాః |
తథేత్యుక్త్వా విహితే చైవ తస్మిం; స్తతో యయౌ సాశ్రమం కౌశికస్య ||౪౨||

౬౬

శకుంతలోవాచ||

శ్లో|| ఏవముక్తస్తయా శక్రః సందిదేశ సదాగతిం |

ప్రాతిష్ఠత తదా కాలే మేనకా వాయునా సహ ॥౧॥

శ్లో॥ అథాపశ్యద్వరారోహా తపసా దగ్ధకిల్బిషం ।
విశ్వామిత్రం తపస్యంతం మేనకా భీరురాశ్రమే ॥౨॥

శ్లో॥ అభివాద్య తతః సా తం ప్రాక్రీడదృషిసంనిధౌ ।
అపోవాహ చ వాసోఽస్యా మారుతః శశిసంనిభం ॥౩॥

శ్లో॥ సాగచ్ఛత్త్వరితా భూమిం వాసస్తదభిలింగతీ ।
ఉత్స్మయంతీవ సవ్రీడం మారుతం వరవర్ణినీ ॥౪॥

శ్లో॥ గృద్ధాం వాససి సంభ్రాంతాం మేనకాం మునిసత్తమః ।
అనిర్దేశ్యవయోరూపామపశ్యద్వివృతాం తదా ॥౫॥

శ్లో॥ తస్యా రూపగుణం దృష్ట్వా స తు విప్రర్షభస్తదా ।
చకార భావం సంసర్గే తయా కామవశం గతః ॥౬॥

శ్లో॥ న్యమంత్రయత చాప్యేనాం సా చాప్యైచ్ఛదనిందితా ।
తౌ తత్ర సుచిరం కాలం వనే వ్యహరతాముభౌ ॥౭॥

శ్లో॥ రమమాణౌ యథాకామం యథైకదివసం తథా ॥౭॥

శ్లో॥ జనయామాస స మునిర్మేనకాయాం శకుంతలాం ।
ప్రస్థే హిమవతో రమ్యే మాలినీమభితో నదీం ॥౮॥

శ్లో॥ జాతముత్సృజ్య తం గర్భం మేనకా మాలినీమను ।
కృతకార్యా తతస్తూర్ణమగచ్ఛచ్ఛక్రసంసదం ॥౯॥

శ్లో॥ తం వనే విజనే గర్భం సింహవ్యాఘ్రసమాకులే ।
దృష్ట్వా శయానం శకునాః సమంతాత్పర్యవారయన్ ॥౧౦॥

శ్లో॥ నేమాం హింస్యుర్వనే బాలాం క్రవ్యాదా మాంసగృద్ధినః ।
పర్యరక్షంత తాం తత్ర శకుంతా మేనకాత్మజాం ॥౧౧॥

శ్లో॥ ఉపస్ప్రష్టుం గతశ్చాహమపశ్యం శయితామిమాం ।
నిర్జనే విపినేఽరణ్యే శకుంతైః పరివారితాం ॥౧౨॥

శ్లో॥ ఆనయిత్వా తతశ్చైనాం దుహితృత్వే న్యయోజయం ॥౧౨॥

శ్లో॥ శరీరకృత్ప్రాణదాతా యస్య చాన్నాని భుంజతే ।
క్రమేణ తే త్రయోఽప్యుక్తాః పితరో ధర్మనిశ్చయే ॥౧౩॥

శ్లో॥ నిర్జనే చ వనే యస్మాచ్ఛకుంతైః పరిరక్షితా ।
శకుంతలేతి నామాస్యాః కృతం చాపి తతో మయా ॥౧౪॥

శ్లో॥ ఏవం దుహితరం విద్ధి మమ సౌమ్య శకుంతలాం ।
శకుంతలా చ పితరం మన్యతే మామనిందితా ॥౧౫॥

శ్లో|| ఏతదాచష్ట పృష్టః సన్మమ జన్మ మహర్షయే |
సుతాం కణ్వస్య మామేవం విద్ధి త్వం మనుజాధిప ||౧౬||

శ్లో|| కణ్వం హి పితరం మన్యే పితరం స్వమజానతీ |
ఇతి తే కథితం రాజన్యథావృత్తం శ్రుతం మయా ||౧౭||

౬౭

దుఃషంత ఉవాచ||

శ్లో|| సువ్యక్తం రాజపుత్రీ త్వం యథా కల్యాణి భాషసే |
భార్యా మే భవ సుశ్రోణి బ్రూహి కిం కరవాణి తే ||౧||

శ్లో|| సువర్ణమాలా వాసాంసి కుండలే పరిహాటకే |
నానాపత్తనజే శుభ్రే మణిరత్నే చ శోభనే ||౨||

శ్లో|| ఆహరామి తవాద్యాహం నిష్కాదీన్యజినాని చ |
సర్వం రాజ్యం తవాద్యాస్తు భార్యా మే భవ శోభనే ||౩||

శ్లో|| గాంధర్వేణ చ మాం భీరు వివాహేనైహి సుందరి |
వివాహానాం హి రంభోరు గాంధర్వః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ||౪||

శకుంతలోవాచ||

శ్లో|| ఫలాహారో గతో రాజన్పితా మే ఇత ఆశ్రమాత్ |
తం ముహూర్తం ప్రతీక్షస్వ స మాం తుభ్యం ప్రదాస్యతి ||౫||

దుఃషంత ఉవాచ||

శ్లో|| ఇచ్ఛామి త్వాం వరారోహే భజమానామనిందితే |
త్వదర్థం మాం స్థితం విద్ధి త్వద్గతం హి మనో మమ ||౬||

శ్లో|| ఆత్మనో బంధురాత్మైవ గతిరాత్మైవ చాత్మనః |
ఆత్మనైవాత్మనో దానం కర్తుమర్హసి ధర్మతః ||౭||

శ్లో|| అష్టావేవ సమాసేన వివాహా ధర్మతః స్మృతాః |
బ్రాహ్మో దైవస్తథైవార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాసురః ||౮||

శ్లో|| గాంధర్వో రాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమః స్మృతః |
తేషాం ధర్మాన్యథాపూర్వం మనుః స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ ||౯||

శ్లో|| ప్రశస్తాంశ్చతురః పూర్వాన్బ్రాహ్మణస్యోపధారయ |
షడానుపూర్వ్యా క్షత్రస్య విద్ధి ధర్మ్యాననిందితే ||౧౦||

శ్లో|| రాజ్ఞాం తు రాక్షసోఽప్యుక్తో విట్శూద్రేష్వాసురః స్మృతః |
పంచానాం తు త్రయో ధర్మ్యా ద్వావధర్మ్యౌ స్మృతావిహ ||౧౧||

శ్లో॥ పైశాచశ్చాసురశ్చైవ న కర్తవ్యౌ కథంచన ।
అనేన విధినా కార్యో ధర్మస్యైషా గతిః స్మృతా ॥౧౨॥

శ్లో॥ గాంధర్వరాక్షసౌ క్షత్రే ధర్మ్యౌ తౌ మా విశంకిథాః ।
పృథగ్వా యది వా మిశ్రౌ కర్తవ్యౌ నాత్ర సంశయః ॥౧౩॥

శ్లో॥ సా త్వం మమ సకామస్య సకామా వరవర్ణిని ।
గాంధర్వేణ వివాహేన భార్యా భవితుమర్హసి ॥౧౪॥

శకుంతలోవాచ॥

శ్లో॥ యది ధర్మపథస్త్వేష యది చాత్మా ప్రభుర్మమ ।
ప్రదానే పౌరవశ్రేష్ఠ శృణు మే సమయం ప్రభో ॥౧౫॥

శ్లో॥ సత్యం మే ప్రతిజానీహి యత్త్వాం వక్ష్యామ్యహం రహః ।
మమ జాయేత యః పుత్రః స భవేత్త్వదనంతరం ॥౧౬॥

శ్లో॥ యువరాజో మహారాజ సత్యమేతద్బ్రవీహి మే ।
యద్యేతదేవం దుఃషంత అస్తు మే సంగమస్త్వయా ॥౧౭॥

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ ఏవమస్త్వితి తాం రాజా ప్రత్యువాచావిచారయన్ ।
అపి చ త్వాం నయిష్యామి నగరం స్వం శుచిస్మితే ॥౧౮॥

శ్లో॥ యథా త్వమర్హా సుశ్రోణి సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥౧౮॥

శ్లో॥ ఏవముక్త్వా స రాజర్షిస్తామనిందితగామినీం ।
జగ్రాహ విధివత్పాణావువాస చ తయా సహ ॥౧౯॥

శ్లో॥ విశ్వాస్య చైనాం స ప్రాయాదబ్రవీచ్చ పునః పునః ।
ప్రేషయిష్యే తవార్థాయ వాహినీం చతురంగిణీం ॥౨౦॥

శ్లో॥ తయా త్వామానయిష్యామి నివాసం స్వం శుచిస్మితే ॥౨౦॥

శ్లో॥ ఇతి తస్యాః ప్రతిశ్రుత్య స నృపో జనమేజయ ।
మనసా చింతయన్ప్రాయాత్కాశ్యపం ప్రతి పార్థివః ॥౨౧॥

శ్లో॥ భగవాంస్తపసా యుక్తః శ్రుత్వా కిం ను కరిష్యతి ।
ఏవం సంచింతయన్నేవ ప్రవివేశ స్వకం పురం ॥౨౨॥

శ్లో॥ ముహూర్తయాతే తస్మింస్తు కణ్వోఽప్యాశ్రమమాగమత్ ।
శకుంతలా చ పితరం హ్రియా నోపజగామ తం ॥౨౩॥

శ్లో॥ విజ్ఞాయాథ చ తాం కణ్వో దివ్యజ్ఞానో మహాతపాః ।
ఉవాచ భగవాన్ప్రీతః పశ్యందివ్యేన చక్షుషా ॥౨౪॥

శ్లో॥ త్వయాద్య రాజాన్వయయా మామనాదృత్య యత్కృతః ।
పుంసా సహ సమాయోగో న స ధర్మోపఘాతకః ॥౨౫॥

శ్లో॥ క్షత్రియస్య హి గాంధర్వో వివాహః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ।
సకామాయాః సకామేన నిర్మంత్రో రహసి స్మృతః ॥౨౬॥

శ్లో॥ ధర్మాత్మా చ మహాత్మా చ దుఃషంతః పురుషోత్తమః ।
అభ్యగచ్ఛః పతిం యం త్వం భజమానం శకుంతలే ॥౨౭॥

శ్లో॥ మహాత్మా జనితా లోకే పుత్రస్తవ మహాబలః ।
య ఇమాం సాగరాపాంగాం కృత్స్నాం భోక్ష్యతి మేదినీం ॥౨౮॥

శ్లో॥ పరం చాభిప్రయాతస్య చక్రం తస్య మహాత్మనః ।
భవిష్యత్యప్రతిహతం సతతం చక్రవర్తినః ॥౨౯॥

శ్లో॥ తతః ప్రక్షాల్య పాదౌ సా విశ్రాంతం మునిమబ్రవీత్ ।
వినిధాయ తతో భారం సంనిధాయ ఫలాని చ ॥౩౦॥

శ్లో॥ మయా పతిర్వృతో యోఽసౌ దుఃషంతః పురుషోత్తమః ।
తస్మై ససచివాయ త్వం ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ॥౩౧॥

కణ్వ ఉవాచ॥

శ్లో॥ ప్రసన్న ఏవ తస్యాహం త్వత్కృతే వరవర్ణిని ।
గృహాణ చ వరం మత్తస్తత్కృతే యదభీప్సితం ॥౩౨॥

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ తతో ధర్మిష్ఠతాం వవ్రే రాజ్యాచ్చాస్ఖలనం తథా ।
శకుంతలా పౌరవాణాం దుఃషంతహితకామ్యయా ॥౩౩॥

౬౮

వైశంపాయన ఉవాచ॥

శ్లో॥ ప్రతిజ్ఞాయ తు దుఃషంతే ప్రతియాతే శకుంతలా ।
గర్భం సుషావ వామోరుః కుమారమమితౌజసం ॥౧॥

శ్లో॥ త్రిషు వర్షేషు పూర్ణేషు దిప్తానలసమద్యుతిం ।
రూపౌదార్యగుణోపేతం దౌఃషంతిం జనమేజయ ॥౨॥

శ్లో॥ జాతకర్మాదిసంస్కారం కణ్వః పుణ్యకృతాం వరః ।
తస్యాథ కారయామాస వర్ధమానస్య ధీమతః ॥౩॥

శ్లో॥ దంతైః శుక్లైః శిఖరిభిః సింహసంహననో యువా ।
చక్రాంకితకరః శ్రీమాన్మహామూర్ధా మహాబలః ॥౪॥

శ్లో॥ కుమారో దేవగర్భాభః స తత్రాశు వ్యవర్ధత ॥౪॥

శ్లో॥ షడ్వర్ష ఏవ బాలః స కణ్వాశ్రమపదం ప్రతి ।
వ్యాఘ్రాన్సింహాన్వరాహాంశ్చ గజాంశ్చ మహిషాంస్తథా ॥౫॥

శ్లో॥ బద్ధ్వా వృక్షేషు బలవానాశ్రమస్య సమంతతః ।
ఆరోహందమయంశ్చైవ క్రీడంశ్చ పరిధావతి ॥౬॥

శ్లో॥ తతోఽస్య నామ చక్రుస్తే కణ్వాశ్రమనివాసినః ।
అస్త్వయం సర్వదమనః సర్వం హి దమయత్యయం ॥౭॥

శ్లో॥ స సర్వదమనో నామ కుమారః సమపద్యత ।
విక్రమేణౌజసా చైవ బలేన చ సమన్వితః ॥౮॥

శ్లో॥ తం కుమారమృషిర్దృష్ట్వా కర్మ చాస్యాతిమానుషం ।
సమయో యౌవరాజ్యాయేత్యబ్రవీచ్చ శకుంతలాం ॥౯॥

శ్లో॥ తస్య తద్బలమాజ్ఞాయ కణ్వః శిష్యానువాచ హ ।
శకుంతలామిమాం శీఘ్రం సహపుత్రామితోఽఽశ్రమాత్ ॥౧౦॥

శ్లో॥ భర్త్రే ప్రాపయతాద్యైవ సర్వలక్షణపూజితాం ॥౧౦॥

శ్లో॥ నారీణాం చిరవాసో హి బాంధవేషు న రోచతే ।
కీర్తిచారిత్రధర్మఘ్నస్తస్మాన్నయత మాచిరం ॥౧౧॥

శ్లో॥ తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే ప్రాతిష్ఠంతామితౌజసః ।
శకుంతలాం పురస్కృత్య సపుత్రాం గజసాహ్వాయం ॥౧౨॥

శ్లో॥ గృహీత్వామరగర్భాభం పుత్రం కమలలోచనం ।
ఆజగామ తతః శుభ్రా దుఃషంతవిదితాద్వనాత్ ॥౧౩॥

శ్లో॥ అభిసృత్య చ రాజానం విదితా సా ప్రవేశితా ।
సహ తేనైవ పుత్రేణ తరుణాదిత్యవర్చసా ॥౧౪॥

శ్లో॥ పూజయిత్వా యథాన్యాయమబ్రవీత్తం శకుంతలా ।
అయం పుత్రస్త్వయా రాజన్యౌవరాజ్యేఽభిషిచ్యతాం ॥౧౫॥

శ్లో॥ త్వయా హ్యయం సుతో రాజన్మయ్యుత్పన్నః సురోపమః ।
యథాసమయమేతస్మిన్వర్తస్వ పురుషోత్తమ ॥౧౬॥

శ్లో॥ యథా సమాగమే పూర్వం కృతః స సమయస్త్వయా ।
తం స్మరస్వ మహాభాగ కణ్వాశ్రమపదం ప్రతి ॥౧౭॥

శ్లో॥ సోఽథ శ్రుత్వైవ తద్వాక్యం తస్యా రాజా స్మరన్నపి ।
అబ్రవీన్న స్మరామీతి కస్య త్వం దుష్టతాపసి ॥౧౮॥

శ్లో॥ ధర్మకామార్థసంబంధం న స్మరామి త్వయా సహ ।

గచ్ఛ వా తిష్ఠ వా కామం యద్వాపీచ్ఛసి తత్కురు ॥౧౯॥

శ్లో॥ సైవముక్తా వరారోహా వ్రీడితేవ మనస్వినీ ।
విసంజ్ఞేవ చ దుఃఖేన తస్థౌ స్థాణురివాచలా ॥౨౦॥

శ్లో॥ సంరంభామర్షతామ్రాక్షీ స్ఫురమాణోష్ఠసంపుటా ।
కటాక్షైర్నిర్దహంతీవ తిర్యగ్రాజానమైక్షత ॥౨౧॥

శ్లో॥ ఆకారం గూహమానా చ మన్యునాభిసమీరితా ।
తపసా సంభృతం తేజో ధారయామాస వై తదా ॥౨౨॥

శ్లో॥ సా ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా దుఃఖామర్షసమన్వితా ।
భర్తారమభిసంప్రేక్ష్య క్రుద్ధా వచనమబ్రవీత్ ॥౨౩॥

శ్లో॥ జానన్నపి మహారాజ కస్మాదేవం ప్రభాషసే ।
న జానామీతి నిఃసంగం యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా ॥౨౪॥

శ్లో॥ అత్ర తే హృదయం వేద సత్యస్యైవానృతస్య చ ।
కల్యాణ బత సాక్షీ త్వం మాత్మానమవమన్యథాః ॥౨౫॥

శ్లో॥ యోఽన్యథా సంతమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే ।
కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ॥౨౬॥

శ్లో॥ ఏకోఽహమస్మీతి చ మన్యసే త్వం; న హృచ్ఛయం వేత్సి మునిం పురాణం ।
యో వేదితా కర్మణః పాపకస్య; తస్యాంతికే త్వం వృజినం కరోషి ॥౨౭॥

శ్లో॥ మన్యతే పాపకం కృత్వా న కశ్చిద్వేత్తి మామితి ।
విదంతి చైనం దేవాశ్చ స్వశ్చైవాంతరపూరుషః ॥౨౮॥

శ్లో॥ ఆదిత్యచంద్రావనిలానలౌ చ; ద్యౌర్భూమిరాపో హృదయం యమశ్చ ।
అహశ్చ రాత్రిశ్చ ఉభే చ సంధ్యే; ధర్మశ్చ జానాతి నరస్య వృత్తం ॥౨౯॥

శ్లో॥ యమో వైవస్వతస్తస్య నిర్యాతయతి దుష్కృతం ।
హృది స్థితః కర్మసాక్షీ క్షేత్రజ్ఞో యస్య తుష్యతి ॥౩౦॥

శ్లో॥ న తు తుష్యతి యస్యైష పురుషస్య దురాత్మనః ।
తం యమః పాపకర్మాణం నిర్యాతయతి దుష్కృతం ॥౩౧॥

శ్లో॥ అవమన్యాత్మనాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే ।
దేవా న తస్య శ్రేయాంసో యస్యాత్మాపి న కారణం ॥౩౨॥

శ్లో॥ స్వయం ప్రాప్తేతి మామేవం మావమంస్థాః పతివ్రతాం ।
అర్ఘ్యార్హాం నార్చయసి మాం స్వయం భార్యాముపస్థితాం ॥౩౩॥

శ్లో॥ కిమర్థం మాం ప్రాకృతవదుపప్రేక్షసి సంసది ।
న ఖల్వహమిదం శూన్యే రౌమి కిం న శృణోషి మే ॥౩౪॥

శ్లో|| యది మే యాచమానాయా వచనం న కరిష్యసి |
దుఃషంత శతధా మూర్ధా తతస్తేఽద్య ఫలిష్యతి ||౩౫||

శ్లో|| భార్యాం పతిః సంప్రవిశ్య స యస్మాజ్జాయతే పునః |
జాయాయా ఇతి జాయాత్వం పురాణాః కవయో విదుః ||౩౬||

శ్లో|| యదాగమవతః పుంసస్తదపత్యం ప్రజాయతే |
తత్తారయతి సంతత్యా పూర్వప్రేతాన్పితామహాన్ ||౩౭||

శ్లో|| పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్పితరం త్రాయతే సుతః |
తస్మాత్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః స్వయమేవ స్వయంభువా ||౩౮||

శ్లో|| సా భార్యా యా గృహే దక్షా సా భార్యా యా ప్రజావతీ |
సా భార్యా యా పతిప్రాణా సా భార్యా యా పతివ్రతా ||౩౯||

శ్లో|| అర్ధం భార్యా మనుష్యస్య భార్యా శ్రేష్ఠతమః సఖా |
భార్యా మూలం త్రివర్గస్య భార్యా మిత్రం మరిష్యతః ||౪౦||

శ్లో|| భార్యావంతః క్రియావంతః సభార్యా గృహమేధినః |
భార్యావంతః ప్రమోదంతే భార్యావంతః శ్రియాన్వితాః ||౪౧||

శ్లో|| సఖాయః ప్రవివిక్తేషు భవంత్యేతాః ప్రియంవదాః |
పితరో ధర్మకార్యేషు భవంత్యార్తస్య మాతరః ||౪౨||

శ్లో|| కాంతారేష్వపి విశ్రామో నరస్యాధ్వనికస్య వై |
యః సదారః స విశ్వాస్యస్తస్మాద్దారాః పరా గతిః ||౪౩||

శ్లో|| సంసరంతమపి ప్రేతం విషమేష్వేకపాతినం |
భార్యైవాన్వేతి భర్తారం సతతం యా పతివ్రతా ||౪౪||

శ్లో|| ప్రథమం సంస్థితా భార్యా పతిం ప్రేత్య ప్రతీక్షతే |
పూర్వం మృతం చ భర్తారం పశ్చాత్సాధ్వ్యనుగచ్ఛతి ||౪౫||

శ్లో|| ఏతస్మాత్కారణాద్రాజన్పాణిగ్రహణమిష్యతే |
యదాప్నోతి పతిర్భార్యామిహ లోకే పరత్ర చ ||౪౬||

శ్లో|| ఆత్మాత్మనైవ జనితః పుత్ర ఇత్యుచ్యతే బుధైః |
తస్మాద్భార్యాం నరః పశ్యేన్మాతృవత్పుత్రమాతరం ||౪౭||

శ్లో|| భార్యాయాం జనితం పుత్రమాదర్శే స్వమివాననం |
హ్లాదతే జనితా ప్రేక్ష్య స్వర్గం ప్రాప్యేవ పుణ్యకృత్ ||౪౮||

శ్లో|| దహ్యమానా మనోదుఃఖైర్వ్యాధిభిశ్చాతురా నరాః |
హ్లాదంతే స్వేషు దారేషు ఘర్మార్తాః సలిలేష్వివ ||౪౯||

శ్లో|| సుసంరబ్ధోఽపి రామాణాం న బ్రూయాదప్రియం బుధః |
రతిం ప్రీతిం చ ధర్మం చ తాస్వాయత్తమవేక్ష్య చ ||౫౦||

శ్లో|| ఆత్మనో జన్మనః క్షేత్రం పుణ్యం రామాః సనాతనం |
ఋషీణామపి కా శక్తిః స్రష్టుం రామామృతే ప్రజాః ||౩౧||

శ్లో|| పరిపత్య యదా సూనుర్ధరణీరేణుగుంఠితః |
పితురాశ్లిష్యతేఽఙ్గాని కిమివాస్త్యధికం తతః ||౩౨||

శ్లో|| స త్వం స్వయమనుప్రాప్తం సాభిలాషమిమం సుతం |
ప్రేక్షమాణం చ కాక్షేణ కిమర్థమవమన్యసే ||౩౩||

శ్లో|| అండాని బిభ్రతి స్వాని న భిందంతి పిపీలికాః |
న భరేథాః కథం ను త్వం ధర్మజ్ఞః సన్స్వమాత్మజం ||౩౪||

శ్లో|| న వాససాం న రామాణాం నాపాం స్పర్శస్తథా సుఖః |
శిశోరాలింగ్యమానస్య స్పర్శః సూనోర్యథా సుఖః ||౩౫||

శ్లో|| బ్రాహ్మణో ద్విపదాం శ్రేష్ఠో గౌర్వరిష్ఠా చతుష్పదాం |
గురుర్గరీయసాం శ్రేష్ఠః పుత్రః స్పర్శవతాం వరః ||౩౬||

శ్లో|| స్పృశతు త్వాం సమాశ్లిష్య పుత్రోఽయం ప్రియదర్శనః |
పుత్రస్పర్శాత్సుఖతరః స్పర్శో లోకే న విద్యతే ||౩౭||

శ్లో|| త్రిషు వర్షేషు పూర్ణేషు ప్రజాతాహమరిందమ |
ఇమం కుమారం రాజేంద్ర తవ శోకప్రణాశనం ||౩౮||

శ్లో|| ఆహర్తా వాజిమేధస్య శతసంఖ్యస్య పౌరవ |
ఇతి వాగంతరిక్షే మాం సూతకేఽభ్యవదత్పురా ||౩౯||

శ్లో|| నను నామాంకమారోప్య స్నేహాద్గ్రామాంతరం గతాః |
మూర్ధ్ని పుత్రానుపాఘ్రాయ ప్రతినందంతి మానవాః ||౪౦||

శ్లో|| వేదేష్వపి వదంతీమం మంత్రవాదం ద్విజాతయః |
జాతకర్మణి పుత్రాణాం తవాపి విదితం తథా ||౪౧||

శ్లో|| అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదభిజాయసే |
ఆత్మా వై పుత్రనామాసి స జీవ శరదః శతం ||౪౨||

శ్లో|| పోషో హి త్వదధీనో మే సంతానమపి చాక్షయం |
తస్మాత్త్వం జీవ మే వత్స సుసుఖీ శరదాం శతం ||౪౩||

శ్లో|| త్వదంగేభ్యః ప్రసూతోఽయం పురుషాత్పురుషోఽపరః |
సరసీవామలేఽఽత్మానం ద్వితీయం పశ్య మే సుతం ||౪౪||

శ్లో|| యథా హ్యాహవనీయోఽగ్నిర్గార్హపత్యాత్ప్రణీయతే |
తథా త్వత్తః ప్రసూతోఽయం త్వమేకః సంద్విధా కృతః ||౪౫||

శ్లో|| మృగాపకృష్టేన హి తే మృగయాం పరిధావతా |
అహమాసాదితా రాజన్కుమారీ పితురాశ్రమే ||౪౬||

శ్లో|| ఉర్వశీ పూర్వచిత్తిశ్చ సహజన్యా చ మేనకా |
విశ్వాచీ చ ఘృతాచీ చ షడేవాప్సరసాం వరాః ||౬౭||

శ్లో|| తాసాం మాం మేనకా నామ బ్రహ్మయోనిర్వరాప్సరాః |
దివః సంప్రాప్య జగతీం విశ్వామిత్రాదజీజనత్ ||౬౮||

శ్లో|| సా మాం హిమవతః పృష్ఠే సుషువే మేనకాప్సరాః |
అవకీర్య చ మాం యాతా పరాత్మజమివాసతీ ||౬౯||

శ్లో|| కిం ను కర్మాశుభం పూర్వం కృతవత్యస్మి జన్మని |
యదహం బాంధవైస్త్యక్తా బాల్యే సంప్రతి చ త్వయా ||౭౦||

శ్లో|| కామం త్వయా పరిత్యక్తా గమిష్యామ్యహమాశ్రమం |
ఇమం తు బాలం సంత్యక్తుం నార్హస్యాత్మజమాత్మనా ||౭౧||

దుఃషంత ఉవాచ||

శ్లో|| న పుత్రమభిజానామి త్వయి జాతం శకుంతలే |
అసత్యవచనా నార్యః కస్తే శ్రద్ధాస్యతే వచః ||౭౨||

శ్లో|| మేనకా నిరనుక్రోశా బంధకీ జననీ తవ |
యయా హిమవతః పృష్ఠే నిర్మాల్యేవ ప్రవేరితా ||౭౩||

శ్లో|| స చాపి నిరనుక్రోశః క్షత్రయోనిః పితా తవ |
విశ్వామిత్రో బ్రాహ్మణత్వే లుబ్ధః కామపరాయణః ||౭౪||

శ్లో|| మేనకాప్సరసాం శ్రేష్ఠా మహర్షీణాం చ తే పితా |
తయోరపత్యం కస్మాత్త్వం పుంశ్చలీవాభిధాస్యసి ||౭౫||

శ్లో|| అశ్రద్ధేయమిదం వాక్యం కథయంతీ న లజ్జసే |
విశేషతో మత్సకాశే దుష్టతాపసి గమ్యతాం ||౭౬||

శ్లో|| క్వ మహర్షిః సదైవోగ్రః సాప్సరా క్వ చ మేనకా |
క్వ చ త్వమేవం కృపణా తాపసీవేషధారిణీ ||౭౭||

శ్లో|| అతికాయశ్చ పుత్రస్తే బాలోఽపి బలవానయం |
కథమల్పేన కాలేన శాలస్కంధ ఇవోద్గతః ||౭౮||

శ్లో|| సునికృష్టా చ యోనిస్తే పుంశ్చలీ ప్రతిభాసి మే |
యదృచ్ఛయా కామరాగాజ్జాతా మేనకయా హ్యసి ||౭౯||

శ్లో|| సర్వమేతత్పరోక్షం మే యత్త్వం వదసి తాపసి |
నాహం త్వామభిజానామి యథేష్టం గమ్యతాం త్వయా ||౮౦||

శకుంతలోవాచ||

శ్లో॥ రాజన్సర్షపమాత్రాణి పరచ్ఛిద్రాణి పశ్యసి ।
ఆత్మనో బిల్వమాత్రాణి పశ్యన్నపి న పశ్యసి ॥౧॥

శ్లో॥ మేనకా త్రిదశేష్వేవ త్రిదశాశ్చాను మేనకాం ।
మమైవోద్రిచ్యతే జన్మ దుఃషంత తవ జన్మతః ॥౨॥

శ్లో॥ క్షితావటసి రాజంస్త్వమంతరిక్షే చరామ్యహం ।
ఆవయోరంతరం పశ్య మేరుసర్షపయోరివ ॥౩॥

శ్లో॥ మహేంద్రస్య కుబేరస్య యమస్య వరుణస్య చ ।
భవనాన్యనుసంయామి ప్రభావం పశ్య మే నృప ॥౪॥

శ్లో॥ సత్యశ్చాపి ప్రవాదోఽయం యం ప్రవక్ష్యామి తేఽనఘ ।
నిదర్శనార్థం న ద్వేషాత్తచ్ఛ్రుత్వా క్షంతుమర్హసి ॥౫॥

శ్లో॥ విరూపో యావదాదర్శే నాత్మనః పశ్యతే ముఖం ।
మన్యతే తావదాత్మానమన్యేభ్యో రూపవత్తరం ॥౬॥

శ్లో॥ యదా తు ముఖమాదర్శే వికృతం సోఽభివీక్షతే ।
తదేతరం విజానాతి ఆత్మానం నేతరం జనం ॥౭॥

శ్లో॥ అతీవ రూపసంపన్నో న కించిదవమన్యతే ।
అతీవ జల్పందుర్వాచో భవతీహ విహేఠకః ॥౮॥

శ్లో॥ మూర్ఖో హి జల్పతాం పుంసాం శ్రుత్వా వాచః శుభాశుభాః ।
అశుభం వాక్యమాదత్తే పురీషమివ సూకరః ॥౯॥

శ్లో॥ ప్రాజ్ఞస్తు జల్పతాం పుంసాం శ్రుత్వా వాచః శుభాశుభాః ।
గుణవద్వాక్యమాదత్తే హంసః క్షీరమివాంభసః ॥౧౦॥

శ్లో॥ అన్యాన్పరివదన్సాధుర్యథా హి పరితప్యతే ।
తథా పరివదన్నన్యాంస్తుష్టో భవతి దుర్జనః ॥౧౧॥

శ్లో॥ అభివాద్య యథా వృద్ధాన్సంతో గచ్ఛంతి నిర్వృతిం ।
ఏవం సజ్జనమాక్రుశ్య మూర్ఖో భవతి నిర్వృతః ॥౧౨॥

శ్లో॥ సుఖం జీవంత్యదోషజ్ఞా మూర్ఖా దోషానుదర్శినః ।
యత్ర వాచ్యాః పరైః సంతః పరానాహుస్తథావిధాన్ ॥౧౩॥

శ్లో॥ అతో హాస్యతరం లోకే కించిదన్యన్న విద్యతే ।
యత్ర దుర్జన ఇత్యాహ దుర్జనః సజ్జనం స్వయం ॥౧౪॥

శ్లో॥ సత్యధర్మచ్యుతాత్పుంసః క్రుద్ధాదాశీవిషాదివ ।
అనాస్తికోఽప్యుద్విజతే జనః కిం పునరాస్తికః ॥౧౫॥

శ్లో॥ స్వయముత్పాద్య వై పుత్రం సదృశం యోఽవమన్యతే ।
తస్య దేవాః శ్రియం ఘ్నంతి న చ లోకానుపాశ్నుతే ॥౧౬॥

శ్లో|| కులవంశప్రతిష్ఠాం హి పితరః పుత్రమబ్రువన్ |
ఉత్తమం సర్వధర్మాణాం తస్మాత్పుత్రం న సంత్యజేత్ ||౧౭||

శ్లో|| స్వపత్నీప్రభవాన్పంచ లబ్ధాన్క్రీతాన్వివర్ధితాన్ |
కృతానన్యాసు చోత్పన్నాన్పుత్రాన్వై మనురబ్రవీత్ ||౧౮||

శ్లో|| ధర్మకీర్త్యావహా నృణాం మనసః ప్రీతివర్ధనాః |
త్రాయంతే నరకాజ్జాతాః పుత్రా ధర్మప్లవాః పితౄన్ ||౧౯||

శ్లో|| స త్వం నృపతిశార్దూల న పుత్రం త్యక్తుమర్హసి |
ఆత్మానం సత్యధర్మౌ చ పాలయానో మహీపతే ||౨౦||

శ్లో|| నరేంద్రసింహ కపటం న వోఢుం త్వమిహార్హసి ||౨౦||

శ్లో|| వరం కూపశతాద్వాపీ వరం వాపీశతాత్క్రతుః |
వరం క్రతుశతాత్పుత్రః సత్యం పుత్రశతాద్వరం ||౨౧||

శ్లో|| అశ్వమేధసహస్రం చ సత్యం చ తులయా ధృతం |
అశ్వమేధసహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్యతే ||౨౨||

శ్లో|| సర్వవేదాధిగమనం సర్వతీర్థావగాహనం |
సత్యం చ వదతో రాజన్సమం వా స్యాన్న వా సమం ||౨౩||

శ్లో|| నాస్తి సత్యాత్పరో ధర్మో న సత్యాద్విద్యతే పరం |
న హి తీవ్రతరం కించిదనృతాదిహ విద్యతే ||౨౪||

శ్లో|| రాజన్సత్యం పరం బ్రహ్మ సత్యం చ సమయః పరః |
మా త్యాక్షీః సమయం రాజన్సత్యం సంగతమస్తు తే ||౨౫||

శ్లో|| అనృతే చేత్ప్రసంగస్తే శ్రద్దధాసి న చేత్స్వయం |
ఆత్మనో హంత గచ్ఛామి త్వాదృశే నాస్తి సంగతం ||౨౬||

శ్లో|| ఋతేఽపి త్వయి దుఃషంత శైలరాజావతంసకాం |
చతురంతామిమాముర్వీం పుత్రో మే పాలయిష్యతి ||౨౭||

వైశంపాయన ఉవాచ||

శ్లో|| ఏతావదుక్త్వా వచనం ప్రాతిష్ఠత శకుంతలా |
అథాంతరిక్షే దుఃషంతం వాగువాచాశరీరిణీ ||౨౮||

శ్లో|| ఋత్విక్పురోహితాచార్యైర్మంత్రిభిశ్చావృతం తదా ||౨౮||

శ్లో|| భస్త్రా మాతా పితుః పుత్రో యేన జాతః స ఏవ సః |
భరస్వ పుత్రం దుఃషంత మావమంస్థాః శకుంతలాం ||౨౯||

శ్లో|| రేతోధాః పుత్ర ఉన్నయతి నరదేవ యమక్షయాత్ |
త్వం చాస్య ధాతా గర్భస్య సత్యమాహ శకుంతలా ||౩౦||

శ్లో|| జాయా జనయతే పుత్రమాత్మనోఽఙ్గం ద్విధా కృతం |
తస్మాద్భరస్వ దుఃషంత పుత్రం శాకుంతలం నృప ||౩౧||

శ్లో|| అభూతిరేషా కస్త్యజ్యాజ్జీవంజీవంతమాత్మజం |
శాకుంతలం మహాత్మానం దౌఃషంతిం భర పౌరవ ||౩౨||

శ్లో|| భర్తవ్యోఽయం త్వయా యస్మాదస్మాకం వచనాదపి |
తస్మాద్భవత్వయం నామ్నా భరతో నామ తే సుతః ||౩౩||

శ్లో|| తచ్ఛ్రుత్వా పౌరవో రాజా వ్యాహృతం వై దివౌకసాం |
పురోహితమమాత్యాంశ్చ సంప్రహృష్టోఽబ్రవీదిదం ||౩౪||

శ్లో|| శృణ్వంత్వేతద్భవంతోఽస్య దేవదూతస్య భాషితం |
అహమప్యేవమేవైనం జానామి స్వయమాత్మజం ||౩౫||

శ్లో|| యద్యహం వచనాదేవ గృహ్ణీయామిమమాత్మజం |
భవేద్ధి శంకా లోకస్య నైవం శుద్ధో భవేదయం ||౩౬||

శ్లో|| తం విశోధ్య తదా రాజా దేవదూతేన భారత |
హృష్టః ప్రముదితశ్చాపి ప్రతిజగ్రాహ తం సుతం ||౩౭||

శ్లో|| మూర్ధ్ని చైనముపాఘ్రాయ సస్నేహం పరిషస్వజే |
సభాజ్యమానో విప్రైశ్చ స్తూయమానశ్చ బందిభిః ||౩౮||

శ్లో|| స ముదం పరమాం లేభే పుత్రసంస్పర్శజాం నృపః ||౩౮||

శ్లో|| తాం చైవ భార్యాం ధర్మజ్ఞః పూజయామాస ధర్మతః |
అబ్రవీచ్చైవ తాం రాజా సాంత్వపూర్వమిదం వచః ||౩౯||

శ్లో|| కృతో లోకపరోక్షోఽయం సంబంధో వై త్వయా సహ |
తస్మాదేతన్మయా దేవి త్వచ్ఛుద్ధ్యర్థం విచారితం ||౪౦||

శ్లో|| మన్యతే చైవ లోకస్తే స్త్రీభావాన్మయి సంగతం |
పుత్రశ్చాయం వృతో రాజ్యే మయా తస్మాద్విచారితం ||౪౧||

శ్లో|| యచ్చ కోపితయాత్యర్థం త్వయోక్తోఽస్మ్యప్రియం ప్రియే |
ప్రణయిన్యా విశాలాక్షి తత్క్షాంతం తే మయా శుభే ||౪౨||

శ్లో|| తామేవముక్త్వా రాజర్షిర్దుఃషంతో మహిషీం ప్రియాం |
వాసోభిరన్నపానైశ్చ పూజయామాస భారత ||౪౩||

శ్లో|| దుఃషంతశ్చ తతో రాజా పుత్రం శాకుంతలం తదా |
భరతం నామతః కృత్వా యౌవరాజ్యేఽభ్యషేచయత్ ||౪౪||

శ్లో|| తస్య తత్ప్రథితం చక్రం ప్రావర్తత మహాత్మనః |
భాస్వరం దివ్యమజితం లోకసంనాదనం మహత్ ||౪౫||

శ్లో॥ స విజిత్య మహీపాలాంశ్చకార వశవర్తినః ।
చచార చ సతాం ధర్మం ప్రాప చానుత్తమం యశః ॥౪౬॥

శ్లో॥ స రాజా చక్రవర్త్యాసీత్సార్వభౌమః ప్రతాపవాన్ ।
ఈజే చ బహుభిర్యజ్ఞైర్యథా శక్రో మరుత్పతిః ॥౪౭॥

శ్లో॥ యాజయామాస తం కణ్వో దక్షవద్భూరిదక్షిణం ।
శ్రీమాన్గోవితతం నామ వాజిమేధమవాప సః ॥౪౮॥

శ్లో॥ యస్మిన్సహస్రం పద్మానాం కణ్వాయ భరతో దదౌ ॥౪౮॥

శ్లో॥ భరతాద్భారతీ కీర్తిర్యేనేదం భారతం కులం ।
అపరే యే చ పూర్వే చ భారతా ఇతి విశ్రుతాః ॥౪౯॥

శ్లో॥ భరతస్యాన్వవాయే హి దేవకల్పా మహౌజసః ।
బభూవుర్బ్రహ్మకల్పాశ్చ బహవో రాజసత్తమాః ॥౫౦॥

శ్లో॥ యేషామపరిమేయాని నామధేయాని సర్వశః ।
తేషాం తు తే యథాముఖ్యం కీర్తయిష్యామి భారత ॥౫౧॥

శ్లో॥ మహాభాగాందేవకల్పాన్సత్యార్జవపరాయణాన్ ॥౫౧॥